MUAZZEZ İLMİYE ÇIĞ'IN ESERLERİ-1

Muazzez İlmiye Çığ

KUR'AN, İNCİL VE TEVRAT'IN SUMER'DEKİ KÖKENİ

9. Basım

KAYNAK YAYINLARI

Muazzez İlmiye Çığ

KUR'AN İNCİL VE TEVRAT'IN SUMER'DEKİ KÖKENİ

Birinci Basım: Kasım 1995
İkinci Basım: Ağustos 1996
Üçüncü Basım: Kasım 1997
Dördüncü Basım: Şubat 1999
Beşinci Basım: Ağustos 2000
Altıncı Basım: Mart 2002
Yedinci Basım: Mart 2003
Sekizinci Basım: Mayıs 2004
Dokuzuncu Basım: Nisan 2005
Teknik Hazırlık: Analiz Basım Yayın
Baskı: Analiz Basım Yayın

ISBN: 975-343-110-4

KAYNAK YAYINLARI: 175

ANALİZ BASIM YAYIN TASARIM GIDA
TİCARET VE SANAYİ LTD. ŞTİ.
Meşrutiyet Cad. Kardeşler Han No: 12/3
34430 Galatasaray-İstanbul
web adresi: www.kaynakyayinlari.com
e-posta: iletisim@kaynakyayinlari.com
Tel: (0212) 252 21 56-99 Faks: (0212) 249 28 92

Muazzez İlmiye Çığ

KUR'AN İNCİL VE TEVRAT'IN SUMER'DEKİ KÖKENİ

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ

Batı dünyasında, Sumer kültüründen *Tevrat*'a geçen konular üzerinde bazı çalışmalar yapıldı. Fakat bunlar hakkında Türkçe bir yayın yoktu. Diğer taraftan bu konulardan *Kur'an*'da var mıdır, varsa ne şekilde bulunuyordur, şimdiye kadar araştırılmamıştı. Bu nedenle, Sumer inanış ve efsanelerinden tektanrılı dinlere gelen etkileri ve *Tevrat* ve *Kur'an*'da bulunan konuları birlikte araştırmaya karar verdim. *Kur'an*'da bulunan ilgili ayetleri, Diyanet İşleri Başkanlığı, *Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Anlamı,* (Ankara, 1991) ile İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü Müdürü Dr. Ali Özek başkanlığında 5 kişi tarafından hazırlanıp, 1987 tarihinde Medine'de basılmış *Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meal*'i karşılaştırmak suretiyle aldım. *Kur'an*'da; *Tevrat*'ta olan konuların hemen hepsinden söz edilmişse de daha kısa, yüzeysel ve bir konu çeşitli surelere dağılmış.

Gelecekte yeni bulunacak metinlerle bunlara daha ilaveler yapılabilecektir. Çünkü Sumer din veya edebiyatına ait henüz bilinmeyen ve kırıklıkları dolayısıyla tam çözülemeyen metinler de olduğu gibi, hâlâ toprak altında da pek çok tabletin bulunduğu kuşkusuzdur. Bununla birlikte eldeki malzeme bile Sumer kültürünün daha sonraki dinler üzerine olan etkisini okuyuculara göstermeye yeterlidir, kanısındayım.

Bize, İstanbul Arkeoloji Müzelerinde bulunan ve kendi topraklarımızdan yığınlarla çıkmakta olan çiviyazılı belgeler üzerinde araştırma yapmayı, birçok geleneğimizin, inançlarımızın, bilgilerimizin kaynağını arayıp bulma olanağını sağlayan Ulu Atamızı burada şükranla anmayı bir borç biliyorum. Ruhu kıvansın.

Muazzez İlmiye Çığ

GİRİŞ

Bize çiviyazılı bilimlerin alanını açan Ulu Atamız, bu yazıyı kullanmış olan milletlerin, özellikle dilleri dilimize benzeyen Sumerlilerin Türklerle dil ve kültür bakımından olan ilişkilerinin araştırılmasını istiyordu. O, Sumerlilere ait bilginin henüz çocukluk çağında olduğu günlerde, dillerinin Türkçe'ye benzediğine ve Asya topraklarından gelmiş olacaklarına inanmıştı.[1] Bugün ise bu varsayım gittikçe kesinleşmeye başlamıştır.[2]

Bizde şimdiye kadar Sumer dili ile Türk dilinin karşılaştırılması üzerinde iki araştırma yapılmıştır.[3] Türk mitolojisinde Sumer mitolojisinden izlere ait tarafımdan yapılan bir çalışma, 1993 yılında toplanan "Türk Kültürü Kongresi"ne sunuldu, henüz yayımlanmadı.

Bilindiği gibi yüzyıllar boyunca Batı kültürünün temeli, Yunanlılara, dini de *Tevrat*'a dayandırılıyordu. Fakat Sumerlilerin kültürü ortaya çıkmaya başlayınca, Batı dünyasının gelişmesindeki ana kaynağın onlarda olduğu anlaşıldı. Sumerlilerin gerek kendi çağlarındaki, gerek daha sonra var olan kültürlere yaptıkları etkileri iki kaynaktan izleyebiliyoruz:

1. Arkeolojik buluntular.
2. Yazılı belgeler.

1 Muazzez Çığ, "Atatürk and the Beginning of Cuneiform Studies in Turkey", JCS 40/2 s.213, 214, (*Atatürk ve Türkiye'de Çiviyazıları Biliminin Başlaması*), *Erdem*, c.6, sayı 16, s.286, 287.)

2 Samuel Noah Kramer, *Sumerians, Their History, Culture and Character*, Chicago, 1965, s.306.
Diane Wolkstein ve Samuel Noah Kramer, *Inanna queen of Heaven and Earth, Her Stories and Hymns from Sumer*, Philadelphia, 1983, s.115.
Cyrus Gordon, *The Commen Background of Greek and Hebrew Civilization*, New York, 1965, s.48.

3 Mebrure Tosun, *Sumer Dili ile Türk Dili Arasında Karşılaştırma*, Atatürk Konferansları IV, Ankara, 1973, s.147, 168.
Osman Nedim Tuna, *Sumer Dili ile Türk Dillerinin Tarihi İlgisi ve Türk Dilinin Yaşı Meselesi*, Ankara, 1989.

Bu etkiler; mimaride, sanatta, teknikte, sosyopolitik kurumlarda, bilimde, edebiyatta ve dinlerde görülmektedir. Kazılarda çıkarılan tapınakların, sarayların, hatta özel evlerin yapı tekniği ve stili, daha sonraki milletlerin mimarisini şu veya bu şekilde etkilemiştir. Bundan en az 5 bin yıl önce Sumerlilerin uyguladıkları kemer, kubbe sistemi, sütunlar, yuvarlak pencereler, mozaikler, duvar süsleri, kabartmalar, sunaklar, nişler Ortadoğu'da olduğu gibi, Yunan, Roma yoluyla Batı mimarisine girmiştir. Silindir mühürlerinde görülen, tapınakların duvarlarını süsleyen iki tarafında hayvan figürlü hayat ağacı, birbirleriyle kavga eden mitolojik hayvanlar, arslan başlı kartal, uzun boyunları birbirine geçmiş hayvan figürleri; İspanya, Fransa, İsviçre ve Orta Almanya'daki ortaçağ kiliselerinde çeşitli süslemeler halinde görülmektedir.[4]

Yapılarda kullanılan tuğla, kerpiç, evlere kadar künklerle getirilen su yolları, tuvalet, lağım teşkilatı Sumerlilerde başlamıştır. Sumer'in özellikle Lagaş Kralı Gudea zamanına kadar ulaşan plastik sanatını, ünlü heykeltraş Henry Moor (*Henry Moor on Sculpture*, Edithed by Philip James, London, 1968, s.165-167)'da dünyanın büyük plastik sanatları olarak tanımlanan erken-Yunan, Etrüsk, eski Meksika, Mısır'ın 4.-12. sülaleri zamanı, Roma, Gotik sanatı ile aynı düzeyde tutmakta ve onlardaki canlılık, ifade tarzı ile sanat özelliklerini uzun uzun açıklamaktadır.

Kanallar açarak bataklıkların kurutulması, tarımın sulanması, ulaşımın sağlanması, suların önüne set konarak bir tür baraj uygulaması,[5] yolcuların her türlü rahatı bulacağı han veya motellerin yapılması,[6] yine Sumerlilerde başlamıştır.

Bugün uygarlığımızın temeli olan tekerlek, bundan en az 5 bin yıl önceye ait Ur kral mezarlarında gömülmüş arabalarda ve birçok kabartmada görülmektedir. Bu mezarlarda bulunan altın, gümüş, fildişi eserlerin türü ve işçiliği zamanımıza kadar ulaşmıştır. Sularda taşımacılık yapılan tekneler ve yelkenliler yine onların buluşudur.

Sumerlilerin uygarlığa en önemli katkıları, dillerine göre bir yazı icat etmeleri ve okullar açarak onu istedikleri her konuyu yazacak şekilde geliştirmeleridir. Başlangıçta yazı, resim şeklinde taşlar üzerine yazılmış.

4 Hartmut Schmökel, *Das Land Sumer*, Stuttgart, 1962, s.169.

5 Samuel Noah Kramer, *Tarih Sumer'de Başlar (History Begins at Sumer)*, çev. Muazzez İlmiye Çığ, Ankara, 1990, s.148.

6 *Aynı yerde*, s.225.

Daha sonraları Dicle ve Fırat nehirlerinin oluşturduğu bol kil yazı malzemesi olarak kullanılmış. Yumuşak kil üzerine yazılmaya başlanan yazı, yavaş yavaş şekil değiştirerek işaretleri oluşturan çizgiler çivi şekline dönüşmüş (bu yüzden bugün "çiviyazısı" deniyor), kelimeler de kısmen hece olmuş, böylece hem kendileri istediklerini yazabilmişler, hem de Ortadoğu milletleri olan Babilliler, Asurlular, Hurriler, Hititler ve Urartuların da kendi dillerini yazmalarını sağlamışlardır. Ugaritler ve Persler de bu yazıdan harf yazısı yaparak yararlanmışlardır. Sumer yazısı Mısır yazısının icat edilmesine de önderlik etmiştir.

Geçen yüzyıldan beri yapılan kazılarla gerek Mezopotamya'da, gerek Anadolu'da on binlerce çiviyazılı tablet bulunmuş, yazılar okunmuş, diller çözülmüş ve tamamıyla unutulmuş en az üç bin yıllık Ortadoğu milletlerinin tarihi meydana çıkmış ve çıkmaktadır.

Sumerlilerin en önemli iki politik mirasından biri olan ve İÖ 3000 yıllarında kurdukları şehir beylikleri, Hindistan'dan Akdeniz'e kadar olan alandaki ve ortaçağ Avrupa'sındaki şehir krallıklarının öncüleri olmuştur. Bu şehirler; özgür ve kölelerden oluşan şehirlileri, siyasal meclisleri, askerleri, saygınları, rahipleri, alıcı ve satıcıları, çiftçi, sanatçı ve tüccarları, şehri koruyan Tanrısı, yeryüzünde onu temsil eden kralı, tapınakları, şehir surları ve onların kapıları ile birbirine benzemektedir.

İkinci politik miras, yazılı kanunlardır. Şimdiye kadar bulunan ilk Sumerce yazılı kanun kitabı, yeni Sumer devrini başlatan üçüncü Ur sülalesinin kurucusu Urnammu tarafından kaleme aldırılmıştır. Sumer kanunlarının daha sonra yazılanlara önderlik ve kaynaklık ettiği anlaşılıyor.

Alım satım, borçlanma, kira, miras bölüştürme gibi her türlü hukuksal işlerin birer yazılı antlaşma ile yapılması ilk Sumerlilerde başlamıştır. Evlenme boşanmalar da, yasal sayılması için yazılı bir antlaşma ile kanıtlanmalıydı. Taşınmaz mallar ilk olarak bir kadastro yoluyla Sumer'de güvenceye alınmıştır.

Vergi dengesizliğini, kırtasiyeciliği, zorbalığı, rüşveti önlemek, kadın ve erkeğin eşit işe eşit ücret almasını sağlamak amacıyla ilk reform yapan yine Sumerliler olmuştur.[7]

Bunlardan başka Sumerlilerin bilimde attıkları temeller de küçümsenecek gibi değildir. Onlar gökyüzünü incelemişler; Ayın hareketine göre seneyi otuzar günlük 12 aya bölmüşler. Güneş sistemine göre de her yıl

7 *Aynı yerde*, s.317-322.

artan 10 günleri toplayarak üç yılda bir seneyi 13 ay yapmışlar. Ayları haftalara bölerek, hafta içinde bir günü dinlenmeye ayırmışlardır. Araplarda aya göre yapılmış takvim devam etmekte. Bu yüzden her yıl ayların başlangıcı 10 gün önceye geldiğinden ay zamanları hep değişmektedir. Burçları Sumerliler saptamış. Onlara akrep, terazi, boğa, ikizler gibi verdikleri adlar Sumerceden çevrili olarak sürmektedir. Dünyadaki bütün olayların gökyüzünde yazılı olduğuna inanan Sumerliler, onu incelerken astronomi ve astrolojinin temelini kurmuşlardır.

Matematikte onlu ve altılı sistemi kullanmışlardır. Bugün onlu sistem dışında altılı sistem de saat, dakika, daire ölçümünde kullanılmaktadır. Okullarda matematik öğreniminde çarpım tabloları, çeşitli problemlerin çözümü yer almaktadır. Yunanlı Fisagor'a (Pisagor) mal edilen Fisagor teoremi de tablet üzerinde çizilmiş olarak bulunmaktadır. Cebirin kökeni de Sumerlilere dayanmaktadır.

Tıbbın başlangıcı da Sumerlilerde. Hastalıkları, onlara yarayacak ilaçları gözlemişler, çeşitli ilaç reçeteleri yazmışlardır. Hastaları iyi etmek için yalnız ilaca değil sihire de başvurmuşlardır. Sihir, bu çağda bile aynı amaçla kullanılıyor.[8]

Sumer yazılı belgelerinin en önemlileri edebi olanlardır. Onlar; Sumerlilerin hayal güçlerini, dünya ve evrene bakışlarını, sosyal düzenlerini, dinsel inanışlarını yansıtır. Bunlar; kahramanlarının serüvenlerini dile getiren destanlar, geçirilen felaketleri anlatan ağıtlar, dinsel törenlerde Tanrıları, mabetleri, kralları öven ilahiler, Tanrıların öykülerine ait efsaneler, tartışmalar, atasözleri ve deyimler, hayvan masalları, okullarla ilgili hikâyelerden oluşmaktadır.[9]

İşte bu belgelerin ışığında, Sumer dininden tektanrılı dinlere gelen etkileri ve din kitaplarına giren konuları açığa çıkarmaya çalışacağız.

8 Sumer'de Astronomi, Matematik ve Tıp hakkında daha geniş bilgi için: Ord. Prof. Dr. Aydın Sayılı, *Mısırlılarda ve Mezopotamyalılarda Matematik, Astronomi ve Tıp*, Ankara 1991.

9 Kazılardan çıkartılan Sumer edebiyatına ait tabletlerin hemen hemen üçte biri İstanbul Arkeoloji müzelerinin zengin Çiviyazılı Belgeler Arşivi'nde bulunmaktadır. Bu yüzyılın özellikle ikinci yarısından sonra, S.N. Kramer, Hatice Kızılyay ve Muazzez Çığ tarafından yayımlanan bu tabletlerle, Sumer edebiyatına ait yeni konular ortaya çıkmış ve birçok konu da tamamlanabilmiştir. Bunlar hakkında bilgi için, Muazzez İlmiye Çığ, *İstanbul Arkeoloji Müzeleri Çiviyazılı Belgeler Arşivinin Sümer Edebiyatına Katkıları*, X. Türk Tarih Kongresi, Ankara 1930, s.481-497. Sumer edebiyatı hakkında daha geniş bilgi için: S.N. Kramer, *History Begins at Sumer*, (Tarih Sumer'de Başlar), çeviren Muazzez İlmiye Çığ, Ankara, 1990.

SUMER DİNİ

Sumer dini çoktanrılı bir dindi. Dünyada, evrende, doğada görülen, hissedilen her nesnenin bir Tanrısı vardı. Tanrılar insan görünümünde, fakat insanüstü güçleri olan ölümsüz varlıklardı. İnsanlar gibi, onların da çocukları ve eşlerinden oluşan aileleri bulunuyordu. Bu aileler kral gibi bir Baştanrı altında toplanmışlardı. Tanrılar da insanlar gibi sever, üzülür, kızar, kıskanır, kavga eder, kötülük yapar, hastalanır, hatta yaralanabilirlerdi. Yer, Gök, Hava, Su Tanrıları yaratıcı, diğerleri yönetici ve koruyucu Tanrılardı.

Her şehrin bir koruyucu Tanrısı vardı. O Tanrı, şehrinin iyi yaşam sürmesinden sorumlu idi. Onun gücü, şehrinin iyi veya fena olduğuna göre değişirdi. Bunlara aynı zamanda diğer şehirlerde de tapılırdı. Bu şehir Tanrıları, evrenin yönetimini aralarında bölüşmüşlerdi. Tanrılara ait listelerde 1500 kadar Tanrı adı bulunması, Sumerlilerin ne kadar çok Tanrı yarattığını göstermektedir.

Tanrıları insan şeklinde algılamaları, Tanrıları şehirlerin dışında evren ve doğa Tanrısı olarak geliştirmeleri ve onları uyumlu bir sistem içine almaları, Sumerlilerin önemli ruhsal başarıları olarak kabul edilmektedir. Tanrılar yalnız evrende değil, insanların yaşamına da girerler. Örneğin, yorulmak bilmeden gezen Güneş Tanrısı Utu, her şeyi görür, adaleti korur, insanlara yardım eder, ciğer falı bakanların piridir. Bilgelik ve Su Tanrısı Enki, insanların ve sihirbazların koruyucusudur. Venüs yıldızını simgeleyen Tanrıça İnanna, âşıkların ve savaşçıların koruyucusudur.[10]

Sumer'de Tanrılar istediklerini yapar; onlar, insanlara ne istediklerini bildirmez. Ancak insanlar onlara, kendilerinden istenileni sorarak öğrenebilir. Bu, kurban edilen hayvanların karaciğerlerindeki

10 Bu konuda daha geniş bilgi için, Prof. Dr. B. Landsberger, *Sumerlilerin Kültür Sahasındaki Başarıları (Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi* dergisi, c.3, s.137)

işaretlere göre anlaşılır. Bu işaretlerin ne olduğu, neyi anlattığı, bu hususta yazılmış kataloglarda bulunur; rahipler ona göre onları yorumlar. Ayrıca rüya ile de Tanrı istediğini bildirir. Tanrının yapılacak bir işi uygun görüp görmediğini anlamak isteyen; mabede gider, kurban keser, dua eder ve uykuya yatar. Gördüğü rüyanın olumlu veya olumsuz olduğunu da ancak rahip yorumlar.

Sumerliler, bu Tanrılar dünyası üzerine pek çok efsane geliştirmişler; şiirler yazmış, ilahiler bestelemiş, törenler düzenlemiş ve bütün bunları yazıya geçirerek zamanımıza kadar ulaşmasını sağlamışlardır. Onların kurdukları çoktanrılı din, yavaş yavaş tektanrıya dönüşerek, bugünkü dinlerin temelini oluşturmuştur. Fakat bu arada diğer Tanrılar da tamamıyla yok olmayarak bu dinlerde melekler, şeytanlar, cinler olarak varlıklarını korumaktadır.

DİNLERİN KARŞILAŞTIRILMASI

Yahudi, Hıristiyan ve Müslüman dinleriyle Sumer dini arasındaki ortak noktalar şunlardır: Tanrının yaratıcı ve yok edici gücü; Tanrı korkusu; Tanrı yargılaması; kurbanlar, törenler, ilahiler, dualar ve tütsülerle Tanrıyı memnun etmek; iyi ahlaklı, dürüst ve haktanır olmak; büyüklere ve küçüklere saygı göstermek; sosyal adalet; temizlik. Temizlik Sumerlilerde çok önemli idi. Tapınağa gidenlerin, dua edenlerin, kurban kestirenlerin vücutça temiz olmaları gerekti. Düşmanların yıktıkları şehirler için onların yazdıkları ağıtta:

> "Artık karabaşlı (Sumerliler) halk tören için yıkanamıyor, kirliyi beğenmek onların kaderi oldu, görünüşleri değişti"

denmektedir.[11] Yeni yapılan binalar, içine girmeden önce dinsel bir temizlikten geçirilirdi. Temizlik, atasözlerine bile, "Yıkanmamış elle yemek yeme!" olarak girmiş.

Sumer Tanrıları, insanlara ne istediklerini bildirmez; fakat hoşlarına gitmeyecek bir işi yapan insanları cezalandırırlar. Buna karşılık diğer dinlerde Tanrı bazı kimselere ne istediğini bildirir. İnsanlar da ona göre hareket ederler. Tanrı bildirilerini alan kimselere Farsçada "peygamber", Arapçada "resul" denir. İlginç olanı peygamberlik olayı, Yahudilerden Asurlulara geçmiş. Çiviyazılı metinlere göre bu düşünce Asur ve Filistin'de politik ve ekonomik krizlerle başlamış. Asur'da Tanrıdan bir insan (peygamber) yoluyla alınan haberler tabletlere yazılmış. Onlara göre Tanrı ile iletişime giren insanlar çeşitli şekilde trans haline giriyorlar. Bu kimseler aslında aşağı tabaka sayılıyor ve büyücülükle

11 S.N. Kramer, *The Sumerians, Their History, Cultur and Character*, Chigago, 1965, s.143. Sabunu da Sumerliler yapmış ilk kez.

bağlanıyor. Konuşan Tanrıça ise, onun ağzından söyleyen de kadın oluyor. Özellikle Aşk Tanrıçası İştar'dan haber getirenler. Bunlar ya Tanrılardan üçüncü şahıs olarak buyruğunu alır veya birinci şahıs olarak kendisini, konuşan Tanrı ile bir yapar. (A. Leo Oppenheim, *Ancient Mesopotamia,* Chicago, 1964, s.221.) *Kur'an*'da da aynı ifadeyi buluyoruz. Allah bazen üçüncü şahıs olur, bazen doğrudan konuşur.[12]

Sumerlilere göre Tanrılar, şehirleri ve bütün kültür varlıklarını meydana getirmiş ve insanlara vermiştir. Aynı düşünceyi *Kur'an*'da da buluyoruz.

A'râf Suresi, ayet 26:

> "Ey Ademoğulları! Size çirkin yerlerinizi örtecek giysi, süslenecek elbise indirdik. Tekva (iman) elbisesi daha hayırlıdır."

Nahl Suresi, ayet 81:

> "Allah yarattıklarından sizin için gölgeler yaptı, dağlarda sizin için barınaklar yarattı ve sizi sıcaktan koruyacak elbiseler, savaşta koruyacak zırhlar yarattı."

Yâsîn Suresi, ayet 42:

> "Gemilerin benzerlerinde , binmekte oldukları ve ileride binecekleri şeyleri onlar için biz yarattık."

Bu üç ayette Allah hem birinci şahıs olarak konuşuyor, hem de ondan üçüncü şahıs olarak söz ediliyor.

Yâsîn Suresi, ayet 82:

> "Onun işi, bir şeyi yaratmak istediği vakit 'ol' demektir, o şey hemen olur."

12 Asur'da Tanrı bildirileri genellikle saraya bağlı olanlara geliyor. Böyle bir bildiriyi Asur Kralı Sanharip'in katlinden sonra (İÖ 681) taht kavgaları arasında, onun yerine geçen Asarhadon (İÖ 680-669) alıyor. Aşk Tanrıçası İştar, bir kadın peygamber yoluyla ona şöyle sesleniyor:

> "Ben Arbela İştar'ıyım. Ey Asarhadon! Asur Kralı! Asur'da, Ninive'de Kalah ve Arbela'da uzun zamanlara, sonsuz yıllara kadar benim Kralım Asarhadon'u kutsayacağım. Uzun zamanlara, sonsuz yıllara kadar tahtını göğün altında kurdum. Onu altın bir çivi ile göğe bağladım. Elmasların ışığı ile Asur Kralı Asarhadon'u ışıklandırdım." (Meissner, *Babylonien und Assyrien I,* Heidelberg, 1925, s.281.)

Sumer'de de Tanrılar "ol" der ve her şey oluverir.

Her üç dinde de Tanrıların var edici güçleri yanında yok edici güçleri de var. Sumer'de Tanrı Enlil, Tanrılar meclisinde Ur şehrinin yıkılmasına karar vermiştir. Şehrin Tanrısı buna ne kadar üzülse elinden bir şey gelmez. Gelen ordular Tanrının dünyadaki araçlarıdır. Aynı deyimi *Kur'an*'da da buluyoruz:

Enfâl Suresi, ayet 17:

> "Savaşta siz onları öldürmediniz, Allah öldürdü. Attığın zaman sen atmadın, Allah attı."

Sumer'de Tanrı kızmaya görsün, kendi ülkesi bile olsa yakıp yıktırır. Sumer Tanrılarının babası Tanrı Enlil, Akad krallarının yaptıklarına kızarak gözlerini dağlara çeviriyor ve oradan barbar ve vahşi Gutileri çekirge sürüleri gibi getirterek Agade'yi ve hemen hemen bütün Sumer'i kırıp geçirtiyor. (S.N. Kramer, *The Sumerians*, s.66.)

Tevrat'ta da birçok kez Yahve'nin (Yehova) insanlara kızarak onlara yok edici felaketler verdiği, seçtiği komşu milletleri İsrail'in üzerine saldırttığı bildirilmektedir.

Aynı olayı *Kur'an*'da da görüyoruz. Birçok sure içindeki ayetlerde Allah'ın çeşitli milletleri nasıl yok ettiği yazılıyor. Bunlardan bazıları:

Hacc Suresi, ayet 44:

> "Ey Muhammed! Seni yalancı sayıyorlarsa bil ki, onlardan önce Nuh milleti, Âd milleti, Semûd, İbrahim milleti, Lut milleti ve Medyen halkı da peygamberlerini yalancı saymış, Musa da yalanlamıştı. Ama ben, kâfirlere önce mehil verdim, sonra onları yakalayıverdim, beni tanımamak nasılmış görsünler!"

Furkan Suresi, ayet 38:

> "Âd, Semûd ile Ress'lileri ve bunların arasında birçok milleti de yerle bir ettik."

Ankebût Suresi, ayet 38:

> "Âd ve Semûd milletlerini de yok ettik."

Fussilet Suresi, ayet 13:

"İşte sizi, Âd ve Semûd'un başına gelen kasırgaya benzer bir kasırga ile uyardım."

Fussilet Suresi, ayet 16:

"Rezillik azabını onlara dünyada tattırmak için üzerlerine dondurucu rüzgâr gönderdik." (Âd milleti hakkında bkz. Sadi Bayram, *Kaynaklara Göre Güneydoğu Anadolu'da Proto Türk İzleri*, Ankara, 1980, s.54.)

Muhammed Suresi, ayet 13:

"Biz halkı seni yurdundan çıkaran nice şehirleri yok ettik. Fakat onlara bir yardım eden çıkmadı."

Ahkaf Suresi, ayet 27:

"Ant olsun biz çevrenizdeki memleketleri de yok ettik."

İsrâ Suresi, ayet 15, 16:

"Bir ülkeyi yok etmek istediğimizde, o beldenin şımarmış olanlarına önce emrimizi ulaştırırız. Yine kötülük ederlerse biz de orayı yerle bir ederiz."

Sumer'de kralların nasıl sarayları varsa Tanrıların da öyle evleri olmalıydı. Bunun için "Tanrı evi" adı altında görkemli tapınaklar, yanlarında Tanrılarla insanları yaklaştırdığı düşünülen basamaklı kuleler yapılmıştı. Daha sonra bu Tanrı evleri sinagoglara, kiliselere, camilere dönüştü.[13] Camilerin ve minarelerin üstündeki yarım ay, Sumer Ay Tanrısının sembolüdür.[14]

13 Sumer'deki "Tanrı evi" deyimi, *Kur'an*'da "Allah'ın mescitleri" (Tevbe Suresi, ayet 17, 18) şeklinde bulunmaktadır. Sumer'de mabet veya saray anlamına gelen "e.gal" kelimesi *Tevrat*'ta "hegal" olmuştur.
Max I. Dimont, *Jews, God and History*, New York, 1962, s.65'te: "Babil toprağında Yahudiler iki yeni düşünce geliştirdiler, bunlar o zamandan beri insanlığın malı oldu. Kurban için Tanrı evi yerine, dinsel toplantı için sinagoglar yaptılar. Buralarda Tanrı'ya kurban yapmak yerine dua etmeyi koydular. Sinagoglar Hıristiyanlıkta kiliselere, Müslümanlıkta camilere dönüştü. Dua, bu insanlar arasında Tanrı'ya adanan bir sembol haline geldi" şeklinde yazılmaktadır.

14 Sumer dininde Ay kültünün önemli bir yeri vardır. Ayın ilk göründüğü gün, 15 günlük olduğu ve görünmediği günlerde törenler yapılır, hatta bazı yiyecekler yenilmezdi. İslamiyette de oruç ve bayramlar Ayın görünüşüne göre düzenlenmiştir.

Sumer kralları, Tanrıların yeryüzündeki vekili sayılıyordu. Bu inanç Hıristiyanlıkta papaya, Müslümanlıkta halifeye geçerek sürmüştür.

Bakara Suresi, ayet 30:

> "Rabbin meleklere, 'ben yeryüzünde bir halife yaratacağım' dedi. Onlar da, 'biz hamdinle sana tesbih eder ve seni takdis edip dururken, yeryüzünde fesat çıkaracak, kan dökecek insanı mı halife kılıyorsun' dediler."

Sumer kanunu, Babil Kralı Hammurabi'nin yaptığı kanuna temel olmuş, ondan Musa'nın ve Yahudi kanunu, ondan da İslam kanunu etkilenmiştir. Hammurabi'nin (İÖ 1750) Güneş Tanrısından kanunu alışı, Musa'nın Tanrıdan kanunu alışına örnek olmuştur. İlginç olanı İslam'da hukukun, ancak Arapların Irak topraklarını ele geçirdikten sonra kurallaşmasıdır. Sumer, Babil hukuksal geleneklerinden çıkan sözler, İbrani kanunu Talmud'da bulunuyor. Ortodoks Yahudi'deki boşanma terimi Sumerce bir kelime. Sinagogda *Tevrat* okunurken dinleyenler şallarının saçakları ile onu izlerler. Bu, Sumer'de hukuksal bir belgenin onaylandığını göstermek için tablete elbise kenarıyla basılmasını yansıtmaktadır. (Samuel Noah Kramer, *Cradle of Civilization*, New York, 1967, s.160.)

Musa'nın kanununda bulunan anaya babaya saygı, kimseyi öldürmeyeceksin, zina yapmayacaksın, çalmayacaksın, yalan tanıklık etmeyeceksin, komşunun karısına ve malına göz dikmeyeceksin gibi kurallar Sumer kanununda da aynı. Yalnız Sumer Kanunu daha insancıl; göze göz, dişe diş yok cezalarda. Ne yazık ki, Sumer kanunlarının yazılı olduğu tabletler çok kırıklı, belki de toprak altından daha çıkarılamayanlar da var. Bu yüzden tam karşılaştırma yapılamıyor. Buna karşın daha sonra Samiler tarafından yapılan kanunların, Sumer kanunlarına dayandığı kuşku götürmez. Buna açık bir örnek olarak, İbrahim Peygamber'in karısı ile cariyesi arasındaki olayı gösterebiliriz. Sumer kanununa göre kısır bir kadının kocasına verdiği cariyesi çocuk doğurunca, hanımına karşı büyüklük taslayamaz, öyle yapmaya kalkarsa cezalandırılır. *Tevrat* ve *Kur'an*'da yazıldığına göre İbrahim Peygamber'in kısır olan karısı Sara, cariyesi Hacer'i çocuk yapmak üzere kocasına veriyor. Cariye, çocuk doğurup kendisini üstün görmeye başlayınca, oğlu İsmail ile çöle götürülüp atılıyor kocası tarafından.[15]

15 C.L. Woolley, *The Sumerians*, New York, 1965, s.102; Hammurabi 146; *Tevrat* Tekvin bap 21: 8-21; *Kur'an*'da çeşitli sureler içinde.

Tevrat'a göre büyük erkek çocuğa mirastan özel bir pay verilir. Çocuklar isterse babanın sağlığında bu payı alabilirler. Tekvin bap 25: 32-34'te Yakup büyük kardeşi Esav'a isteği üzerine payını veriyor. Aynı kural Sumer'de de var. Sumerce yazılmış Lipit-İştar kanununda bu madde, tabletin kırıklığı yüzünden tam değil (*Sumer, Sabil, Asur Kanunları*, s.69, madde 2). Fakat Hammurabi kanununda bunun tümünü buluyoruz. Madde 165: Eğer bir adam büyük oğluna tarla, bahçe ve ev hediye eder, ona bir belge yazarsa, baba öldüğünde o payını ayrıca alır ve baba malının diğer kısmını kardeşleriyle eşit bölüşecektir.

Araplarda zina yapan kadınların taşlanması, *Tevrat*'ta olmasına karşın (Tesniye 13-23), *Kur'an*'da böyle bir ceza yok. Zina cezası ile ilgili dört ayet bulunuyor. Bunlar:

Nisâ Suresi, ayet 15-16:

> "Kadınlarınızdan zina yapanlara karşı içinizden dört şahit getirin. Eğer şahitlik ederlerse, o kadınları ölüm alıp götürünceye kadar, yahut Allah onlara bir yol açıncaya kadar evinizde tutun. İçinizden zina yapan her iki tarafa ceza verin! Eğer tövbe edip uslanırsa artık onlara ceza verip eziyet etmekten vazgeçin. Çünkü Allah tövbeleri çok kabul eden ve çok esirgeyendir."

Nûr Suresi, ayet 2:

> "Zina eden kadın ve erkekten her birine yüz sopa vurun. Müminlerden bir grup da onlara şahit olsun!"

Nûr Suresi, ayet 3:

> "Zina eden erkek ancak zina eden veya putperest olan kadınla, zina eden kadın da zina eden veya putperest olan erkekle evlenebilir."

Taşlanma cezası Sumerlilerin eski çağlarında varmış. Fakat değişik bir nedenden İÖ 2200'lerde Lagaş Kralı Urukagina tarafından yapılmış sosyal reform metninde, geçmiş zamanlarda olduğu gibi iki koca almaya kalkan kadınlar ve hırsızların, bu fena hareketleri yazılı taşlarla taşlanacakları bildirilmektedir.[16] Daha sonra yazılan kanunlarda bu taşlanma konusu bulunmuyor.

16 S.N. Kramer, *The Sumerians*, s.322. İslamiyetten önce bazı Arap kabileleri anaerkil olup kadınlar birkaç koca alabiliyorlarmış. (Hayrullah Örs, *Hazreti Muhammed*, İstanbul 1963, s.160, 161.) İslamiyetten sonra da bazı kabileler arasında anaerkil

Sumer kanunlarında zina ile ilgili maddeler, kırıklıkları dolayısıyla olsa gerek, yok. Buna karşın Hammurabi kanununda bulunuyor.

Sumer, Babil, Asur Kanunları, s.198:

> "129. Eğer bir adamın karısı bir başka bir erkekle yatarken yakalanırsa onları bağlayıp suya atacaklar. Eğer kadının kocası yaşatırsa, kral da yaşatacak.
>
> "130. Eğer bir adam başka bir adamın babasının evinde oturan karısını zor kullanıp koynunda yatırırken yakalanırsa, o adam öldürülecek, kadın özgür."

Sumer'de bekâret konusu önemli görünüyor. Sumer kanunlarının yazılı olduğu tabletler kırık ve okunamayan yerleri çok. Okunabilen iki madde bunu kanıtlıyor: Bunlardan birinde, bir kölenin zorla bikrini bozan 5 şekel (tahminen 40 gram) gümüş vermek zorunda. Diğerinde dul olarak evlenen bir kadın, kocasından boşandığında kız olarak evlenen kadının alacağı tazminatın yarısını alabiliyor.[17]

Tevrat'ta kural daha katı. Bir kız evlendiğinde bakir olmadığı kanıtlanırsa taşla öldürülüyor (Tesniye 22:13-21). Buna karşın, *Kur'an*'da bekâret konusu ele alınmamış.

Sumer'de tecavüz de fena sayılmış. "Hür bir adamın kızı yolda tecavüze uğrarsa, anne, babası onun sokakta olduğunu bilmemişlerse, kız onlara 'tecavüze uğradım' derse, anne, baba onu zorla erkeğe karı olarak verecekler." (*The Ancient Near East,* Supplementary Texts and pictures Relating to old Testament, Editted by James B. Pritchard, Princton, 1969, s.89, 90.)

Tecavüz, Sumer efsanesine bile konu olmuş. Tanrı Enlil, Tanrıların başı olduğu halde, evlenmeden önce karısını aldatarak zorla tecavüz ettiği için Tanrılar meclisince yeraltı dünyasına sürülmüş.[18]

âdetin sürdüğünü, oldukça eski bir tarihte *Stern* mecmuasında, bir Alman kadın yazarın, Arabistan kabileleri arasında yaptığı araştırma hakkındaki yazısında okumuştum. Sumerce metinde taşlanma olarak çevrilen kelime tablette pek belirli olmadığından, yeni araştırmada, anlamsız bırakıldı.

17 Prof. Dr. Mebrure Tosun, Doç. Dr. Kadriye Yavaç, *Sumer, Babil ve Asur Kanunları ve Ammi Saduqa Fermanı,* Ankara, 1975, s.40, madde 5-7.

18 Bu efsaneye ait bazı satırlar şöyle:

> Nippur'un güzel kızı Tanrıça Ninlil annesinin önerisi üzerine kendisini Tanrı Enlil'e göstermek üzere suya giriyor.

Aynı olay *Tevrat*'ta (Tesniye, 22:28, 29) şöyle:

"Eğer bir adam kız olan nişanlanmamış bir genç kadınla yatarsa ve onları bulurlarsa, adam genç kadının babasına 50 şekel (şekel Sumerlilerden Akadcaya geçen bir ağırlık ölçüsü birimi) gümüş verecek ve kadın onun karısı olacak."

Eğer adam, nişanlı bir kızla şehirde yatarsa her ikisi de taşlanarak öldürülüyor.

Kur'an'da bu konu yok.

Sumer'de sosyal adaleti koruyan Tanrıça, senede bir kere insanları iyi veya fena hareketlerinden dolayı yargılar, kötüleri cezalandırır. Bu inanış İslam'a, Şaban ayının on beşinde Berat Kandili olarak girmiştir.[19]

Saf suda kız yıkandı.
Ninlil Nunbirdu kanalının kenarında yürüdü.
Büyük dağ baba Enlil gördü onu.
Bey kıza "gel yatalım" dedi, kız istemedi.
"Benim dölyolum çok ufak birleşmeyi bilemez,
Dudaklarım çok küçük öpmeyi bilemez."

Bunun üzerine Enlil, vezirine bir tekne getirtir. Kızla teknede gezerken ona tecavüz eder. Bu olaya kızan Tanrılar meclisi Enlil'i yakalayarak şöyle derler:

"Enlil ahlaksızın biri, defol şehirden."

Böylece Enlil yeraltı dünyasına gönderilir. Ninlil de arkasından gider. O arada Ay Tanrısına gebe kalır. Birçok olaydan sonra ancak yeryüzüne çıkarlar. (*Tarih Sumer'de Başlar*, s.70-72.)

19 *Tarih Sumer'de Başlar*, s.87-89.

Sosyal adaletin Tanrıçası Nanşe'nin nasıl bir Tanrıça olduğunu ve insanlarda beğenmediği hareketler nelerdir; aşağıdaki dizeler anlatıyor:

Öksüzleri bilen, dulları bilen,
İnsanın insana yaptığı zulmü bilen,
Öksüzlerin annesidir O.
Nanşe dulları koruyan,
Fakirlere haktanır olan,
Sığınanlara kucak açan,
Güçsüzlere barınak bulan kraliçedir o.

Beğenmedikleri:

Kanunsuz yolda gezen,
Geçerli olan gelenekleri aşan, anlaşmaları bozan,

Fena yerlere beğenerek bakan,
Büyük ağırlık ölçüsü yerine küçüğünü koyan,
Uzun ölçü yerine kısasını kullanan,
Kendine ait olmayanı yiyip de "yedim" demeyen
İçip de "içtim" demeyen
İnsanlar fena kimseler Tanrıça Nanşe için.

Sumer Tanrılarının esas adlarının başka, niteliklerine göre diğer adları da vardı. Babilliler bu adlardan 50'sini yeni yarattıkları Tanrı Marduk'a vererek tek Tanrı düşüncesine doğru bir adım atmışlardı.

İslam dininde Allah'a verilen 99 ad, aynı geleneğin bir devamı gibi görünüyor.

Sumerlilere göre ölüler, "kur" adlı karanlık, dönüşü olmayan bir yeraltı dünyasına gidiyorlar. *Tevrat*'ta bu; Şeol, Yunan'da Hades, *İncil*'de cehennem, İslam'da ahret olarak devam etmektedir. Sumerlilere göre burada tekrar dirilme yok. Fakat yeraltı dünyası; oranın Tanrıları, rahipleri, ölenlerin gölgeleriyle oldukça hareketli bir yer. Buradan bazı özel durumlarda gölgeler yeryüzüne çıkabiliyor. Gılgamış'ın çağrısı üzerine arkadaşı Enkidu'nun gölgesi çıkarak iki arkadaş konuşuyorlar. *Tevrat* Samuel I:28'de Kral Saul'un isteği üzerine Samuel'in gölgesi yeraltından çıkıyor.

Sumer'de yeraltındaki ölülerin ruhları için yiyecek ve kurbanlar sunulmazsa, onlar yeryüzüne çıkarak insanlara rahatsızlık veriyorlar. Ölenlerin arkasından çok fazla ağlayıp sızlanmak onları sıkıyor. İslamiyette de ölüler için yapılan dualar, kurbanlar bu inanışın bir devamı. Bizde de "çok ağlayıp ölünün ruhunu rahatsız etmeyin" sözü vardır.

Yahudilere, Babil tutsaklığından sonra Perslerin etkisiyle, Zerdüşt dininden; ölülerin tekrar dirileceği, cennet, cehennem ve Sırat Köprüsü girmiştir. (Hayrullah Örs, *Musa ve Yahudilik*, İstanbul, 1966, s.361.)[20] *Kur'an*'da Sırat Köprüsü yok.

Sumerliler, kendilerinin, Tanrılar tarafından seçilmiş üstün bir halk olduğunu yazmışlar. *Tevrat*'ta Yahve, *Kur'an*'da Allah, İsrailoğullarını üstün bir kavim yapmıştı. *Tevrat* Tesniye 14:6; *Kur'an* Câsiye Suresi, ayet 16; Bakara Suresi, ayet 27.

20 Zerdüşt dinindeki cennet cehennem hakkındaki geniş bilgi, Samuel Noah Kramer, *Mythologies of Ancient World*'da (America, 1961, s.358-360) bulunuyor. Buraya göre, ölünün ruhu üç gün durduktan sonra korkunç Sinvat Köprüsü'nden (Sırat olmuş) geçiyor. Adam dünyada iyi işler yapmışsa güzel bir kız onu karşılıyor. İlk adımda cennetin iyi düşüncesine, ikinci adımda iyi sözüne, üçüncüde iyi olaylarına, dördüncüde parlak sonsuz bir ışığa girer. Eğer insan iyi değilse, cesedi bırakmayan ruhu, bir cin Sırat Köprüsü'nden geçirir. Onu fena bir kadın alır; fena söz, fena düşünce, fena olaylardan geçerek fena cinlerle karşılaşır. Diğer bir anlatıya göre de ölüler canlanıp ruhlarıyla birleşiyorlar. Hepsi, içinde kurşun kaynayan bir kazana atılıyor. İyi olanlara bu ılık süt gibi geliyor. Üç gün sonra hepsi oradan çıkarılıyor. Ölümsüzlük içkisi veriliyor ve ölümsüz oluyorlar.

Sumerliler kadınları bir tarlaya benzetmişler. Aynı deyim hem *Tevrat*, hem *Kur'an*'da var. *Kur'an*'da "kadınlarınız sizin için bir tarladır, tarlanıza nasıl dilerseniz öyle varın" yazılı (Bakara Suresi, ayet 223). Bunu müfessirler çeşitli şekilde tefsir etmişler. (Bkz. Turan Dursun, *Din Bu 3*, İstanbul, 1991, s.28, 28.) Bu tefsirlerde, bir kadınla nasıl cinsel ilişkiye girileceği müstehcen bir şekilde açıklanmaktadır.

Sumerliler, dünyadaki bütün olayların ve Tanrıların isteklerinin gökte yıldızlarla yazılı olduğuna inanırlardı. *Kur'an*'da aynı inanış "Levh-i Mahfuz" olarak sürüyor. (Dipnot 23'e bakınız.)

Neml Suresi, ayet 75:

> "Gökte ve yerde göze görünmeyen hiçbir şey yoktur ki, apaçık bir kitapta da (Levh-i Mahfuz) bulunmasın."

Bürûc Suresi, ayet 17, 18:

> "Orduların haberi geldi mi sana? Onlar Firavun ve Semûd orduları idi (nasıl helak oldular?). Bilakis inkârcılar bir başka çeşit yalanlamanın içine düştüler. Allah onları arkasından kuşatmıştı. Hakikatte onların yalanladıkları Levh-i Mahfuz'da bulunan şerefli *Kur'an*'dır."

Bu ayete göre *Kur'an* bile gökte yazılı bulunuyor. Sumer'den kaynaklanan bir inanç!

Sumerlilerde 7 sayısı çok önemlidir. 7 gün geçmek, 7 dağ aşmak, 7 ışık, 7 ağaç, 7 kapı gibi. Aynı şekilde *Tevrat* ve *Kur'an*'da da 7 sayısı bolca bulunmaktadır. İslam'a göre cennetin 7 kapısı vardır; Sumer yeraltı dünyasının da 7 kapısı bulunuyor.

Yahudi dinsel törenleri Babil'den alınmıştır. Onların bu törenlerde söyledikleri şarkılar, Mezopotamya'da yeniyıl bayramlarında söylenen şarkılara benzemektedir. Cinlerin yok edilmesi duaları da Babil kökenlidir.

Sumerliler Tanrılarını sevindirmek, onlardan bir istekte bulunmak, hastalıklardan kurtulmak için veya yaptıkları adaklara karşılık kurban kestirirlerdi. Bu kurbanlar sakatsız ve hastalıksız olmalı ve kurban sahibi vücutça temizlenmeliydi. Kurbanlar, rahipler tarafından özel dualarla ke-

silirdi. Kurbanın sağ kalçası ve iç organları Tanrıya takdim edilir, gerisi etrafta olanlara dağıtılırdı. İslamlıkta da kurbanlar aynı koşullarda kesiliyor. Yalnız hocanın kesmesi zorunlu değil. Kurbanın sağ kalçası ile iç organları Tanrı yerine kurban sahibine bırakılır, gerisi dağıtılır.

Sumer'de Erhanedan devrinde Ur Kral mezarlarına göre, Kral ve Kraliçeler askerleri ve etrafındakilerle birlikte gömülürdü. Fakat metinlerde her türlü kurban yazılmasına karşı insan kurbanı yok. Buna mukabil İsrail'de, Yunan'da insan kurbanı yapılmış. (Cyrus Gordon, *The Commen Background of Greek and Hebrew Civilization*, New York, 1966, s.225.) İbranilerde ölü veya dirileri kıvandırmak veya şahısların sağlığını korumak için Tanrı ile bir tür anlaşma olarak insan kurbanı yapılmış. (*Tevrat*, Sauel II 21: 6-9; Hayrullah Örs, *Musa ve Yahudilik*, İstanbul, 1966, s.142.)

Araplarda da bunun olduğunu, hatta Muhammed'in büyükbabasının "eğer on oğlum olursa birini Tanrı'ya (veya Tanrılara) kurban edeceğim" dediğini bir kitapta okumuştum. Mezopotamya'dan gelen İbrahim Peygamber bu ilkel âdeti kaldırtmış.

Sumerlilerde, okul tabletlerine göre 6 gün çalışma, 7. gün dinlenme var. Bu Yahudilere Sabbat olarak geçmiş. On emirde "Sabbat'ı düşün, onu kutsal gün olarak gör!" deniyor. 6 gün çalışıp yedinci günü Tanrıya adanmış bir dinlenme günü oluyor. Yahudilere ve *Kur'an*'a (dipnot 28'e bkz.) göre Tanrı 6 günde dünyayı yaratıp yedinci gün dinlenmiş. Bu günün cumartesi olması da Babillilerden geçmiş. Babilliler her ayın 7. gününde (*Şapatu*) bir kutlama yaparlardı. Bu üzgünlüğü ve nefis terbiyesini ifade eden ve Satürn gezegenine adanmış bir gündü, (Saturday, Satürn gezegeninden gelen bir gün adı, yani cumartesi). Satürn kötü güçlerin temsilcisi idi. Yahudiler bu günün anlamını değiştirerek onu neşeli bir hale koymuşlardır. Onlar cumartesi gününü Tanrı'ya dua ederek, kitaplar okuyarak çeşitli eğlencelerle geçirirler ve en ufak bir işe el sürmezler. İslamiyete bu gün Cuma'ya dönüştürülerek daha hafifletilmiş kuralla alınmıştır.

Sumer yazarlarına ve ilahiyatçılarına göre her insanın ve ailenin bir şahsi Tanrısı veya Tanrısal baba yerine geçen iyi bir meleği vardı. Bu, bir fal, bir rüya veya görünen Tanrı ile bir anlaşma yapılarak belirlenirdi. Bunun görevi, Baştanrılardan, ait olduğu kimse için sağlıklı ve uzun ömür

dilemek ve onun isteklerini Tanrılar meclisine iletmek. *Tevrat'ta* (Tekvin 31:53), "İbrahim'in, Nahor'un Allahı, babaların Allahı aramızda hükmetsin!)" deniyor. Bu da Sumerlilerin şahsi Tanrısının bir yansıması. İbrahim'in Allahı, İbrahim ile, onu tanıyacağına, kendine Allah yapacağına dair bir ahit yapıyor, onu da sünnet yapılmak suretiyle pekiştiriyor.

Kur'an'da (Kaf Suresi, ayet 17, 18). "Hiç kimse yoktur ki, onun üzerinde bir koruyucusu ve denetleyicisi bulunmasın" denmektedir ki, bu da Sumerlilerdeki bireylerin özel Tanrılarını yansıtıyor.

Sumer Tanrılarının gökte toplandıkları *duku* adında bir yerleri var. İslam inanışına göre de Allah yedi kat göğün üzerinde Arş'ta oturuyor. (Hûd Suresi, ayet 7; Furkan Suresi, ayet 59; Secde Suresi, ayet 4.)

Kur'an'a göre (Şûrâ Suresi, ayet 51) Allah, bir insana ancak vahiy yoluyla, perde arkasından veya bir elçi gönderip dilediğini ona bildirir.

Tevrat'ta Tanrı ile şahıslar (peygamberler dışında Musa'nın kardeşi, kölesi İbrahim'in karısı gibi) karşılıklı konuşuyorlar veya insan şekline girmiş melekler Tanrı'dan haber getiriyor veya Tanrı istediğini rüyada bildiriyor.

Sumer'de Tanrı sadece bir kez duvar arkasından konuşuyor (Bilgelik Tanrısı Enki, Tufanın olacağını, Nuh'un karşılığı olan Ziusudra'ya duvar arkasından söylemiş). Tanrılar insanlara yapacakları işleri rüyalarda bildiriyor. Bunlardan başka fal ve kehanet yoluyla insanlar, Tanrıların isteğini öğreniyorlar.

Tevrat'daki ilahiler, atasözleri ve deyimlerin Sumerlilerden kaynaklandığı anlaşılmaktadır.[21] Sumer atasözleri Tufan kahramanı Zi-

21 Robert Cooper, *The Inquirer's Text-Book, Being Substance of Thirteen Lectures on the Bibel*, Boston, Londra, 1846, s.111. Bu kitap, *Tevrat* ve *İncil'i* kısım kısım eleştiren 13 konferansı kapsıyor. Daha çiviyazıları yeni çözülmeye başladığı ve tabletlerden, hele Sumer'den kimsenin haberi olmadığı bir zamanda yazılmış. Bugün Sumerlilerden geldiğini kanıtladığımız *Tevrat*'taki birçok konunun, İsrailliler tarafından yazılmış olamayacağının ve bunların başka bir dille yazılmış metinlerden alındığının öne sürülmesi çok ilginç ve ileri görüşlülük.
Burada, "*Tevrat*'taki ilk beş kitap Musa tarafından yazılmış olamaz, çünkü o zaman henüz papirüs kullanılmıyor, ancak taşlar üzerine yazılıyordu" deniyor. Ünlü Yahudi filozofu Spinoza'ya (16. yüzyıl) göre, Yahudiler'in Babil dönüşünden en az yüz yıl sonra bunlar yazılmış olmalıymış. Sayfa 111'de *Tevrat*'ta bulunan *Atasözleri* kitabının Kral Süleyman'ın olamayacağı, bunların Yahudilerden başka bir kavme ait deyimler koleksiyonu olduğu, Süleyman'ın adının ona eklendiğini yazıyor R. Cooper. Çünkü

usudra'ya babası Şuruppak tarafından, *Tevrat*'ta Süleyman'a babası Davud tarafından söyleniyor. *Kur'an* da ise Lokman tarafından adı verilmeyen oğluna öğüt veriliyor. Lokman'ın kimliği hakkında çok çalışılmış; bazıları onun peygamber olduğunu, bazıları da çok dindar olduğundan Tanrı tarafından uzun ömür verildiğini, yaşamı boyunca bilgisinin arttığını söylüyor. O, 560 yıl yaşamış ve bir adı da Sumerce Ziusudra gibi ölümsüz anlamına gelen *Lubad* imiş. Arami edebiyatında Ahiqar, Bizans'ta Planudes olarak ortaya çıkıyor. Bunların hepsi Sumer'deki Ziusudra'ya dayanmaktadır (Paul Lunde, *Aesop of the Arabe*, Aramco, 1974, March-April, s.2).

Sumer'de rüyalar Tanrı bildirisi olarak yorumlanıyor. Bu rüyalardan bazılarının etkisi *Tevrat* ve *Kur'an*'da görülmektedir. Bunlardan en ilginci Yakub'un oğlu Yusuf'un rüyasıdır. Yusuf "rüyamda tarlanın ortasında demetler bağlıyorduk. Benim demetim kalktı dikildi. Sizin demetiniz onun etrafını kuşatıp benim demetine eğildiler" deyince, kardeşleri "bu bizim üzerimize kral mı olacak?" dediler. Yusuf'un ikinci rüyasında güneş, ay ve 11 yıldızın kendisine eğildiklerini söylemesi üzerine, kardeşleri onu öldürmeye karar veriyorlar. (Tekvin 97:7, 9.)[22]

Aynı şekilde Sumer Kralı *Urzababa*'nın yanında çalışan Sargon, gördüğü rüyayı Krala söyleyince, Kral "benim yerime kral olacak" korkusuyla Sargon'u öldürmek istiyor. (Jerrold S. Cooper, Sargon and Joseph, *Dream Come True*, Biblical and Related Studies, Presented to Samuel Iwry, Indiana, s.33-35.)

Sumer mabet ve saraylarının yapılışında izlenen yol, bunlar hakkında yazılan ilahilerde belirtilmiş. Yapıya başlamak için önce Tanrının önermesi gerek. Bu da genellikle rüyada bildiriliyor. Bundan sonra yapı malzemesi ve sanatkârlar toplanıyor. Yapıya başlamadan ve bittikten sonra

"Süleyman'ın Meselleri" bölümünde, bap 25'in ilk satırlarında, "Bunlar Süleyman'ın meselleridir, bunları Yahuda Kralı Hizkia toplayıp yazdırmış" denmektedir. Halbuki bu kral, Süleyman'dan 250 yıl sonra yaşamış. Bu kadar aradan sonra, yayım olmadığı halde nasıl bilmişler bunların Süleyman'a ait olduğunu, diyor yazar. (Bu kitabı, kütüphanesinin en değerli eserlerinden biri olduğu halde bana hediye eden Sayın dostum, Jersay Üniversitesi'nden Prof. Martin Abend'a burada teşekkür etmeyi bir borç biliyorum.)

Ayrıca bkz. Hayrullah Örs, *Musa ve Yahudilik*, İstanbul, 1966, s.241; S.N. Kramer, *In the World of Sumer, An Autobiography*, Detroit. 1986, s.225.

22 *Kur'an*'da Yusuf'un ikinci rüyası yazılı, birincisi yok. (Yusuf Suresi, ayet 4.)

temizlik törenleri yapılıyor. Bu yapıların görkemliliği övülüyor, adanma hikâyesi anlatılıyor. Bazı ilahilerde yapıyı yaptıran Tanrı tarafından kutsanmak suretiyle ödüllendiriliyor.[23] *Tevrat*'ta da aynı yol izleniyor.

Sumer Tanrı evleri hangi Tanrı için yapılmış ise o Tanrının ve ailesinin heykelleri içine konurdu. Kiliselerdeki İsa ve Meryem'in heykel ve resimleri bu âdetin bir uzantısı.

Sumerlilerde rahibeler tapınaklara Tanrının gelini olarak çeyizleriyle girerlerdi. Bu, Hıristiyanlıkta devam etmektedir. Törenlerde Meryem'in heykelinin taşınması, Sumer törenlerinde Tanrı heykellerinin gezdirilmesini yansıtıyor.

Hıristiyanlıkta olduğu gibi Sumer'de de günah çıkaran rahipler vardı, bunlar kırmızı elbise giyerlerdi.

23 Lagaş Kralı Gudea (İÖ 2250) Eninnu mabedinin yapılmasıyla ilgili 1400 satırı kapsayan iki silindir kitabe yazdırtmış. Bunda: Gudea mabedi yapmadan önce bir rüya görüyor. Rüyada, şahsi Tanrısı Ningişzida ufukta güneş gibi doğuyor. Yazı ve okulların koruyucusu Tanrıça Nidaba elinde gökte yazılanları kapsayan bir tablet tutuyor (Levh-i Mahfuz). Mimarlık Tanrısı Nindub da üzerinde yapılacak mabedin planı bulunan mavi taştan bir tableti gösteriyor. (*The Sumerians*, s.138.) *Tevrat* Hezekiel 4:1-2'de mabet planına paralel, "Sen de Ademoğlu, kendine bir tuğla al ve onu önüne koy ve üzerine bir şehir çiz, Yeruşalim'i çiz!" deniyor.

BAŞ ÖRTME

Sumer tapınaklarında rahibeler genel kadın görevi yapıyorlardı. Bunlar Tanrı namına seks yaptıklarından kutsal sayılmış ve diğer kadınlardan ayrılmaları için başları örttürülmüştür.[24] Daha sonraları, İÖ 1500 yıllarında bir Asur Kralı, yaptığı bir kanunun kırkıncı maddesi ile evli ve dul kadınları da başlarını örtmeye mecbur etmiştir. Fakat kızlar, cariyeler ve sokak fahişelerinin örtünmesi yasak; örtünürlerse ceza var. (Prof. Mebrure Tosun-Doç. Dr. Kadriye Yalçav, *Sumer, Babil, Asur Kanunları ve Ammi-Aduqa Fermanı,* Ankara, 1975, s.252, madde 40.) Böylece meşru seks yapan evli ve dul kadınları da mabet fahişeleri düzeyinde saymışlardır.

Bu gelenek Yahudilere geçmiş, dindar Yahudi kadınları evlenince saçlarını traş ettirip bir peruk veya başörtüsü ile başlarını örtmüşler. Hıristiyanlıkta rahibeler aynı şekilde başlarını örtüyorlar. İlginç olanı *Tevrat*'ın son yazıldığı zamana kadar Yahudiler arasında Tanrı namına fuhuş yapan kadın ve erkekler varmış. *Tevrat* Tesniye 23: 18'de "İsrailoğullarından ve kızlarından kendilerini fuhşa vakfetmiş kimseler olmayacaktır. Kadınlar! Fuhşun ücretini herhangi bir adak için Allah'ın Rabbin mabedine getirmeyeceksin, çünkü bunların ikisi de Allah'ın Rabbe mekruhtur" şeklinde yazılıyor. Yahudi fahişeleri yüzlerine peçe koyuyorlarmış. (*Tevrat,* Tekvin 38:15.)[25] Bunun Araplarda da olduğunu duydum; ama yazılı bir kanıt bulamadım. İslam'a örtünme, erkekten kaçma şeklinde geçmiş. Buna karşın erkeksiz bir yerde *Kur'an* okunurken veya dua ederken kadınların başını örtmesi, Sumer geleneğinin bir devamıdır.

24 Hartmut Schmökel, *Kulturgeschichte des Altenorient,* Stuttgart, 1961, s.37.

25 Tekvin 38: 5-26'da bulunan hikâye bunu açıklıyor. Buna göre, Yahuda'nın oğlu ölüyor. Geleneğe göre gelinini ikinci oğluna veriyor. O da ölünce adam üçüncü oğluna almıyor gelinini. Buna kızan gelin dulluk elbisesini çıkarıyor. Yüzüne peçe takıp kendisini fahişe gibi yaparak kaynatası ile yatıyor. Karşılığında kadın adamın mührünü, kuşağını ve değneğini istiyor. Kadın gebe kalıyor; bunlarla, çocuğun kaynatasından olduğunu kanıtlıyor.

Kur'an'da Örtünmeyle İlgili Ayetler

A'râf Suresi, ayet 26-27:

"Ey Ademoğulları! Size çirkin yerlerinizi örtecek giysi, süslenecek elbise indirdik. Tekva (iman) elbisesi ise daha hayırlıdır. Ey Ademoğulları! Her mescide gidişinizde ziynetli elbiseler giyinin. Yiyin için, fakat israf etmeyin."

Nûr Suresi, ayet 31:

"Mümin kadınlara söyle: Gözlerini korusunlar, namus ve iffetlerini esirgesinler. Görünen kısımları müstesna olmak üzere ziynetlerini teşhir etmesinler. Başörtülerini yakalarının üstüne örtsünler. Kocaları, babaları, kocalarının babaları, kendi oğulları, erkek kardeşleri, erkek kardeşlerinin oğulları, kız kardeşlerinin oğulları, kendi kadınları ellerinin altında bulunan, erkeklerden kadına ihtiyacı kalmamış hizmetçiler, yahut henüz kadınların gizli kadınlık hususiyetlerinin farkında olmayan çocuklardan başkasına ziynetlerini göstermesinler. Gizlemekte oldukları ziynetleri anlaşılsın diye ayaklarını yere vurmasınlar."

Bu ayetteki "ziynetler" nedir? Bu, çeşitli şekilde yorumlanmış. Kimi kadının vücudu, kimi de takıları ziynettir, demiş.

Nûr Suresi, ayet 60:

"Bir nikâh ümidi beslemeyen, çocuktan kesilmiş kadınların ziynetlerini göstermeksizin, dış elbiselerini çıkarmalarında kendilerine bir vebal yoktur. Yine de iffetli olmaları kendileri için daha hayırlıdır."

Burada ziynetin; kadının vücudu, göğüsleri olduğu daha belirgin. İslamiyetten evvel Arap kadınları yarıbellerine kadar çıplak gezerlermiş. Hatta İslamiyetten sonra da cariyeler, köleler giyinmezlermiş çalıştıkları için. Bizde kadınlar yaşlanınca daha çok kapanıyorlar.

Ahzâb Suresi, ayet 59:

> "Ey Peygamber! Hanımlarına, kızlarına ve müminlerin kadınlarına (bir ihtiyaç için dışarı çıktıklarında) örtülerini üzerlerine almalarını söyle. Onların tanınmaması ve inciltilmemesi için en elverişli olan budur."

Bu ayete göre kadınlar örtününce ne okullara gidebilecek, ne de çalışabilecekler. *Kur'an*'da, bazı hocaların uydurduğu gibi, başlarını örtmeyen kadınların cehennemde saçlarından asılacakları şeklinde bir ayet olmadığı gibi, örtünenlerin de cennete gideceği yazılmıyor.

Bazı Sumer rahibelerinin, evlenseler bile çocukları olmamalı idi. Kazara böyle doğan çocuklar öldürülürdü. Çünkü bu kadınlar Allah'ın karısı olduğundan, doğan çocuklar da Tanrı'nın çocuğu sayılıyordu. Sumerler bir ölümlüden Tanrının çocuğunu istemiyorlardı. Bu ve *Kur'an*'daki bir ayet, İsa'nın neden Tanrının oğlu olarak kabul edildiğine bir açıklık getiriyor.

Âli İmrân Suresi, ayet 35-37:

> "İmran'ın karısı şöyle demişti: 'Rabbim karnımdakini azatlı bir kul olarak sana adadım. Adağımı kabul buyur. Rabbim onu kız doğurdum, ona Meryem adını verdim. Kovulmuş şeytana karşı onu ve soyunu sana ısmarlıyorum' dedi. Rabbi onu hüsnükabul gösterdi ve güzel bir bitki gibi yetiştirdi. Zekeriya'yı (teyzesinin kocasını) Rabbi onun bakımı ile görevlendirdi. Zekeriya onun yanına, mabede her gelişinde orada bir rızk bulur 'bu sana nereden geliyor?' derdi. O da 'Allah tarafından' derdi."

Bu ayetten anlaşıldığına göre o zaman mabetler vardı. (*Tevrat* ve *İncil*'de de mabetlerin bulunduğu yazılı.) Meryem, mabede adanmış ve orada yetişmiş bir kızdı. Herhangi bir şekilde, bazı kitaplara göre de nişanlısı Yusuf'tan hamile kalmıştı.[26] Onu gidip ücra bir yerde

26 *İncil, Mattaya*, bap, I, 18-25:

Anası Meryem Yusuf'a nişanlı olduğu halde buluşmalarından önce Ruhulkudüsten gebe olduğu anlaşıldı. Nişanlısı Yusuf salih bir adam olup onu âleme rüsvay etmek istemeyerek gizlice boşanmak niyetindeydi. Fakat bunları düşünürken Rabbin meleği ona rüyada görünüp "sen Davut oğlu Yusuf, Meryem'i kendine karı olarak almaktan korkma. Çünkü kendisinde doğmuş olan Ruhulkudüstendir ve bir oğul doğacaktır. Onun adını İsa koyacaksın. Çünkü kavmini günahlarından kurtaracak olan odur."Yusuf

doğurması, Tanrının çocuğu diye öldürülmesinden korktuğu için olmalı. İsa büyürken Tanrının oğlu olduğu kendisine aşılanmış bulunduğundan "ben Tanrının oğluyum" diyerek ortaya çıkması geç de olsa ölümüne neden olmuş olmalı.

Mezopotmaya'da eski çağlardan başlayarak Yeni Babil devrine kadar adak olarak veya kıtlıktan korumak üzere çocuklar mabede verilirdi. Meryem hikâyesinde bu geleneğin sürdüğü anlaşılıyor. (L.O. Oppenheim, *Ancient Mesopotamia,* Chicago, 1964, s.107.)

Kur'an'da İsa ile ilgili bir ayet:

Mâide Suresi, ayet 110:

"Allah o zaman şöyle diyecek: 'Ey Meryem oğlu İsa! Sana ve annene (verdiğim) nimeti hatırla! Hani seni mukaddes ruh ile destek-

uykusundan uyandı. Rabbin meleğinin kendisine buyurduğunu yaptı. Karısını alıp doğuruncaya kadar onu bilmedi ve adını İsa koydu. Bu konu hakkında, R. Cooper 1846 yılında yazdığı ve daha önce sözü geçen kitabının 148. sayfasında, "bugün birinin gelip böyle bir olayı mahkeme önünde söylemesi herkesi güldürür. Bakireliğin söz konusu olduğu çağ ve toplumlarda rahipler böyle bir şeyi yakıştırıyorlar. Eğer doğan bir mevki sahibi olursa iyi, olmazsa da Allah onu istemedi deniyor" diye yazmış. O zaman Sumer metinlerinden ve kültüründen haberi yoktu ki.

İlginç olanı; *Kur'an*'ın Tevbe Suresi, ayet 30'a göre, Yahudiler Üzeyir isimli birine de "Allah'ın oğlu" diyorlarmış. Buna *Tevrat*'ta rastlayamadım.

Meryem'den önce de Tanrı'dan gebe kalma hikâyeleri var. Hintlilerde bakire Rohini bir Tanrı oğlu doğuruyor. Çin'de Tanrı Foe'nin annesi güneş ışığından gebe kalmış. Siyamlılara göre evreni koruyacak Tanrının annesi bakireymiş. (Robert Cooper, s.149.) Moğol Buyan Han'ın kızı Alankowa kapıdan giren ay ışığından gebe kaldığını söylüyor. Sözde ışık girerken sembolik bir hayvan şekli almış; bu, Tanrının kendisi veya elçisiymiş. (Bahaattin Ögel, *Türk Mitolojisi, Kaynakları ve Açıklamaları ile Destanlar,* Ankara, 1989, c.1, s.131.) Kitan efsanesinde kadının karnına bir ışık düşüyor. Bu ışıkla birlikte Tanrı tarafından bir de çocuk gönderiliyor. Uygur efsanesinde gökten düşen bir ışıkla bir kayın ağacı gebe kalıp beş çocuk doğurmuş. Bir Moğol efsanesinde bir kadın dolu tanesini yutarak gebe kalmış. Birçok Çinli kralın anneleri, gökten ışık gelerek gebe kalmışlar. Böyle türeyen nesiller kutsal sayılmış veya nesilleri kutsal yapmak için böyle hikâyeler uydurulmuş. (Ögel, s.85, 558.)

İlginç olanı, bunlara benzer olaylar Kızılderililerde de bulunuyor. Kuzey Amerika'da yaşayan Hopi yerlileri arasındaki bir öyküde, hiçbir erkekle beraber olmayan bir kız sabaha karşı odasına giren güneş ışınlarından gebe kalıyor. Doğan çocuk, güneşin oğlu oluyor. (*Coming to Light,* Contemporary Translations of the Native Literatures of North America, Edited and with an Introduction by Brian Swann, New York, 1994, s.663. *The Boy who went in Search his Father.)* Kolombiya Kızılderililerinde de bir kabile reisinin son derece güzel kızı, bir ormanda otururken bir bulut arasından sızan güneş ışınlarından gebe kalıyor. Ve bir oğlan doğuruyor. Bu çocuk, güneşin oğlu olarak Zak Kızılderililerinin atası oluyor. (*Kolombien Land der Legenden* adlı bir broşürden.)

lemiştim. Sen beşikte iken de yetişkin çağında da insanlarla konuşuyordun. Sana kitabı, hikmeti, *Tevrat* ve *İncil*'i öğretmiştim. Benim iznimle çamurdan kuş şeklinde bir şey yapıyordun da ona üflüyordun ve benim iznimle kuş oluyordu. Yine benim iznimle anadan doğma körü, alacayı iyileştiriyordun. Ölüleri benim iznimle (hayata) çıkarıyordun. Hani İsrailoğullarını (seni öldürmekten) önlemiştim. Kendilerine apaçık deliller getirdiğinde bu bir sihirden başka bir şey değildir, demişlerdi.'"

Bu ayete göre Allah, İsa'ya *İncil*'i öğretmiş. Halbuki İsa yaşadığı sürede ne bir şey yazmış, ne de yazdırtmış. *İncil* çok sonra çeşitli kimseler tarafından yazılmış. *İncil*'lerin yazılma tarihleri ve yazanlar hakkında çeşitli varsayımlar ortaya atılmış. Özellikle geçen yüzyıl. Ayrıca Apostol Barnabas, İsa'nın çarmıha gerilmediğini, gerilenin Judas olduğunu; Hıristiyan öğretmen Bassilides de çarmıha gerilenin Simon of Sirene olduğunu; Mosheim da İsa'nın aslında bulunmadığını, yalnız hayal edildiğini söylüyor. İsa'nın yazılan mucizelerini de asla kabul etmiyorlar. (R. Cooper, *The Inquirer's Text-Book, Being Substance of Thirteen Lectures on the Bibel*, s.150 ve *Meydan Larousse*, İncil.)

TEK DİL VE BABİL KULESİ

Gelelim Sumer efsanelerinden bu dinlere geçen konulara:

Çok eski günlerde gerek Sumer ülkesi, gerek komşuları bolluk ve huzur içinde yaşıyorlarmış. Hepsi de Hava Tanrısı Enlil'e tek dilde dua ediyorlarmış. Bilgelik Tanrısı Enki, Enlil'in üstünlüğünü kıskanarak insanlar arasında bozuşmayı, savaşı çıkararak bu güzel çağa son veriyor ve çeşitli diller koyarak insanların birbiriyle anlaşmalarını önlüyor.

Aynı konu *Tevrat*'ta (Tekvin 11:1-9) şöyle:

> "Ve bütün dünyanın sözü bir, dili birdi. Şarktan göçtükleri zaman Sinear diyarında bir ova buldular, orada oturdular. Birbirlerine 'gelin kerpiç yapalım, onları iyice pişirelim. Onların taş yerine kerpiçleri, harç yerine ziftleri vardı. Yeryüzünde dağılmayalım diye kendimize bir şehir, başı göklere erişecek bir kule yapalım' dediler. Ve Ademoğullarının yapmakta olduğu şehri ve kuleyi görmek için Rab indi. Onlar bir kavm, hepsinin tek dili var. Gelin inelim birbirlerinin dilini anlamasınlar diye onların dilini karıştıralım. Rab onları oradan dağıttı ve şehri bina etmeyi bıraktılar. Bundan dolayı onun adına Babil dendi."

Buradaki Babil kulesinin, Mezopotamya'nın ziguratları olduğuna kuşku yok. İbraniler onları yıkılmış halde gördüler. Bu yıkılmış ve harap olmuş kule kalıntılarının, insanların korumasızlığını, güce karşı duyulan isteğin insanlara verdiği üzüntüleri sembolize ettiğini söylüyor S.N. Kramer. (*Sumerians*, s.293.)

YARATILIŞ

Sumer efsanesine göre evrende ilk olarak Tanrıça Nammu adında büyük uçsuz bucaksız bir su vardı. Tanrıça o sudan büyük bir dağ çıkarıyor. Oğlu Hava Tanrısı Enlil, onu ikiye ayırıyor. Üstü gök oluyor, Gök Tanrısı onu alıyor, yer olan altı da Yer Tanrıçası ile Hava Tanrısının oluyor. Bilgelik Tanrısı ile Hava Tanrısı yeri bitkiler, ağaçlar, sularla donatıyor. Hayvanlar yaratılıyor ve hepsini idare edecek Tanrılar meydana getiriliyor.[27]

Tevrat Tekvin 1:2-9.

> "Suların yüzü üzerinde Allahın ruhu hareket ediyordu. Allah 'suların ortasında kubbe olsun, suları ayırsın' dedi ve Allah kubbeyi yaptı. Altta olan suyu üstte olan sudan ayırdı ve Allah kubbeye 'gök' ve alttaki kuru toprağa 'yer' dedi."

Bundan sonra yerin, bitkiler ve hayvanlarla donatımı geliyor.

Enbiyâ Suresi, ayet 30:

> "Gökler ve yer yapışık iken onları ayırdığımızı, bütün canlıları sudan meydana getirdiğimizi bilmezler mi?"

Burada Sumer ve *Tevrat* hikâyesi birbirine çok yakın. *Kur'an*'da çok yüzeysel. Fakat ana fikir, gök ve yerin başlangıçta bitişik olması, bunların sudan çıkması aynı.[28]

İnsanın Yaratılışı

Sumer'de: Tanrılar, özellikle dişi Tanrılar çoğalmaya başlayınca işlerinin çokluğundan, yiyeceklerini hazırlamanın zorluğundan yakınıyorlar

27 *Tarih Sumer'de Başlar*, s.64-69.
28 *Kur'an*'da yaratılış ile ilgili diğer ayetler:

ve bütün Tanrıları var eden Deniz Tanrıçası Nammu'ya bir çare bulması için yalvarıyorlar. O da Bilgelik Tanrısına bilgeliğini ve marifetini göstermesini söylüyor. Bilgelik Tanrısı yumuşak kilden şekiller yapıyor ve Tanrıçaya sesleniyor:[29]

"Ey annem! Adını vereceğin yaratık oldu,
Onun üzerine Tanrıların görüntüsünü koy[30]
Dipsiz suyun çamurunu karıştır,
Kol ve bacakları meydana getir.
Ey annem! Yeni doğanın kaderini söyle!
İşte o bir insan!"

Tevbe Suresi, ayet 3:

"Şüphesiz ki, sizin Rabbiniz gökleri ve yeri 6 günde yaratan, sonra da işleri idare ederek arşa yerleştirendir."

Hûd Suresi, ayet 7:

"O, arşı su üzerinde iken gökleri ve yeri 6 günde yaratandır."

Furkan Suresi, ayet 59; Secde Suresi, ayet 4: (iki ayet de aynı)

"Gökleri ve yeri ve ikisinin arasındakileri 6 günde yaratan, sonra arşa yerleşen Rahmandır."

Sâffât Suresi, ayet 11:

"Ey Muhammed! Allaha eşkoşanlara sor! Kendilerini yaratmak mı daha zordur, yoksa bizim yarattığımız gökleri yaratmak mı? Aslında biz kendilerini özlü çamurdan yaratmışızdır."

Fussilet Suresi, ayet 9, 11-12:

"Ey Muhammed! Size yeri iki günde yaratanı mı inkâr ediyorsunuz ve ona eşkoşuyorsunuz?
"Sonra duman halinde bulunan göğe yöneldi ve ona ve yeryüzüne 'isteyerek veya istemeyerek buyruğuma gelin' dedi. İkisi de 'isteyerek geldik' dediler. Allah bunun üzerine 2 gün içinde 7 gök yarattı ve her göğün işini kendisine bildirdi. Yakın göğü ışıklarla donattık ve bozulmaktan koruduk." (Burada hem Allah, hem üçüncü şahıs konuşuyor.)

29 S.N. Kramer, *The Sumerians*, s.150, 151.
Giovanni Pettinato, *Das altorientalische Menschenbild und die Sumerischen und Akkadischen Schöpfungsmythen*, Heidelberg, 1971.

30 Buradan anlaşılacağı üzere, Sumer'de, Tanrılar insanı kendi görünüşleriyle yaratmışlardı. Bu da onların Tanrıları insan gibi düşündüklerine bir kanıt oluyor. Aynı deyimi *Tevrat*'ta buluyoruz.
Tekvin bap 1:27

"Ve Allah insanı kendi suretinde yarattı, onları erkek ve dişi olarak yarattı."

Bu iş esnasında bütün Tanrıların annesi, Yer Tanrıçası, Doğum Tanrıçası ve Bilgelik Tanrısı olmak üzere 4 Tanrı birlikte bulunuyorlar. *Tevrat* Tekvin 2-7: "Rab Allah yerin toprağından adamı yaptı ve onun yüzüne hayat nefesini üfledi ve adam yaşayan can oldu."

Tevrat'ta insanın yaratılışı iki türlü anlatılmış:

Tekvin bap 1: 26:

"Allah yeri, göğü, yıldızları, bitkileri hayvanları yarattıktan sonra Allah dedi: 'Suretimizde benzeyişimize göre insan yapalım! O yeryüzünde her şeye hâkim olsun.' Ve Allah insanı kendi suretinde yarattı ve onları erkek ve dişi olarak yarattı."

Tekvin bap 9:6

"Çünkü Allah kendi suretinde Adam'ı yaptı."

Kur'an Mâide Suresi, ayet 64:

"Yahudiler 'Allah'ın eli sıkıdır' dediler. Dediklerinden ötürü elleri bağlansın. Lanet olsun! Hayır! Onun iki eli de açıktır, nasıl dilerse sarf eder."

Âli İmrân Suresi, ayet 115:

"Doğu da batı da Allah'ındır. Nereye dönerseniz Allah'ın yüzü oradadır."

Sâd Suresi, ayet 71:

"Rabbin meleklere demişti ki, 'Ben muhakkak çamurdan bir insan yaratacağım. Onu tamamlayıp içine ruhumdan üfürdüğüm zaman derhal ona secdeye kapanın!' Melekler toptan secde ettiler. Yalnız İblis secde etmedi, zira o büyüklük tasladı, kâfirlerden oldu. Allah, 'Ey İblis! İki elimle yarattığıma secde etmekten seni men eden nedir? Böbürlendin mi, yoksa yücelerden mi oldun?' dedi. İblis, 'Ben ondan hayırlıyım, beni ateşten, onu ise çamurdan yarattın' dedi."

Bu konu ile ilgili yorumlar hakkında daha geniş bilgi için, bkz. Dr. Muhammed Ul-Behiy, *İslam Düşüncesinin İlahi Tarafı*, çev. Fuat Sezgin, İstanbul, 1948, s.26-29.
Bir hadiste Muhammed "Yüce Tanrı yarattıklarını yaratma işini bitirince sırt üstü uzandı. O sırada bir ayağını öbür ayağının üzerine koymuştu. Bunun benzerini yapmak hiç kimseye uygun değildir" demiş. Bunun yazıldığı yerler için, bkz. Turan Tursun, *Tabu Can Çekişiyor, Din Bu 2*, Kaynak Yayınları, İstanbul 1991, s.209. Bu da Muhammed'in Allah'ı insan şeklinde algıladığını göstermektedir.
Roger Arnaldez [*Hazreti Muhammed,* (Hadis ve Sözleri), Tercüme, Burhanettin Sem, İstanbul 1982, s.163]'e göre, şeriatçılar, Allah'ı göklerde tahtında oturmuş, gözü, kulağı, eli, ayağı olan bir insan gibi tasavvur ediyorlar. Hatta bazı bilim adamları onun vücudunu evvela etten kemikten oluşan bir varlık olarak bile düşünmüşler.
Akılcılar ise Allah'ı böyle düşünmek puta benzetmek olur diyor. Onlara göre, o manevi bir güçtür.

Böylece yaratılmanın son günü, 6. gün bitiyor. Talmud'a göre bu ilk Adem'le birlikte yaratılan kadının adı Lilith'dir. Bu kadın kendini Adem'le eşit görüp, onun sözünü dinlememiş ve bir dişi cin olmuş, erkeklere sataşmaya başlamış. Yakaladığı bir erkeği bırakmazmış. Özellikle ayın yedinci günü erkekler için büyük tehlike imiş. Bu Lilith Sumer Aşk Tanrıçası İnanna'nın ağacına yuva yapıp onu kestirmeyen bir cinin adı. (Bkz. Hartmut Schmökel, *Das Land Sumer*, Stuttgart, 1962, s.141.)

Allah daha sonra Adem'i topraktan, karısını da kaburgasından yaratıyor. Görüldüğü gibi *Tevrat*'ta insan altıncı günde erkek ve dişi olarak yaratıldığı halde, tekrar erkek çamurdan, kadın onun kaburgasından yaratılıyor.

Tevrat'ta birbirinden ayrı iki yaratılış efsanesini özetleyecek olursak (Tekvin, Bap 1:31): Yaratılış altı günde oluyor. Birinci günde Tanrı gökleri ve yeri yaratıyor, gece ve gündüzü meydana getiriyor. ikinci gün, suları ayıran bir kubbe yapıyor ve bu kubbeye, Tanrı, *Gök* diyor.

Üçüncü gün, suların altından toprağı çıkarıyor, ona, *yer* diyor. Suları bir yere toplayarak onlara *deniz* diyor. Yerden ağaçlar, bitkiler çıkartıyor. Dördüncü gün, gökkubbesinde güneş, ay ve yıldızları yapıyor. (Halbuki birinci günde gök ve yer yaratılmış, gece ve gündüz güneş ve aysız meydana gelmiş, hatta ikinci günde bitkiler ve ağaçlar bile çıkmıştı.) Beşinci gün, suda yaşayan hayvanlarla kuşlar yaratılıyor. Altıncı gün sığırlar, sürüngenler, yerde yaşayan bütün hayvanlar yaratılıyor. Yaratılan bütün hayvanlara egemen olması için Tanrı, insanı kendi görünüşünde ve erkek, dişi olarak yaratıyor. Ve onlara, "Çoğalın!" diyor. Böylece, altıncı günde yaratma bitiyor. Yedinci gün Tanrı dinleniyor.

Bap 2:4'ten itibaren, yaratma değişik olarak anlatılıyor. Yukarıda, her türlü bitki ve insan çift olarak yaratıldığı halde, burada yağmur henüz yağmadığı için, bir kır otu ve fidanı yoktu, deniyor. Yerden bir buğu yükseliyor ve Tanrı yerin toprağından Adam'ı yapıp hayat nefesini üflüyor. Ve Adam, yaşayan can oluyor. Bundan sonra, Tanrı, doğuda Aden'de bir bahçe yapıyor, Adam'ı oraya koyuyor ve o yalnız kalmasın diye, kaburgasından kadını yaratıyor. Bu gösteriyor ki, bu hikâye iki ayrı kaynaktan alınmış. İkincisi Sumerlilere dayanıyor. İlginç olanı, Babilliler daha sonra yaşamış olmalarına rağmen, onların yaratılış efsanesinden iz olmaması.

Kur'an'da insanın yaratılışı çeşitli surelerde değişik tarzda geçiyor:
Mü'minûn Suresi, ayet 12:

"İnsanı süzme çamurdan yarattık."

Rahman Suresi, ayet 14:

"Allah insanı pişmiş çamura benzeyen balçıktan yarattı."

Âli İmrân Suresi, ayet 19:

"Allah'ın nezdinde İsa'nın durumu Adem'in durumu gibidir. Allah onu topraktan yarattı."

Secde Suresi, ayet 7:

"O ki, yarattığı her şeyi güzel yapmış ve ilk başta insanı çamurdan yaratmıştır."

En'âm Suresi, ayet 2:

"Çünkü bizi çamurdan yaratan, ölüm zamanını takdir eden ancak odur."

Hacc Suresi, ayet 5:

"Ey insanlar! Şunu bilin ki, biz sizi topraktan, nutfeden, sonra pıhtılaşmış kandan, sonra hilkati belirsiz bir lokma et parçasından yarattık."

Hicr Suresi, ayet 26:

"Ant olsun ki, biz insanı (pişmiş) kuru bir çamurdan, şekillenmiş cıvık bir balçıktan yarattık."

Bu ayetin diğer bir çevirisi de: "Ant olsun ki, insanı balçıktan, işlenebilen kara topraktan yarattık."
Ayet 27-28:

"Rabbin meleklere, 'Ben, balçıktan, işlenebilen kara topraktan bir insan yaratacağım, onu yapıp ruhumdan üflediğimde ona secdeye kapanın' demişti."

Ayet 30-31:

"Bunun üzerine, İblis'in dışında bütün melekler hemen secde ettiler. Allah, 'Ey İblis! Seni secde edenlerle beraber olmakta alıkoyan nedir?' dedi."

Ayet 33:

"'Balçıktan, işlenebilen kara topraktan yarattığın insana secde edemem' dedi."

Ayet 34:

"'Öyle ise defol oradan sen artık kovulmuş birisin, doğrusu hesap gününe kadar lanet sanadır' dedi."

Görüldüğü gibi her üç dinde de insan çamurdan yaratılmış. Fakat Sumer'de insanın yaratılma nedeni ve nasıl yaratıldığı ayrıntılı olarak anlatılmış.*

* R. Cooper kitabının 209. sayfasında şunları yazmış:

> "İlk insanın çamurdan meydana geldiğini ve hayat nefesi verilerek canlandığını düşünmek, kadının erkeğin kaburgasından yaratılmış olduğunu kabul etmek, ancak barbarların yaşadığı çağa ait olmalı. Bunlara inananlar, ayın küflü peynirden yapıldığı din kitaplarında yazılsa ona da inanırlar. İnsanlar Adem ile Havva'dan üremiş olsalar bu kadar farklı ırklar nasıl meydana gelir?"

150 yıl önce yazılmış bunlar.

Tevrat'a göre yaratılış 6 bin yıl önce olmuş. Hıristiyanlık da bu tarihi kabul etmiş. *Kur'an*'da bu yok. Fakat İslam inanışına göre 5 bin yıl önceymiş. Buna karşılık Sumer Kral listesine göre 241 200 yıl öncesine gidiyor. Çinliler 49 bin yıl önce diyorlarmış. Mısırlılara göre 13 bin yıl önce, Heredot ise 17 bin yıl önce diyor. Bunlara göre tektanrılı dinlerin yaratılış başlangıcı olarak verdikleri tarihler, ne tarihsel kaynaklara, ne de bilimsel kanıtlara uyuyor. Bugün 4 milyon yıl önceye ait insan fosilleri bulundu. Allah neden doğrusunu yazdırtmadı acaba?

ADEM'İN CENNETTEN KOVULMASI

Sumer'de, Dilmun adında, saf, temiz, parlak Tanrıların yaşadığı bir ülke var. Hastalık ve ölüm bilinmeyen *yaşam ülkesi.* Fakat orada su yok. Su Tanrısı, Güneş Tanrısına yerden su çıkararak orasını tatlı su ile doldurmasını söylüyor. Güneş Tanrısı söyleneni yapıyor. Böylece Dilmun meyve bahçeleri, tarlaları ve çayırları ile Tanrıların bahçesi haline geliyor. Bu cennet bahçesinde Yer Tanrıçası 8 bitki yetiştiriyor. Bu ağaçlar meyvelenince Bilgelik Tanrısı Enki her birinden tadıyor. Buna Yer Tanrıçası çok kızıyor, Tanrıyı ölümle lanetleyerek ortadan yok oluyor. Bilgelik Tanrısı çok ağır hastalanıyor. Diğer Tanrılar büyük güçlüklerle Yer Tanrıçasını bularak Bilgelik Tanrısını iyi etmesi için yalvarıyorlar. Tanrıça, Tanrının 8 bitkiye karşı hasta olan 8 organı için birer Tanrı yaratıyor. İlginç olan, yaratılan Tanrılardan beşi Tanrıça (bu doktorlukta ilk uzmanlaşmayı da göstermesi bakımından önemli). Hasta olan organlardan biri kaburga. Onu iyi eden Tanrıçanın adı, "kaburganın hanımı anlamına gelen *Ninti*'dir. Bu kelimede *Nin* hanım, *ti* kaburgadır. *Ti*'nin bir anlamı da *hayat*'tır.

Eğer ikinci anlamıyla tercüme edersek Tanrıçanın adı "hayatın hanımı" olur.[31]

Bu hikâye *Tevrat*'ta da var: (Tekvin 2:5-23.)

> "Ve henüz yerde bir kır fidanı yoktu ve bir kır otu henüz bitmemişti; çünkü Rab Allah yerin üzerine yağmur yağdırmamıştı ve toprağı işlemek için adamı yoktu ve yerden buğu yükseldi ve bütün toprağı suladı. Ve Rab Allah yerin toprağından Adamı yaptı ve onun burnuna hayat nefesini üfledi ve adam yaşayan can oldu. Ve Rab Allah şarka doğru Aden'de bir bahçe dikti ve Adam'ı oraya

31 *Tarih Sumer'de Başlar,* s.123-127.

koydu ve Rab Allah, görünüşü güzel ve yenilmesi iyi olan her ağacı ve bahçenin ortasına da hayat ağacını, iyilik ve kötülüğü bilme ağacını yerden bitirdi ve bahçeyi sulamak için Aden'den bir ırmak çıktı ve oradan bölünerek dört kol oldu. (Bunlardan ikisi Dicle ve Fırat-M.İ.Ç.) ve Rab Allah baksın ve onu korusun diye Adam'ı oraya koydu ve Rab Allah Adam'a, 'bahçenin her ağacından ye, fakat iyilik, kötülük bilme ağacından yemeyeceksin, yersen ölürsün' dedi. Ve Rab Adam'ı yalnız bırakmamak için bütün hayvanları topraktan yaptı ve onlara ad koymak için Adam'ı getirdi. Fakat Adam yalnız idi. Rab Adam'a derin bir uyku verdi, onun kaburga kemiklerinden birini aldı, ondan bir kadın yaptı ve onu adama getirdi ve adam dedi: Şimdi bu benim kemiklerimden kemik ve etimden ettir, buna *nisa* denilecek."

Bundan sonra yılanın kadını kandırarak yasak meyveyi yedirdiği ve bahçede olan Allah ile konuşmaları geliyor. Allah yılanı lanetliyor. Allah, Adem (burada Adam yerine Adem deniyor)[32] ve karısına giymeleri için kaftan yapıyor. Kadını ağrılı çok çocuk yapması ve Adem'i de toprakla uğraşması ile cezalandırarak onları Aden bahçesinden kovuyor. Buraya kadar nedense karısının adı verilmemiş. Ancak dördüncü babın başında, karısının adının Havva olduğu ve Habil, Kain'i doğurduğu yazılı.

Görüldüğü gibi *Tevrat*'ta (bap 1:27) yaratılışın altıncı ve son gününde Allah insanı erkek ve dişi yaratmış olduğu halde, Adam'ı tekrar yerin toprağından, eşini de onun kaburgasından yaratıyor. Buna göre bap 2: 4-23'te anlatılanlar, Sumer hikâyesinden alınmadır.

Kur'an'da bu konu çok yüzeysel ve çeşitli surelerde parça parça anlatılıyor. Sure sırası ile:

Bakara Suresi, ayet 31:

"Allah Adem'e her şeyin ismini öğretti."

Bakara Suresi, ayet 32:

"'Ey Adem! Eşyanın isimlerini meleklere anlat' dedi."

32 Adem, Amoritcede Adamu, İbranicede Adam veya Ha-Adam; anlamı insan, daha doğrusu "kırmızı toprak". Daha geniş bilgi için I.M. Diakonoff, *Father "Adam"*. AfO Beiheft 19, s.16 vd.

Bakara Suresi, ayet 35-37:

"'Ey Adem! Eşin ve sen cennette kal, orada olanlardan istediğiniz yerden bol bol yiyin, yalnız şu ağaca yaklaşmayın, yoksa zalimlerden olursunuz' dedik. Şeytan orada ikisini de ayarttı, onları bulundukları yerden çıkarttı. Onlara 'birbirinize düşman olarak inin, yeryüzünde bir müddet için yerleşip geçineceksiniz' dedik. Adem Rabbinden emirler aldı, onları yerine getirdi, Rabbi de bunun üzerine tövbesini kabul etti."

A'râf Suresi, ayet 19-26:

"'Ey Adem! Sen ve eşin cennette kalın ve istediğiniz yerden yiyin, yalnız şu ağaca yaklaşmayın, yoksa zalimlerden olursunuz.' Şeytan ayıp yerlerini kendilerine göstermek için onlara fısıldadı: 'Rabbinizin sizi bu ağaçtan men etmesi, melek olmanız veya burada temelli kalmanızı önlemek içindir.' 'Doğrusu ben size öğüt verenlerdenim' diye ikisine yemin etti. Böylece onların yanılmalarını sağladı. Ağaçtan meyve tattıklarında kendilerinin ayıp yerlerini gördüler. Cennnet yapraklarından onları örtmeye koyuldular. Rabbi onlara, 'ben sizi o ağaçtan men etmemiş miydim? Şeytanın size apaçık bir düşman olduğunu söylememiş miydim?' diye seslendi. Her ikisi, 'Rabbimiz kendimize yazık ettik, bizi bağışlamaz ve bize merhamet etmezsen biz kaybedenlerden oluruz' dediler. 'Birbirinize düşman olarak inin, siz yeryüzünde bir müddet için yerleşip geçineceksiniz, orada yaşar, orada ölürsünüz, orada dirilirsiniz' dedi."

Tâhâ Suresi, ayet 115-122:

"Ant olsun ki, biz daha önce Adem'e ahd vermiştik, fakat unuttu, onu azimli bulmadık. Meleklere 'Adem'e secde edin' demiştik, İblisten başka hepsi secde etmiş, o çekinmişti. 'Ey Adem! Doğru bu, senin eşinin düşmanıdır, sakın cennetten çıkarmasın, yoksa bedbaht olursun. Doğrusu cennette ne acıkırsın, ne de çıplak kalırsın, orda ne susarsın ne de güneşin sıcağında kalırsın' dedik. Ama şeytan ona vesvese verip: 'Ey Adem! Sana sonsuzluk ağacını ve sana çökmesi olmayan bir saltanatı göstereyim mi?' dedi. Bunun üzerine ikisi de o ağacın meyvesinden yedi, ayıp yerleri görünüverdi. Cennet yapraklarıyla örtünmeye koyuldular. Adem Rabbine başkaldırdı. Rabbi yine de onu seçip doğru yolu gösterdi."

Görüldüğü gibi bu hikâye, Sumer ve *Tevrat*'ta birbirine oldukça paralel. İkisinde de bir Tanrı bahçesi, dikilmiş ağaçlar, bahçeden su çıkarılması, yasak meyvenin yenmesi, lanetlenme. Sumer'de kaburgayı iyi etmek için Tanrıça yaratılıyor; adı Kaburganın Hanımı. Hikâye *Tevrat*'a geçerken kadın kaburgadan yaratılmış ve adı Sumer'deki ikinci anlamı olan *Hayatın Hanımı*'nın (yaşatan hanım) İbranice karşılığı *Havva* olmuştur.

Kur'an'da cennet bahçelerine ait değişik surelerde çeşitli ayetler var.[33] Yasak ağacın "sonsuzluk ağacı" olduğu yalnız Tâhâ Suresi'nin 20. ayetinde belirtilmiş. Cennetten yılan değil şeytan çıkartıyor ve ne Havva'nın adı, ne de kaburgadan yaratıldığı yazılı.

33 *Kur'an*, Kamer Suresi, ayet 49:

"Rabbine karşı durmaktan korkan kimseye 2 cennet vardır."

Ayet 48:

"Bu iki cennet türlü ağaçlarla doludur."

Ayet 50:

"Bu cennetlerde akan 2 kaynak vardır."

Ayet 62:

"Bu iki cennetten başka iki cennet daha vardır. İkisinde de fışkıran 2 su vardır."

Saff Suresi, ayet 12:

"İşte o takdirde, O sizin günahlarınızı bağışlar, sizi zemininden ırmaklar akan cennetlere Adn (Aden) cennetlerindeki güzel meskenlere koyar. İşte en büyük kurtuluş budur."

Muhammed Suresi, ayet 15:

"Müttekîlere vaat olunan cennetin durumu şöyledir: İçinde bozulmayan sudan ırmaklar, tadı değişemeyen sütten ırmaklar, içenlere kuvvet veren şaraptan ırmaklar ve süzme baldan ırmaklar vardır. Orada meyvelerin her çeşidi onlarındır. Bunlardan da öte, Rablerinden bir bağışlama vardır."

Cennetteki bu dört ırmak *Tevrat* cennetindeki 4 ırmak olmalı.
Meryem Suresi, ayet 61, 62:

"Tövbe eden, iman eden ve iyi davranışta bulunanlar hiçbir haksızlığa uğratılmaksızın cennete, yani çok merhametli Allah'ın kullarına gıyaben vaat ettiği Adn cennetlerine girecekler. Şüphesiz O'nun va'di yerini bulacaktır."

Sâd Suresi, ayet 49, 50:

"Doğrusu Allah'a karşı gelmekten sakınanlara güzel bir gelecek vardır. Kapıları yalnız kendilerine açılmış Adn cennetleri vardır."

İslam mitolojisinde, Adem'in yaratılması ve cennetten kovulması daha değişik (*Meydan Larousse,* Adem). "Allah, Cebrail, Mikail, Azrail, İsrafil adlı meleklerine 7 kat yerden 7 avuç toprak getirmelerini emretti. Fakat yeryuvarlağı bu toprağı vermeye razı olmadı. Azrail toprağı zorla aldı. Allah bu toprak üzerine günlerce yağmur yağdırdı, onu yumuşattı, melekler yoğurdu. Ve Allah şekillendirdi. Adem 80 yıl şekilsiz toprak olarak, 120 yıl da ruhsuz bekledi. Şekil ve renk kazandıktan sonra meleklere, Adem'e secde etmesi emredildi. Bu emri yalnız şeytan dinlemedi. Bu yüzden cennetten kovuldu. Cennetteki iyiyi kötüden ayırmaya ölçü olan elma ağacından yemesi Adem'e yasak edilmişti. Cennetten kovulmasına kızan şeytan, yılan ile anlaşıp Adem ile Havva'yı, yasak meyve yedirterek cennetten kovduruyor. Adem yaptığına pişman olarak yalvarıyor, Cebrail vasıtasıyla affedilip Mekke'de Arafat'a gönderiliyor. Orada Havva ile buluşuyor. Adem'e Mekke'yi yapması emrediliyor. Cebrail de Hac merasimini öğretiyor ve böylece insan nesli türüyor."

Bunda Havva'nın nasıl yaratıldığı bildirilmemiş. Görüldüğü gibi, bu efsane ile *Kur'an* arasında oldukça büyük farklılık var. İlginç olan, insanın yaratılmasında Allah'a 4 melek yardımcı oluyor. Sumer'de de, 4 önemli Tanrı. Burada cennette bulunan elma ağacı. Bu ağaç, Sumer efsanelerinde çok geçen, özellikle Aşk Tanrıçası ile ilgili bir ağaçtır. *Kur'an*'da bir defa bunun *sonsuzluk ağacı* olduğu yazılmış. Sumer'de yasak meyveyi, Bilgelik Tanrısı Enki'ye, ikiyüzlü olan veziri İsimut veriyor. Bu işi *Tevrat*'ta yılan, *Kur'an*'da şeytan, bu efsanede ikisi birden yapıyor. Burada, Adem'in Allah tarafından affedilmesini Cebrail sağlıyor. Sumer'de Tanrıların yalvarması ile, Ana Tanrıça, Bilgelik Tanrısını iyi ediyor.

Sumer'de Bilgelik Tanrısı Enki, insanlara, diğer Tanrılardan haber getiriyor. İslamda aynı işi Cebrail yapıyor. Cebrail'in kudret sahibi olması, kemale eriştiricilik nitelikleri de (*Meydan Larousse,* Cebrail) Bilgelik Tanrısına uymaktadır. İslam efsanesinde Havva'nın nasıl yaratıldığı belirtilmemiş.

Adem ve Havva'nın çocukları Habil ve Kain hikâyesi:

Tevrat, Tekvin, bap 4:1:

"Ve Adem karısı Havva'yı bildi ve gebe kalıp Kain'i doğurdu ve yine kardeşi Habil'i doğurdu. Habil koyun çobanı oldu. Fakat Kain

çiftçi oldu. Ve Kain günler geçtikten sonra, toprağın semeresinden Rabbe takdime getirdi. Habil de sürüsünün ilk doğanlarından ve yağlarından getirdi. Ve Rab Habil'e ve onun takdimesine baktı, fakat Kain'e ve onun takdimesine bakmadı. Ve Kain çok öfkelendi. Ve Rab, Kain'e dedi: 'Niçin öfkelendin ve suratını astın? Eğer iyi davranırsan o yükseltilmeyecek mi? Ve iyi davranmazsan günah kapıda pusuya yatmıştır. Ve onun isteği sensin, fakat sen ona üstün ol.' Ve Kain kardeşi Habil'e söyledi ve vaki oldu ki, kırda oldukları zaman Kain kardeşi Habil'e karşı kalktı ve onu öldürdü."

Bu konu *Kur'an*'da yine çok kısa ve bu adlar da yok.

Mâide Suresi, ayet 27-31:

"Onlara, Adem'in iki oğlunun haberini gerçek oku: Hani bir kurban takdim etmişlerdi de, birisinden kabul edilmiş, diğerinden kabul edilmemişti. 'Ant olsun seni öldüreceğim' dedi. Diğeri de 'ancak sakınanlardan kabul eder' dedi. "Ant olsun ki, sen öldürmek için bana elini uzatsan, ben sana öldürmek için el uzatacak değilim: Ben âlemlerin Rabbi olan Allah'tan korkarım.' 'Ben istiyorum ki, sen hem benim günahımı, hem de kendi günahını yüklenip ateşe atılacaklardan olasın: Zalimlerin cezası budur' dedi. Nihayet nefsi, onu, kardeşini öldürmeye itti de onu öldürdü. Bu yüzden de kaybedenlerden oldu. Derken Allah, kardeşinin cesedini nasıl gömeceğini ona göstermek için yeri eşeleyen bir karga gösterdi: 'Yazık bana! Şu karga gibi olup da kardeşimin cesedini gömmekten aciz mi oldum' dedi ve ettiğine yananlardan oldu."

Tevrat ve *Kur'an*'da Havva'nın biri kız biri oğlan doğan ikiz çocuklarından söz yok. Bunlar efsanelerde olmalı.

Sumer'de bu hikâye iki ayrı şekilde görülüyor: Birisinde Çoban Tanrısı Dumuzi ile Çiftçi Tanrısı Enkimdu, Aşk Tanrıçası İnanna'ya âşık olurlar. Her biri İnanna'ya kendi ürününü över ve sonuçta Tanrıça, Çoban Tanrısı Dumuzi'nin ürünlerini beğenerek onunla evlenir. Enkimdu bu seçimi dostça kabul ederek onlarla arkadaş olur.

Diğer bir hikâye de şöyle: *Emeş* yaz, *Enten* kış. Hava Tanrısı Enlil'e, kış, çeşitli hayvanları, yavrularını, yağ ve süt getiriyor. Yaz da ağaçlar, bit-

kiler ve değerli taşları getiriyor. Her ikisi kendi getirdiklerinin daha değerli olduğunu söyleyerek tartışıyorlar. Bu kavgayı göre Tanrı, kışın getirdiklerini daha üstün buluyor. Yaz da bunu kabul ederek kışa boyun eğiyor. Sumerliler, sığır ve tahıl, kuş ve balık, ağaç ve kamış, gümüş ve bakır, kazma ve saban gibi varlıkları, her biri kendi özelliklerini ortaya koyarak tartıştırmışlardır. Bu tartışma tarzı ortaçağın sonlarına doğru Avrupa halkı arasında yapılan tartışmaların ilk örnekleri sayılıyor.

Havva'nın ikiz çocukları belki söylence olarak bunlardan çıkarılmıştır.[34]

Suların Kana Çevrilmesi Konusu

Tevrat, Çıkış bap 7:14-25:

> "Rab Musa'ya dedi: 'Firavunun yüreği inatçıdır, kavmi salıvermek istemiyor. Sabahleyin nehrin kenarına çıkan Firavun'a git, ona 'çölde bana ibadet etmeleri için kavmimi salıver, diye İbranilerin Allahı beni sana gönderdi, ben elimdeki değnekle ırmaktaki sulara vuracağım ve kana dönecekler.' Musa Rabbin dediğini yaptı. Değneğini ırmaktaki sulara vurdu. Bütün sular kana döndü. Mısırlılar içecek su bulamadılar."

Bu olay A'râf Suresi'nin 132. ve 133. ayetlerinde şöyle geçmektedir:

> "'Bizi sihirlemek için ne mucize gösterirsen göster, sana inanmayacağız' dediler. Bunun üzerine su baskınını, çekirgeyi, güveyi, kurbağaları ve kanı birbirinden ayrı mucizeler olarak onlara musallat ettik, yine de büyüklük taslayıp suçlu bir millet oldular."

Bu olayda müşterek nokta, Tanrının ülkede tek bir şahsa kızıp (Mısır'da Firavun) bütün insanlara felaketler vermesi ve bunlardan birisinin de suların kana döndürülmesidir. Öyle ki, halk kandan başka içecek bulamıyor.

Sumer efsanesinden geçen bir konu da, birine kızan Tanrının, bütün ülkeye çeşitli felaketler vermesi. Sumer'de Aşk Tanrıçası İnanna, bir

34 S.N. Kramer. *The Sumerians*, s.218, 219. Havva'nın ikiz çocukları hakkında daha geniş bilgi için bkz. Muazzez İlmiye Çığ, *İbrahim Peygamber, Sumer Yazılarına ve Arkeolojik Buluntulara Göre*, Kaynak Yayınları, 3. basım, Eylül 2002, s.71, dipnot: 14-16.

bahçenin kenarında uyuyakalıyor. Bunu gören bahçenin sahibi gidip Tanrıçaya tecavüz ediyor. Buna kızan Tanrıça, ülkeye çeşitli felaketler veriyor. Bu konu, çok güneşli olduğu için bahçesinde bir şey yetiştiremeyen bir bahçıvanın, geniş yapraklı ağaçlar dikerek bahçeyi yararlı hale getirmesini anlatan şiirin bir bölümünde yazılı:

"Bir gün kraliçem, göğü dolaştıktan, yeri dolaştıktan sonra,
İnanna göğü dolaştıktan, yeri dolaştıktan sonra,
Kutsal fahişe (İnanna) yorgunluk içinde (bahçeye) yaklaştı.
Derin uykuya daldı.
Onu bahçemin köşesinde gördüm,
Tecavüz ettim ona, öptüm onu,
Bahçemin köşesine döndüm.
Şafak attı, güneş doğdu,
Kadın korku ile etrafına bakındı,
İnanna korku ile etrafına bakındı,
Sonra kadın nasıl bir felaket yaptı!
İnanna utancından ne yaptı!
Ülkede bütün kuyuları kan ile doldurdu,
Odun taşıyan köleler kandan başka bir şey içemediler,
Su dolduran köleler (kadın), kandan başka bir şey dolduramadılar."

(Bu metnin tümü için, bkz. *Tarih Sumer'de Başlar,* s.59-62.)

TUFAN

Çok eski çağlarda, insanları yok etmek amacı ile Tanrı tarafından büyük bir tufan yapıldığı hikâyesinin, yalnız, ilk kutsal kitap *Tevrat*'ta yazılı olduğu biliniyordu. Fakat geçen yüzyıl içinde Ninive'de yapılan kazılarda çıkan Asur Kralı Asurbanipal'ın kütüphanesi içindeki bir tablette aynı hikâye okununca (1872) büyük bir şaşkınlık yaşanmış ve bu inanç kökünden sarsılmıştı. Gılgamış Destanı'nın son kısmını oluşturan bu hikâye, ölümsüzlüğü arayan Gılgamış'a, tufandan kurtulup Tanrılar tarafından ölümsüzlük verilen Utnapiştim tarafından anlatılmıştı.

Buna göre kısaca: İnsanlar öyle çoğalmıştı ki, Tanrılar onların gürültü ve şamatasından uyuyamaz olmuşlar. Bunun üzerine dört büyük Tanrı, bu insanları bir Tufan ile yok etmeye karar veriyorlar. Bilgelik Tanrısı (Enki), yarattıkları insanların ortadan kaldırılmasına çok üzülüyor ve Şuruppak şehrinde yaşayan Utnapiştim'in evinin duvarından seslenerek, Tanrıların bir tufan yapmaya karar verdiklerini, bir gemi yapmasını söylüyor. Geminin tarifini veriyor. Adam söylendiği şekilde gemiyi 7 günde tamamlıyor. Gemi yapıldığı müddetçe çeşitli hayvanlar kesiliyor; beyaz, kırmızı ve su katılmamış şaraplar nehir suyu gibi bol olarak içiliyor, adeta yılbaşı törenlerine benzer şenliklerle işler yapılıyor. Utnapiştim geminin içine ailesini, akrabalarını, sanatçıları, kırların evcil ve yaban hayvanlarını dolduruyor. Bu arada altın da almayı unutmuyor. Geminin kapısı kapanır kapanmaz şiddetli bir fırtına ile birlikte yağmur boşanıyor. Sular yalnız gökten boşanmakla kalmıyor, Yer Tanrıları da yerden fışkırtıyor suları. Tufan öyle azgınlaşıyor ki, onu yaptıran Tanrılar bile korkuyor. Bu kıyamet 6 gün 6 gece sürdükten sonra yedinci gün gemi Nisir Dağına oturuyor. 7 gün bekledikten sonra Utnapiştim bir güvercin salıyor dışarı. O konacak yer bulamadığı için geri dönüyor. Daha sonra bir kırlangıç gönderiyor, fakat o da geri geliyor. Son olarak uçurduğu kuzgun

geri dönmeyince dışarı çıkıyorlar. Utnapiştim dağın tepesine kurbanlarla içkiler sunuyor. Altlarında çeşitli ağaçların odunları yanan ocaklara 7 kazan konarak kurban etleri pişiriliyor. Onların tatlı kokusunu duyan Tanrılar üşüşüyorlar. Tufanı yaptıran Tanrı Enlil gelip gemiyi ve insanları görünce çok kızıyor, kim bunları kurtardı diye. Bilgelik Tanrısı ona karşı çıkarak, günah yapanı, kurallara karşı geleni cezalandır ama bu kadar ağır ve ölümcül olma diye onu yatıştırıyor. Böylece Utnapiştim ve karısı ölümsüz bir yaşam ile nehrin ağzındaki Tanrılar bahçesine yerleştiriliyorlar.[35]

Bu hikâye Sami bir dil olan Akadca ile yazılmıştı. Halbuki, içinde geçen adlar başka bir dile aitti. Buna göre bu hikâye, o dili konuşan Sumerliler tarafından yaratılmış olmalıydı. Hakikaten daha sonra Philadelphia Üniversitesi Müzesi'nde bulunan yarısı kırık bir tablet bunu kanıtladı. Bu tablette Tufan Hikâyesi Sumerce ve şiir tarzında yazılıydı. Ne yazık ki, metnin en az yarısı yoktu. Fakat bulunan kısımlar konu hakkında oldukça aydınlatıcıdır. Bunda da Tanrılar insanlara kızarak bir Tufan yapmaya karar veriyorlar. Ziusudra isimli birine bir Tanrı tarafından durum bir duvar arkasından bildiriliyor. Bu satırlar şöyle:

"Alçakgönüllü, saygılı olan
Her gün tanrısal görevlerine dikkat eden
Ziusudra'ya Tanrı Enki,
'Duvardan bir söz söyleyeceğim, sözümü tut!
Kulak ver söyleyeceklerime!
Bizden bir Tufan kült merkezlerini kaplayacak,
İnsanlığın tohumu yok olacak,
Tanrılar meclisinin sözü karardır,
An ve Enlil'in emirleriyle
Krallık hükümdarlık son bulacaktır.'"

Bundan sonra tabletin kırık kısmı geliyor. Burada geminin nasıl yapılacağı bildirilmiş olmalı. Metnin yine okunan kısmında Tufan'ın bütün şiddetiyle memleketi kapladığı; 7 gün, 7 gece sürdüğü, bittiğinde Ziusudra'nın Tanrılara kurbanlar yaptığı yazılı.

35 N.K. Sanders, *The Epic of Gilgemesh*, Revised Edition Incorporating New Material, Penguen Books, 1972, s.108-113.

"Sonunda: Ziusudra, kral,
Tanrı An ve Enlil önüne attı kendini.
Onu sevdiler, bir tanrı gibi yaşam verdiler, ona,
Bitkilerin adını, insanlığın tohumunu, koruyan,
Ziusudra'yı güneşin doğduğu yere,
Dilmun ülkesine yerleştirdiler."[36]

36 *Tarih Sumer'de Başlar*, s.128-132. Sumer şairleri Tufan'ı yalnız hikâye olarak anlatmakla kalmamışlar, ayrıca onun yaptığı felaketi başka konulara ait kompozisyonlarda da sözgelişi anlatmışlardır. Ele geçen böyle iki metinden Tufan ile ilgili satırlar:

1. *Numun* bitkisinin meydana gelişi hakkındaki şiirden:

Rüzgâr yağmur getirdikten sonra,
Bütün yapılmış duvarlar yıkıldıktan sonra,
Kudurmuş fırtına yağmur getirdikten sonra,
Bir adam, ikinci bir adama karşı çıktıktan sonra,
Tahıl yetiştikten, ot bittikten sonra,
Fırtına "yağmuru getireceğim" dedikten sonra,
O, "yağmuru yapılmış duvarların üzerine boşaltacağım" dedikten sonra,
Tufan "her şeyi silip süpüreceğim" dedikten sonra,
Gök emir verdi, yer doğurdu,
numun bitkisini doğurdu,
Yer doğurdu, gök emir verdi,
numun bitkisini doğurdu.

2. Lagaş şehrinin başlangıcından Guda'nın zamanına kadar (İÖ 2150) olan olayları kapsayan yarıtarihsel bir belgedeki Tufan ile ilgili bölüm:

Tufan her şeyi silip süpürdükten sonra,
Ülkenin yıkılması tamamlandıktan sonra,
İnsanlık sonuna kadar dayandıktan sonra,
İnsanlığın tohumu korunduktan sonra,
Karabaşlı Sumer halkı kendisini yeniden kalkındırdıktan sonra,
An ve Enlil insanı adıyla çağırdıktan sonra,
ensi-lik kurulduktan sonra,
Fakat henüz gökten krallık inmemişti.

S.N. Kramer, *In the World of Sumer, an Autobiography*, Detroit, 1986, s.99. Bu iki belge, Sumer şair ve ozanlarının Tufanın getirdiği felaket ve etkilerini bildiklerini gösteriyor. Kramer'e göre, güney Mezopotamya'da zaman zaman büyük su baskınları olmuş. Bu yüzyıl içinde 1925, 1930, 1954 yıllarında büyük felaketlere neden olmuş su baskını. 7. ve 8. yüzyıllarda Abbasiler zamanında; 10., 11. ve 12. yüzyıllarda önemli ve yazıya geçmemiş su baskınları olmuş.
Tufan'ın oluşumu hakkında yeni bir varsayım *Cumhuriyet Bilim ve Teknik* dergisinde yayımlandı. Aynı konuyu birkaç yıl önce İstanbul Üniversitesi'nde konferans olarak dinlemiştim. Jeologlara göre, Nuh Tufanı Karadeniz'de olmuştu. Buzullar erimeden önce Karadeniz, Boğazın tabanından 85 metre derinlikteymiş

Aynı olayın *Tevrat*'taki anlatılışı: *Tevrat*'ta (Tekvin bap 6-9) bu konu çok uzun. Onda insanlar fena ve bozulmuş olduklarından Rab onları yok etmeye karar veriyor. Nuh, Allahı tanıyan, onunla birlikte giden biri. Rab, ona insanları yok etmek için bir Tufan yapacağını, kendisine bir gemi yapmasını söylüyor ve geminin nasıl yapılacağını, içine neler alacağını bildiriyor. Nuh söyleneni yerine getiriyor. Tufan başlıyor ve 40 gün sürüyor. Yeryüzünde her şey yok oluyor. Sular ancak 150 günde azalıyor. Gemi 7. ayda ve ayın 17. gününde Ararat dağına oturuyor. Tekrar 40 gün bekliyor Nuh. Sonra suların tamamıyla çekilip çekilmediğini anlamak için önce bir kuzgun salıyor dışarı. O geri gelince bekliyor, bir güvercin uçuruyor. Üçüncü defa gönderdiği güvercin dönmeyince karaya çıkıyorlar. Kurbanlar kesiyor Nuh. Rab hoş kokular duyunca artık tekrar Tufan yapmamaya karar veriyor. Nuh ile konuşarak bir daha yeryüzünde Tufan yapmayacağına ahdediyor.

Tekvin bap 9:12:

> "Ve Allah dedi: Benimle sizin ve ebedi devirlerce sizinle beraber olan her canlı mahlukun arasında yapmakta olduğum ahdin alameti şudur: Yayımı buluta koydum ve benimle yerin arasında bir ahit alameti olacaktır. Yerin üzerine bulut getirdiğim zaman, yay da bulutta görünecektir."

Nuh 950 yıl yaşadıktan sonra ölüyor. Kurtulan canlılardan ve Nuh'un oğullarından yeni insanlar türüyor.

Görüldüğü gibi bu üç hikâye temelde birbirinin aynıdır. Tanrıların insanlara kızması ve Tufan'a karar vermesi, gemi yapılması önerisi, geminin yapılması, canlıların içine alınması, Tufan'ın olması, gemidekilerin kurtulması, kurbanlar, bunların kokusuna Tanrı veya Tanrıların gelişi.

Ayrılan noktalar: Babil efsanesinde Tanrılar insanların çoğalması dolayısıyla gürültülerinin artarak Tanrıları rahatsız ettikleri için Tufan yapmaya karar veriyorlar. Sumer ve *Tevrat*'ta insanların fena olması

ve Marmara'nın suyu Karadeniz'e akmıyormuş. 11 bin yıl önce buzullar eriyince denizler birdenbire yükselmiş ve sular, Boğaz'dan büyük şelaleler halinde denize boşalmış. Bu boşalma ile deniz kıyısında olan yerler su altında kalıyor. Bundan kurtulanlar veya bu felaketi görenler Mezopotamya'ya göç ediyor. Yazı icat edildikten sonra da ağızdan ağıza ulaşan bu olay yazıya geçiriliyor diye varsayıyor jeologlar.

yüzünden. Sumer ve Babil metninde bu kararı gizlice bildiren Bilgelik Tanrısı. *Tevrat*'ta Allahın kendisi. Tufan Sumer'de 7 gün, Babil'de 6 gün, 6 gece; 7. gün bitiyor. *Tevrat*'ta 40 gün, gemiden çıkmaları için de aylarca bekliyorlar. Babil'de Tufan'ı başlatan Tanrı Enlil kurtarıldıkları için çok kızıyor, fakat Bilgelik Tanrısı onu yatıştırıyor ve kurtulana ölümsüz bir yaşam verilerek Tanrıların bahçesine gönderiliyor. *Tevrat*'ta; Tufan'a karar veren, Nuh'u kurtaran, yaptığına pişman olan, Nuh'u uzun ömürle ödüllendiren hep tek Tanrı.

Kur'an'da bu olay çok yüzeysel yazılmış. Ankebût Suresi'ndeki çeşitli ayetlerin çoğu, Nuh'un, kavmi ile olan inanç problemleri ile ilgili. "Tufan" kelimesi yalnız bir kere geçiyor. Tufan ile ilgili surelerde ayetler sırasıyla şöyle:

A'râf Suresi, ayet 59:

"Ant olsun ki, Nuh'u elçi olarak kavmine gönderdik. Dedi ki, 'Ey kavmim Allah'a kulluk edin, sizin ondan başka tanrınız yoktur. Doğrusu ben üzerinize gelecek azaptan korkuyorum.'"

Yunus Suresi, ayet 73:

"Yine de onu yalanladılar. Biz hem onu, hem de gemide onunla beraber bulunanları kurtardık ve onları halifeler kıldık. Ayetlerimizi yalanlayanları da suda boğduk. Bak, uyarılanların sonu nasıl oldu."

Hûd Suresi, ayet 36-44:

"Nuh'a vahyolundu ki, artık kavminden iman etmiş olanlardan başkası asla inanmayacak. Öyle ise onların işlemekte oldukları günahlardan üzülme. Bizim gözlerimiz önünde bildirdiğimiz gibi gemiyi yap ve zulmedenler hakkında bana söyleme, çünkü onlar mutlaka boğulacaktır. Nuh gemiyi yaparken kavminden ileri gelenler her uğradıkça onunla alay ediyorlardı. Dedi ki, 'Eğer bizimle alay ediyorsanız, iyi bilin ki, siz nasıl alay ettiyseniz biz de sizinle alay edeceğiz.' Nihayet emrimiz gelip sular kaynayınca Nuh'a dedik: 'Her cinsten birer çifti ve aleyhinde hüküm verilmiş olanlar dışında, aileni ve iman edenleri gemiye yükle.' Pek az kimse onunla birlikte

iman etmişti. Nuh dedi ki, 'gemiye binin, onun yüzüp gitmesi de, durması da Allahın izniyledir.' Gemi dağlar gibi dalgalar arasında olanlarla birlikte yüzüp gidiyordu. Nuh gemiden uzakta bulunan oğluna 'yavrucuğum bizimle beraber bin, kâfirlerle beraber olma' diye seslendi. Oğlu 'beni sudan koruyacak bir dağa sığınacağım' dedi. Nuh, 'bugün Allahtan başka koruyucu yoktur' dedi. Aralarına dalga girdi. Oğlu da boğulanlara karıştı. 'Ey yer, suyu yut, ey gök sen de suyu tut!' denildi. Su çekilip azaldı, iş bitti, gemi Cudi'ye oturdu. 'Haksızlık yapan millet Allah'ın rahmetinden uzak olsun' denildi."

Mü'minûn Suresi, ayet 26-29:

"Nuh, 'Rabbim beni yalancı çıkarmalarına karşı bana yardım et!' dedi. Bunun üzerine ona şöyle vahyettik: 'Gözcülüğümüz altında ve bildirdiğimiz şekilde gemiyi yap, bizim emrimiz gelip sular kaynayınca her cinsten birer çifti, içlerinden daha önce kendisi aleyhinde hüküm verilmiş olanlar hakkında bana hiç yalvarma. Zira onlar kesinlikle boğulacaklardır. Sen yanındakilerle o gemiye yerleştiğinde 'bizi zalimler topluluğundan kurtaran Allah'a hamt olsun' de ve de ki, 'Beni bereketli bir yere indir, sen konuklatanların en hayırlısısın!'"

Şuarâ Suresi, ayet 117-120:

"Nuh, 'Rabbim! Kulum beni yalanladı. Artık benimle onların arasında sen hükmünü ver, beni ve beraberimdeki inananları kurtar!' dedi. Bunun üzerine biz onu ve beraberindekileri yüklü geminin içinde kurtardık, geri kalanları suda boğduk."

Ankebût Suresi, ayet 14, 15:

"Ant olsun ki, biz Nuh'u kendi kavmine gönderdik de, o 950 yıl onların arasında kaldı. Sonunda onlar zulümlerini sürdürürken Tufan kendilerini yakalayıverdi. Ama biz Nuh'u ve gemide olanları kurtardık ve bunu âlemlere ibret kıldık."

Zâriyât Suresi, ayet 46:

"Bunlardan önce de Nuh kavmini helak etmiştik. Çünkü onlar da yoldan çıkmış bir kavimdiler."

Yâsîn Suresi, ayet 41-43:

"Onlara bir delil de, soylarını dolu bir gemiye taşımamız ve kendileri için bunun gibi daha nice binerleri yaratmış olmamızdır. Dilesek onları da suda boğardık, ne kurtaran bulunur ne de kendileri kurtulabilirdi."

Görüldüğü gibi bu hikâyeden, 7 sure içinde, 20 kadar ayette değişik şekillerde söz edilmiş. Bunlarda yalnız bir kez "Tufan" kelimesi geçiyor. Geminin nasıl yapılacağı, Tufan'ın ne kadar sürdüğü, gemiden nasıl çıktıkları, Nuh'un neden 950 yıl yaşadığı bildirilmemiş. Buna karşılık Tanrının insanlara kızması, olayın bir kimseye bildirilmesi, gemi, gökten ve yerden suların taşması, geminin bir dağa yanaşması, bir kısım insanların kurtulması, uzun ömür, Sumerlilerden gelen izlerdir.[37]

37 Sumerlilerin yazdığı kral listesine göre (bkz. C.L. Woolley, *The Sumerians;* S.N. Kramer, *The Sumerians,* s.328), Tufan'dan önce binlerce yıl yaşayan 8 kral saltanat sürmüş. *Tevrat*'ta da (Tekvin 5) Adem'den başlayarak Nuh'a kadar 365-930 yıl arasında yaşayan 9 şahsın adı var. Bunlardan birini Allah almış ve yok etmiş. Geride Sumer'deki gibi 8 ad kalıyor. *Tevrat*'ta bunlara kral denmiyor, peygamber olarak da belirtilmiyor.
R. Cooper s.213'te; *Tevrat*'taki ölçülere göre yapılan Nuh'un gemisinin o kadar yolcuyu, hayvanı ve onlara aylarca yetecek yiyecek ve içeceği taşımasına imkân olmadığını, ayrıca gemide bir pencere olduğunu ve onun da kapalı bulunması ile bu kadar canlının havasız yaşayamayacağını, bu yüzden bunların Tanrı bildirisi değil uydurma olduğunu yazıyor.

EYÜP PEYGAMBER HİKÂYESİ

Dilimizden pek eksilmeyen, din kitaplarına girmiş, "Eyüp Peygamber'in sabrı" hikâyesinin de, Sumerlerden kaynaklandığı, ancak bu yüzyılın ikinci yarısından sonra anlaşılabilmiştir. Bu metnin yazıldığı tabletin bir kısmı Philadelphia Üniversitesi'nde, diğer kısmı İstanbul Arkeoloji Müzelerinde bulundu. Bunlar ayrı ayrı okunup birleştirilince 135 satıra ulaşan şiir tarzında yazılmış bir hikâye ortaya çıktı. Fakat parçaların birçok yeri kırık veya bozuk olduğundan metnin tümü tam olarak elde edilemedi.

Hikâyenin ana fikri; insanın felaketlere uğradığı zaman, bunu yapan Tanrıya lanetler saçacağı yerde, onu yücelterek, ona yalvarıp yakararak kalbini yumuşatıp, bu felaketlerden kurtulabileceğidir. Sumer'de yalvarılan Tanrı, insanın kendi Tanrısıdır. O, Tanrılar meclisine bu duaları götürerek iyi sonuç alıyor.

Bu şiir, evvela insanın Tanrısını övmesini, yüceltmesini, ağlayıp sızlamalarla kalbini yumuşatmasını öğüt vererek başlıyor. Ondan sonra adı verilmeyen bir adama, akraba ve arkadaşları tarafından yapılan fena davranışlar anlatılıyor. Adam başına gelen felaketlerden söz ediyor. Arkadaşlarının da kendi üzüntülerine katılmasını istiyor. Bundan sonra başına gelen bu hallerin kendi günahları yüzünden olabileceğini söyleyerek, Tanrısına affetmesi için yalvarıyor. Şiir, Tanrısının onu affettiğini bildiren bir kısımla son buluyor.

Sumer şiirinden bazı bölümler: (*Tarih Sumer'de Başlar*, s.96-98.)

"Ben anlayışlı insandım, şimdi bana kimse değer vermiyor,
Doğru sözüm yalana döndü.
Hilenin adamı beni güney rüzgârı gibi sardı, ona iş yapmaya zorlandım.
Bana saygı duymayan, senin önünde beni utandırdı.

Bana durmadan yeni üzüntüler verdin,
Eve girdim ruh ağır, sokağa çıktım kalp sıkıntılı.
Cesur, dürüst çobanım bana kızdı, düşmanca baktı.
Düşmanı olmadığım çobanım bana fenalık aradı,
Yoldaşım doğru bir söz söyleyemedi bana,
Arkadaşım dürüst sözümü yalanladı.
Hilenin adamı bana tuzak kurdu,
Ve sen Tanrım ona engel olmadın!

Ben bilgin, neden genç cahiller içine sokuldum?
Ben anlayışlı, neden bilgisizler arasında sayıldım?

Her yerde yiyecek var, şimdi benim aşım açlık,
Herkese paylar verilirken benim payım üzüntü oldu.

Tanrım önünde durmak istiyorum,
İniltili sözlerimi söylemek istiyorum,
Acılarımı bildirmek istiyorum.

Tanrım gün ışıdı, benim günüm karanlık,
Gözyaşları, ağıt ve sıkıntı sardı beni.
Gözyaşlarımdan başka bir seçeneğim yokmuş gibi üzüntü kapladı beni.
Kötü kader eline aldı beni, çalıyor yaşam soluğumu,
Fena hastalıklar yakıyor bedenimi.

Tanrım, beni var eden babam, yüzünü kaldır,
Ne zamana kadar beni ihmal edecek, beni korumayacaksın?
Ne kadar zaman beni rehbersiz bırakacaksın?

Bir doğru söz söylüyor akıllı bilginler,
'Asla günahsız bir çocuk annesinden doğamaz,
Günahsız bir genç, en eski zamandan beri yoktu.'"

Bundan sonra mutlu sonuç şöyle:

"İnsanın Tanrısı onun acı gözyaşlarına ve ağlamalarına kulak verdi. Genç adamın yalvarış ve yakarışları tanrısının kalbini yumuşattı.

Söylediği doğru sözü Tanrısı kabul etti,
Adamın dua dolu tövbeli sözünü.
Tanrısı fenalıklardan elini çekti.
Kanatlarını geren hastalık cinlerini uzaklaştırdı.
Adamın üzüntüleri sevince döndü,
Tanrısı yanına koruyucu bir cin koydu,
Ona müşfik bir melek verdi."

Tevrat'ta bu hikâye, birçok bilge dolu sözle süslenmiş 1040 satırı kapsayan bir şiir halinde anlatılmıştır. (*Tevrat*, Eyüb.)

Hikâyenin başında Rab, şeytana, Eyüb'ün iyi bir kul olduğunu söylüyor. Şeytan da, "eğer onu fena duruma düşürürsen bak sana nasıl lanet edecektir" diyor. Şeytan, Eyüb'ün vücudunu tabanından tepesine kadar çıbanlarla dolduruyor. Eyüb sesini çıkarmıyor. Karısı ona "bunu veren Allah'a lanet et!" diyor. Eyüb de "Allah'ın iyiliğini nasıl kabul ediyorsak, kötülüğü de öyle üstlenmeliyiz" karşılığını veriyor.

Bundan sonra Eyüb başına gelen felaketleri, dünyaya gelmemesi gerektiğini, Allah'ın bunu haksız olarak kendisine verdiğini şiir halinde anlatıyor. Arkadaşları ise Tanrının haksız iş yapmayacağını, kendisinin bunu hak ettiğini söyleyerek Allah'ı savunuyorlar. Bundan sonra Allah ile Eyüb karşılıklı tartışıyorlar. Her ikisi de kendi yaptıkları iyi işleri sayıp döküyor. Sonunda Eyüp söylediklerine pişman olup tövbe ediyor. Allah da onun tövbesini kabul ederek sağlığına kavuşturuyor ve mal mülkünü de iki kat yapıyor. Böylece Eyüb arkadaşlarının yanında saygınlığını kazanıyor.[38]

Tevrat'taki şiirden, Sumer şiirine paralel olan bazı satırlar:

Bap 63:15-16:

"Kardeşlerim hainlik ettiler, bir vadi gibi,
Akıp giden vadilerin yatağı."

38 Robert Cooper, *aynı eser*, s.110'da, bu hikâyenin Yahudi kompozisyonu olamayacağı yazılı. "Bu *Tevrat*'ta bulunan kitaplardan hiçbiriyle ilgili değil. 'it stand alone in its glory' (o, kendi ihtişamı içinde başlı başına duruyor). Birçok Yahudi bilginleri bu kanıda. Bu muhakkak ki, başka bir dilden Yahudiceye çevrilmiştir. Dâhice yazılmış bir kompozisyon ve onda anlatılan drama Yahudilere ait olamaz" deniyor. "Kutsal hayalet tarafından yazılmış" diyenler de varmış.

Bap 7:3:

"Miras olarak bana sefalet ayları verildi,
Pay olarak da meşakkat geceleri."

Bap 7:11:

"Ruhumun sıkıntısı ile söyleyeyim,
Canımın acılığı ile şekva edeyim."

Bap 7:11:

"Niçin günahımı bağışlamaz,
Fesadımı gidermezsin?"

Bap 10:2:

"Allah! diyeyim, beni mahkûm etme!
Niçin benimle çekişiyorsun bana bildir!"

Bap 13:1:

"Bana günahımı ve suçumu bildir,
Niçin yüzünü göstermiyorsun?"

Bap 13:23:

"Fesatlarım ve suçlarım ne kadar?
Bana günahımı ve suçumu bildir!"

Bap 16:6:

"Ağlamaktan yüzüm kızardı."

Bap 19:2:

"Ne zamana kadar canımı üzecek,
ve beni sözle ezeceksin?"

Bap 19:13:

"Kardeşlerimi benden uzaklaştırdı,
ve tanıdıklarım bana bütün bütün yabancı oldular."

Bap 19:14:

"Akrabalarım gelmez oldu,
Yakın dostlarım da beni unuttu."

Bap 19:19:

"Hep sırdaşlarım benden ikrah ediyorlar,
Sevdiklerim de yüz çevirdiler."

Bap 30:1:

"Yaşça benden küçük olanlar üzerime gülmekte!"

Bap 34:5:

"Hakkım varken yalancı sayılmaktayım."

Bap 30:26:

"Ben ışık beklerken karanlık geldi,
Ruhum kırıldı, günlerim karardı."

Bap 34:6:

"Hakkım varken yalancı sayılmaktayım."

Bap 42:
Şiirin sonu. Eyüb Allah'a söylüyor:

"Sen her şeyi yaparsın!
Anlamadığım şeyleri söyledim,
Benden üstün olanı bilmediğim, şaşılacak şeyleri
Niyaz ederim, dinle de ben söyleyeyim!
Sana sorayım da bana anlat!
Senin için kulaktan işitmiştim,
Şimdi ise seni gözlerim gördü.
Bundan ötürü kendimi hor görmekteyim,
ve tozda külde tövbe etmekteyim."

Daha önce de belirtildiği gibi Eyüb'ün tövbesi Tanrı tarafından kabul edilerek, daha büyük mutluluğa erişiyor.

Görüldüğü gibi, Sumer ve *Tevrat* metinleri, konu olarak aynı *Tevrat*'taki, Sumer şiirinden en az bin yıl daha geç yazılmış. Daha derin ve kapsamlı, şiirsel bir dil ve bilgi dolu sözlerle donatılmış. Sumer şiiri daha yalın. Fakat Sumer metninde birçok yerin kırık olmasından okunamayan, anlaşılamayan bir hayli satır var. Her ikisinde de bu felaketlerin kendi günahları yüzünden ceza olarak verildiği söyleniyor. Yalnız Sumer inancına göre, zaten her çocuk günahı ile doğuyor. Ötekinde bu belirtilmemiş. *Tevrat*'ta Eyüb Allah'ı görüyor.

Kur'an'a gelince, bütün konularda olduğu gibi, bu da çok yüzeysel; ancak dört sure içinde birkaç ayette bulunuyor. Nisâ Suresi, ayet 163 ve En'âm Suresi, ayet 84'te, İbrahim'den başlayarak bütün peygamberler arasında Eyüb'e de vahi edildiği yazılı.

Enbiyâ Suresi, ayet 83-94:

> "Eyüb'e gelince: O Rabbine 'başıma bu dert geldi, sen merhametlilerin en merhametlisisin!' diye niyaz etmişti. Bunun üzerine biz, tarafımızdan bir rahmet ve kulluk edenler için bir hatıra olmak üzere onun duasını kabul ettik. Kendisinden dert ve sıkıntı olarak ne varsa giderdik ve ona aile efradını, ayrıca bunlarla birlikte bir mislini daha verdik."

Sâd Suresi, ayet 41-44:

> "Kulunuz Eyüb'ü de an! O Rabbine nida etmiş ve 'doğrusu şeytan bana bir yorgunluk ve azap verdi' diye seslenmişti. 'Ayağını yere vur! İşte yıkanacak, içilecek soğuk su!' Bizden bir rahmet ve olgun akıl sahipleri için de bir ibret olmak üzere ona, hem ailesini hem de onlarla beraber bir mislini bağışladık. Eline bir sap al da onunla vur, yeminini bozma! Gerçekten biz Eyüb'ü sabırlı bulmuştuk. O ne iyi bir kuldu, daima Allah'a yönelirdi."

Konu çok kısa yazılmış olmasına rağmen şeytanın azap vermesi, sabır, Tanrıya yakarış, duanın kabul edilmesi, ödüllendirilme, diğer kaynaklarla paralel.

Tevrat araştırıcılarını yüzlerce yıldan beri meşgul eden ve nedenini bulamadıkları bir konu da, yine Sumer metinlerinin çözülmesi ile açıklanabildi. O da *Tevrat*'ta bulunan, "Süleyman'ın Şarkılar Şarkısı"

bölümü. Açık saçık şiirlerden oluşan bu bölüm *Tevrat*'ta niçin bulunuyordu? Görünüşe göre onlar ne dinle, ne de tarihle ilgiliydi. Bu şiirlerde bir seven bir de sevilen vardı. Bunu, kilise papazları, İsa'yı seven, kiliseyi sevilen; İbraniler ise Yahveyi seven, İsrail'i sevilen olarak yorumlamışlardı. 19. yüzyılda ise bunların İsrail düğünlerinde yapılan tören ile ilgili olduğu söylenmiş.

Bu yüzyılın ilk yarısından sonra, özellikle İstanbul Arkeoloji Müzeleri arşivindeki Sumer edebi metinleri okunup çözülünce, "Süleyman'ın Şarkılar Şarkısı"ndaki şiirlere benzer şiirler bulundu. Yapılan incelemelerde bunların, Sumerlilerin yeniyıl bayramlarında, sazlar eşliğinde söylenen şarkılar ve ilahiler olduğu anlaşıldı.[39]

Sumer ekonomisi tarıma dayalı olduğundan, onlar için tarımla ilgili konuların en önemlisi, ülkelerinde bolluk ve bereketin olması idi. Bunun için onlar, Aşk Tanrıçaları İnanna ile Çoban Tanrısı Dumuzi'yi (bu başlangıçta bir kral idi, sonradan Tanrı yapılmış nasılsa) evlendirirlerse, onların verimlilik gücünü ve ölümsüzlüklerini paylaşacaklarına ve bu yolla ülkelerinde bolluk ve bereketi sağlayacaklarına inanmışlardı. Bu inanca uyarak Sumer şair ve ozanları onlarla ilgili uzun bir efsane yaratmışlar ve bunu yazıya geçirerek zamanımıza kadar ulaştırmışlardır. Bu hikâyeyi kısaca özetleyelim:

Aşk Tanrıçası İnanna ile Dumuzi birçok zorluktan sonra evleniyorlar. Bu evlilikten sonra Tanrıça yeraltı dünyasına gidiyor. Fakat orası "gidip de dönülmeyen ülke". Kurala göre, Tanrıça olmasına rağmen, yeryüzüne bırakılmıyor. Bilgelik Tanrısı Enki'nin yardımı ile Tanrıça, kendi yerine birini göndermek üzere, yeraltı yaratıkları ile dışarı çıkıyor. Tanrıça her gittiği yerde Tanrı ve Tanrıçaların, kendisinin yokluğundan çuvallar giyerek, yerlerde sürünerek yas tuttuklarını görüyor ve hiçbirini göndermeye kıyamıyor. Fakat kocasının bulunduğu şehre gelip, onu, karısının yokluğuna aldırmayarak keyfle tahtında oturduğunu görünce, büyük bir kızgınlıkla "alın bunu" diyerek cinlere veriyor. Daha sonra yaptığına pişman olan, fakat kocasının cezasız kalmasını da istemeyen Tanrıçanın yardımıyla, Dumuzi'in kız kardeşi Rüya Tanrıçası Geştinannan'ın, kardeşi yerine yarım yıl yeraltında kalması, Tanrılar meclisinde kabul ediliyor.

39 *Tarih Sumer'de Başlar*, s.252-260.

Böylece Dumuzi kış aylarında yarım yıl yeraltında kaldıktan sonra bahar zamanı dışarı çıkıp tekrar karısı ile birleşiyorlar.

Bu birleşmeyi zamanın kralı ile bir başrahibe evlenerek kutluyorlar. Bunun için büyük törenler yapılıyor. Artık yeni bir yıl başlamıştır; ortalık uyanıyor, ağaçlar yeşilleniyor, hayvanlar çoğalıyor.

İşte bu törenlerde okunmak üzere kralın ve rahibenin veya Tanrının ve Tanrıçanın ağzından birbirlerine karşılıklı söylemeleri için aşk dolu, sevgi dolu, açık saçık şiirler yazılmış ve bunlar bestelenerek şarkı haline getirilmiştir.

Sumer bereket kültünü oluşturan bu törenler, bugün "Kutsal Evlenme Törenleri" olarak nitelendirilmiştir.[40]

Bu bereket kültünün İsa'nın zamanına kadar, hatta daha geç zamanlara kadar sürdüğü anlaşılıyor. İşte bu yüzden *Tevrat*'tan birçok dinle ilgili olmayan konu çıkarıldığı halde, bu şiirler bırakılmış olmalı. Bu törenlerin Süleyman zamanında büyük bir ihtişamla devam ettiği, şiirlerin ona ait olarak gösterilmesi ile kanıtlanabilir.

Sumer ve *Tevrat* şiirlerinden bazı bölümleri karşılaştıralım:

İstanbul Arkeoloji Müzesi arşivinde bulunan ve bir rahibe tarafından Kral Şusin'e söylenmek üzere yazılmış bir şiirden bölümler:

"Güvey kalbimin sevgilisi,
Senin neşen hoştur, bal tatlısı!
Arslan! Kalbimin sevgilisi,
Senin neşen hoştur, bal tatlısı!

Beni büyüledin, karşında titreyerek durayım!
Güvey! Senin tarafından yatak odasına götürüleyim!
Beni büyüledin, karşında titreyerek durayım,
Arslan! Senin tarafından yatak odasına götürüleyim.

Güvey seni okşayayım!
Yatak odasında bal dolu,
Senin güzelliğinle neşelenelim,
Arslan! Seni okşayayım!"

40 Samuel Noah Kramer, *The Sacred Marriage Rite, Aspects of Faith, Myth, and Ritual in Ancient Sumer*, Indiana, 1969.
Matta İncili, 22:1-14'te anlatılan "gök krallığının düğünü" Sumer'in "Kutsal evlenme törenini" yansıtıyor gibi. *Tevrat*, Hezekiel bap 14'te anlatılan fahişe, Sumer'in Aşk Tanrıçası İnanna gibi ve onun kültünün kaldırılması çabaları ile ilgili görünüyor.

Tevrat: Neşideler Neşidesi, bap 1:2-4:

"Beni kendi ağzının öpüşleriyle öpsün:
Çünkü okşamaların şaraptan daha iyidir.
Kokuca ıtırın ne güzel;
Senin adın kabından dökülen ıtır gibidir,
Bundan ötürü seni kızlar seviyor.
Beni kendine çek, biz senin ardınca koşarız,
Kral beni iç odalarına götürdü
Seninle biz ferahlanıp seviniriz,
Senin okşamalarını şaraptan ziyade anarız,
Seni sevmekte onların hakkı var."

Bap 4:9-11:

"Kaptın gönlümü, kız kardeşim, yavuklum!
Gözlerinin bir bakışı ile,
Gerdanının tek zinciri ile gönlümü kaptın.
Okşamaların ne güzel, kız kardeşim, yavuklum!
Şaraptan ne kadar hoştur okşamaların,
Itırın güzel kokusu da her çeşit baharattan!
Ey yavuklum! Bal damlatır dudakların."

(Sumer'de Tanrı Dumuzi, İnanna'ya "kız kardeşim" der.)

Bap 3:11:

"Ey Sion kızları! Çıkın, Kral Süleyman'ı taç ile görün,
O taç ki, onun düğünü gününde ve yüreğinin sevinci gününde,
Anası onun başına giydirmişti."

Bu satırlar, kutsal evlenme törenlerinin Kral Süleyman zamanında devam ettiğini kanıtlıyor. *Tevrat*'a göre Süleyman'ın her dinden 700 karısı varmış ve onların dinlerini de Süleyman sürdürürmüş.

Bap 2:10-12:

"Sevgilim cevap verdi ve bana dedi: Sevgilim, güzelim, kalk da gel.
Çünkü, işte, kış geçti:

Yağmurlar geçip gitti;
Yerde çiçekler görünüyor;
Terennüm vakti geldi."

Bu satırlar da kutsal evlenme töreninin baharda yapıldığını anlatmaktadır.

Bap 6:10:

"Bakışı seher gibi,
Ay gibi güzel,
Güneş gibi temiz,
Sancak açmış ordu gibi korkunç,
Bu kadın kim?"

Bu satırlar da Tanrıça İnanna'nın niteliklerine uymaktadır.

Bap 2: 5-6:

"Kuru üzümle bana kuvvet verin, elma ile beni canlandırın,
Çünkü aşk hastasıyım ben.
Sol eli başımın altında olsun,
Sağı da beni kucaklasın."

Sumercede buna paralel olan satırlar:

"Sevgilim, kalbimin adamı,
Sağ elini vulvama koydun,
Sol elin başımı okşadı,
Ağzını ağzıma dayadın,
Dudaklarımı başına bastırdın."

Görüldüğü gibi, birkaç Sumer şiirinde bile paralellikler bulunuyor. Kuşkusuz bunlar gibi pek çok şiir vardı Sumer'de. Fakat bunların büyük kısmı hâlâ toprak altında olmalı. Belki bazı müzeler ve koleksiyonlarda da henüz okunmayanlar vardır.

Sumer Aşk Tanrıçası İnanna; Akadlarda İştar, İsrail'de Astarta, Yunanlılarda Afrodit, Romalılarda Venüs adı altında saygı görmüş ve varlığını sürdürmüştür.

Bugün de İsa'nın annesi Meryem'e, İnanna'ya ait nitelikler yakıştırılıyor. O da İnanna gibi, göğün hâkimesi, sosyal adaletin savunucusu, fa-

kirlerin, ezilenlerin koruyucusu sayılıyor. Bazı çevrelerde Tanrıça seviyesine getirildiğinden, oğlundan daha çok ona tapıldığından; annelerin, savaşanların, üzüntü çeken ailelerin yardım için ona dua ettiklerinden söz ediliyor. (*The Search of Mary*, Richard N. Ostling, Handmaid or Feminist, *The Time*, Aralık 1991, s.52-56.)

İsa'nın durumu da Dumuzi'ye benziyor. Dumuzi'nin dövülerek, eziyet edilerek yeraltına götürülüşü, tekrar yeryüzüne çıkışı, İsa'ya yapılanlar ve her yıl yeryüzüne çıktığı düşüncesi, Dumuzi'nin serüvenini andırıyor.

Safevilerde Ali'nin dünyaya yeniden geleceği inancı da Dumuzi efsanesinden kaynaklanıyor demektir.

Dumuzi, takvimimizde Temmuz adı olarak sürüyor. Musevilerde de Tammuz şeklinde. Bu ayın 17'sinde İsrail kadınlarının oruç tutarak mabet kapısına gidip ağlamaları, Dumuzi'nin yeraltına götürülüşü dramını canlandırıyor.

Ülkemizde mayıs ayı başında bahçelerde, hatta mezarlıklarda (Tahtakuşlar köyünde) kutlanan Hıdırellez şenlikleri bu kutsal evlenme törenlerinin bir devamı gibi görünüyor. Çünkü şenlik, Hızır ile İlyas Peygamber'in bir araya gelmesi nedeniyle yapılıyor. Ayrıca bu günlerin gecesinde yapılan bir niyetin olacağı, iki yıldızın birleştiğinin görülmesine bağlıymış. Bunun için niyet yapanlar sabaha kadar bu olayı beklerlermiş (Yaşar Kemal'in *Ağrı Dağı Efsanesi*'nden).

Bu kutsal evlenme törenlerinin izleri, bir Çağatay şairi tarafından Hicri 950'de mesnevi şeklinde yeniden kaleme alınmış olan *Bediülcemal* ve *Seyfelmuluk* hikâyesinde bulunmuştur. Bkz. Gönül Tekin, *Seyfelmuluk ve Bediülcemal Hikâyesinde Eski Yakın Doğu Kültüründen Kalma Unsurlar Hakkında,* Journal of Turkish Studies, Türk Bilgisi Araştırmaları, Massachusetts, 1985, s.277-300. (Bu çok değerli makalenin fotokopisini bana veren yazarın kardeşi Sayın Prof. Dr. Günay Kut'a candan teşekkürlerimi sunarım.)

Bütün bunlardan anlaşılacağına göre Sumerlilerin kurdukları din ve yarattıkları zengin edebiyat Ortadoğu milletlerine büyük etki yapmış, hatta dinlerinin temelini oluşturmuştur.

Yalnız, bu etki, Sumerlilerden İsraillilere doğrudan doğruya olmamıştır. Çünkü İsrail'in tarih sahnesinde görülmeye başlamasından en az bin yıl önce Sumerliler varlıklarını yitirmişti.

Öyle ise bu kültür onlara nasıl ulaşmıştı?

Bu ulaşmanın çeşitli yollarla olduğu bugün kanıtlanabiliyor.

Sumer devletinin, güçlü olduğu çağlarda, sınırları doğuda Hindistan'a (Dilmun?), batıda Akdeniz'e (Ebla, Martu) hatta Kıbrıs'a, kuzeyde Orta Asya'nın batısına (Aratta, Hurrum), güneyde Mısır ve Habeşistan'a (Magan, Meluhha) kadar genişlemişti. Oralara giden asker ve tüccarlar, oralardan ticaret amacı ile gelen insanlar Sumer kültürü ile bir bağlantı kurmuşlardı.

İÖ 2400 yıllarında İsrailliler gibi Sami bir ırktan olan Sargon adında biri Sumer'i ele geçirerek bir Akad Krallığı kurmuştu. Onun ve ondan sonra gelen sülalesi zamanında, Samiler Mezopotamya'dan Ortadoğu'ya kadar yayılmaya başlamış ve Akad dili de konuşulan dil haline gelmişti.

Bir müddet sonra Sumerliler yeniden canlanarak bir Sumer devleti kurdular. O da oldukça kısa bir süre sonra parçalandı. Yine Sami bir halk olan Amoritler, Babil Krallığı adı altında bütün Sumer ülkesine egemen oldular. Bu geçiş devrinde Sumer okulları ve akademilerinde Sumer dili ve yazısı en yüksek düzeye çıkarıldı. Buralarda, Sumerlilerin yarattıkları dinsel ve edebi yapıtları birçok kopya halinde yazılarak, diğer şehirlerdeki eğitim kurumlarına, kütüphanelere gönderildi. Ülkede gittikçe çoğalan Samiler Sumerce'yi öğrenmek, Sumerliler de Akadca'yı öğrenmek zorunda kaldıklarından, okullarda her iki dilde eğitim yapıldı. Babil devleti kurulduktan sonra, Sumerce halk dili olmaktan çıktı. Fakat Sumerlilerin eğitim tarzı, dinleri, efsaneleri ve edebi yapıtları Babil okullarında öğretilmeye devam edildi. Sumerce, ortaçağdaki Latince, eskiçağdaki Yunanca gibi dinsel bir dil olarak hemen hemen İsa'nın doğumuna kadar sürdü.

Babilliler Sumer Tanrılarını, adlarını değiştirerek kendilerine Tanrı yapmışlar; bu Tanrılara ait mabetler, dinsel törenler korunmuş, ilahiler, dualar Sumerce okunmuştur.

İÖ 1500 yıllarında Akadca ve çiviyazısı Ortadoğu'da uluslararası bir dil ve yazı haline geldi ve o ülkelerde, en azından yazarların bu dili öğrenme zorunluluğu ortaya çıktı. Bu yüzden Sumer okulları ve programları oralarda uygulandı. Böylece Babillilerin Sumerlilerden aldıkları kültür, dilleri ve yazısı yoluyla o ülkelere yayıldı.

Yahudilerin, Hıristiyan ve Müslümanların atası olarak kabul edilen İbrahim Peygamber ve ailesi, *Tevrat*'a göre, Mezopotamya'da Kaldealı

Ur'dan Harran'a göçmüş, oradan da bir tüccar kolonisi olarak Filistin'e girmişti. Onun askerleri ve parasal gücü ile kendi şahsi Tanrısını onlara Tanrı olarak kabul ettirmiş ve bu arada Mezopotamya'dan getirdiklerini halka aşılamıştı.[41]

En son olarak Babil Kralı Nabukadnezzar'ın (604-562) Filistin'i ele geçirip bütün Yahudi bilginlerini Babil'e sürgün götürmesi, bu bilginlere Babil kütüphanelerini inceleme olanağı verdi.

Görüldüğü gibi, Sumer dini ve edebiyatı İsraillilere çeşitli çağlar ve yollardan ulaşmıştır. 12. yüzyılda yaşayan Yahudi otoritesi Eben Ezra ve 16. yüzyılda yaşayan Yahudi filozofu Spinoza, *Tevrat*'ın, özellikle Musa tarafından yazıldığına inanılan ilk beş kitabın Musa tarafından yazılmadığını, ancak Babil tutsaklığından sonra yazılmış olduğunu söylemişlerdir (Robert Cooper, *Thirteen Lectures on Bibel*, s.107). (Yahudilere Babil tutsaklığının yaptığı etkiler hakkında daha geniş bilgi için bkz. Max I. Dimont, *Jews, God and History*, New York, 1962, s.69-72.)

Bu çalışmamızla, din kitaplarına Sumerlilerden geldiğini açıklamaya çalıştığımız konular hakkındaki bilgilerimizi, yine onların icat ettiği yazıya ve yazı malzemesi olarak kullandıkları kile borçluyuz. Onlar bozulan veya eriyen bir nesne üzerine yazmış olsalardı, bunların hepsi çözülemeyen bir sır olarak kalacaktı.

41 *Tevrat*, G Tekvin bap 14'te, İbrahim'in dövüşçü, tüccar prens olduğu yazılıyor. Evinde bulunan 308 uşak ve askerini, kardeşi, oğlu Lut'u kurtarmak için çeşitli krallarla savaştırmış. Cyrus Gordon'a göre (*The Common Background of Greek and Hebrew Civilizations*, s.26) bu tür topluluklar, askeri olduğu kadar tüccar da oluyarlar ve bulundukları ülkenin sınırlarını koruyorlarmış. Daha geniş bilgi için bkz. Muazzez İlmiye Çığ, *İbrahim Peygamber, Sumer Yazılarına ve Arkeolojik Buluntulara Göre*, Kaynak Yayınları, 3. basım, Eylül 2002.

KUR'AN'DAKİ HÂRUT-MÂRUT MELEKLERİNİN SUMER'DEKİ KÖKENİ

Sumer dini ve edebiyatından *Tevrat*'a giren konular hakkında yabancı bilim adamlarının yaptıkları araştırma ve karşılaştırmalar çeşitli yayınlarda açıklanmıştı.[1] Fakat bunlara ait Türkçe yazılmış bir kaynak yoktu. Aynı konuların *Kur'an*'da ne şekilde bulunduğunu merak ediyordum. Bu nedenle hepsini yeniden gözden geçirerek *Kur'an, İncil* ve *Tevrat*'ta bulunan evrenin ve insanın yaratılışı, Havva'nın Âdem'in kaburgasından var edilişi, Âdem'in cennetten kovulması, Habil Kain (İslamda Kabil olmuş) kavgası, Eyüp Peygamber'in sabrı, Tufan hikâyesi, örtünmenin tarihçesi gibi konuların Sumer'deki paralellerini bularak karşılaştırmalı bir çalışma yapmıştım. Bu çalışma, *Belleten* ve *Bilim ve Ütopya* dergilerinde makale halinde, daha genişletilmiş şekli kitap olarak yayımlandı.[2] Bunlar da ayrıca, Sumer'in bereket kültünü oluşturan Aşk Tanrıçası İnanna ile Çoban Tanrısı Dumuzi'nin kutsal evlenme törenlerine ait şarkıların, *Tevrat*'ta "Süleyman'ın Şarkılar Şarkısı" bölümündeki şiirlerde bulunan karşılıklarını göstermiştim.

Kur'an'da bu kültten bir iz bulabilir miyim diye araştırmış, somut bir iz görememiştim. Yalnız Bakara Suresi'nin 102. ayetinde adı geçen Hârut, Mârut melekleri ve bunların Babil ile birlikte bulunması beni bir hayli düşündürmüştü. *Meydan Larousse*'ta, Turan Dursun'un *Kutsal Kitapların Kaynakları* kitabının "Dinlerin Kaynakları"[3] bölümünde ve

1 Samuel Noah Kramer, *The Sumerian*, Chicago, 1963, s.269; Hartmut Scmökel, *Das Land Sumer*, Urban Bücher, 1955, s.159; Cyrus H. Gordon, *The Common Background of Greek and Hebrew Civilizations*, Amerika, 1965, s.218 vd.

2 Muazzez İlmiye Çığ, "Sumerlilerden Yahudilik, Hıristiyanlık ve Müslümanlığa Ulaşan Etkiler ve Din Kitaplarına Giren Konular", *Belleten*, sayı 223, c.58, s.685-728; M. İlmiye Çığ, "Kutsal Kitapların Sumer'deki Kökeni", *Bilim ve Ütopya*, Mart 1995; M. İlmiye Çığ, *Kur'an, İncil ve Tevrat'ın Sumer'deki Kökeni*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1995.

3 Turan Dursun, *Kutsal Kitapların Kaynakları*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1996, c.3, s.57.

Prof. İlhan Arsel'in *Şeriat'tan Kıssa'lar*[4] kitabında, bunlara ait hadislerde yazılan hikâyeleri okuyunca, onların da Dumuzi ve İnanna efsanesine dayandığını, fakat çok değiştirilmiş bir motifi olduğunu anladım.

Efsaneyi bilmeyen okuyucuların olduğunu düşünerek, kısaca özetleyeceğim. İnanna, Sumer'in Aşk ve Bereket Tanrıçası. Dumuzi, eski bir kral olmasına rağmen, Çoban Tanrısı halinde Tanrılaştırılmış. İnanna'ya Dumuzi ve Çiftçi Tanrısı Enkimdu âşık olurlar. Aralarındaki tartışmalardan sonra, Dumuzi İnanna ile evlenmeyi başarır. Bu evlenmede İnanna, Dumuzi'yi ülkenin Tanrısal krallık tahtına oturtur. Ona taç, krallık asası ve güç verir. İnanna, daha sonra yeraltı dünyasına, oranın Tanrıçası kardeşini görmeye gider. Fakat geri dönmesi için yerine birini bırakması gerek. O da kendisinin yeraltında kalmasına üzülmeyen kocasını gönderir. Dumuzi'nin kız kardeşi Rüya Tanrıçası Geştinanna, kardeşini biraz olsun oradan kurtarmak için, onun yerine yarım yıl yeraltı dünyasında kalmayı kabul eder. Dumuzi, yarım yıl yeryüzüne çıktığında yine karısı ile birleşir. Bu yolla ülkeye bolluk ve bereket geleceğine inanmış Sumerliler. Bu, yeni bir yılın başlangıcı sayılmış ve her yıl Tanrı yerine kral, Tanrıça yerine bir rahibe geçerek bu evlilik simgelenmiş ve çeşitli eğlencelerle kutlanmış. Buna Kutsal Evlenme törenleri diyoruz.[5] Bu bereket kültüne ait izler, *Tevrat*'taki "Süleyman'ın Şarkılar Şarkısı"nda, Hıristyanlıkta İsa'nın yeniden dirilmesi ve Meryem'in Tanrısallaştırılması şeklinde sürüyor.[6]

İslamda bu efsanenin motifleri, *Bin Bir Gece Masalları*'nda ve bir Çağatay şairinin mesnevi şeklinde Hicri 960'ta yazdığı *Bediülcemal Seyfûlmelik* hikâyesinde de bulunuyor. Hikâye kısaca şöyle: Mısır kralının oğlu Seyfûlmelik, Babil'de Gülistan-ı İrem'de oturan peri padişahının kızı Bediülcemal'e âşık olur. Kızı elde etmek için

4 İlhan Arsel, *Şeriat'tan Kıssa'lar*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1996, s.79.

5 S.N. Kramer, *The Sacred Marriage Rite, Aspects of Faith, Myth a and Ritual in Ancient Sumer*, Amerika, 1969; M. İlmiye Çığ, "Sumer'de Kutsal Evlenme", *Bilim ve Ütopya*, Mayıs 1996; S.N. Kramer, *History Begins at Sumer* (Tarih Sumer'de Başlar), çeviren M. İlmiye Çığ, Ankara, 1995, 2. basım, s.240 vd.

6 M. İlmiye Çığ, *Kur'an İncil ve Tevrat'ın Sumer'deki Kökeni*, Kaynak Yayınları, s.68.

uğraşıları, evlendikten sonra kızın ona sağladığı güçler, İnanna-Dumuzi hikâyesine dayanmaktadır. Peri ile evlenen kral, Tanrısal damat oluyor ve yönettiği ülkelere bolluk, bereket ve rahat bir yaşam sağlıyor.[7]

Kur'an'daki konuya gelince: Bakara Suresi'nin 30. ayetinde şöyle yazılmaktadır:

> "Hatırla ki, Rabbin meleklere, 'ben yeryüzünde bir halife yaratacağım' dedi. Onlar: 'Biz hamdinle seni takdis edip dururken, yeryüzünde fesat çıkaracak, orada kan dökecek insanı mı halife kılacaksın?' dediler. Allah da onlara 'sizin bilmediğinizi herhalde ben bilirim' dedi."

Aynı surenin, 102. ayetinde ise şöyle yazar:

> "Şeytanlar kâfir oldular. Süleyman'ın hükümdarlığı hakkında onlara, şeytanların söylediklerine uydular. Oysa ki, Süleyman kâfir değildi. Ama insanlara sihri öğreten şeytanlar kâfir olmuştu. Çünkü, onlar insanlara sihri ve Babil'de Hârut ve Mârut'a indirileni öğretiyorlardı. Halbuki o iki melek herkese 'Biz sınav için gönderildik, sakın yanlış inanıp da kâfir olmayasınız!" dedikten sonra ancak sihir ilmini öğretirlerdi. Oysa ki, onlar, o iki melekten karıkocanın arasını açan şeyleri öğreniyorlardı. Büyücüler, Allah'ın izni olmadan hiç zarar vermezdi. Andolsun ki, onu satın alanın, ahiretten bir nasibi olmadığını biliyorlardı. Karşılıklarında kendilerini sattıklarını bir bilselerdi!"

Bu ayetten herhangi bir anlam çıkarmak benim için olanaksızdı. Önceden belirttiğim gibi, Turan Dursun ve Prof. İlhan Arsel'in kitaplarında okuduklarım ufkumu açtı. Turan Dursun, bunu açıklayan hikâyenin en güvenilir hadisçilerin kitaplarında çeşitli şekilde yazıldığını bildirmekte ve kaynaklarını vermektedir. Aynı tarzda İlhan Arsel de.

Hikâyelerden biri şöyle:

> "Allah Âdem'i yeryüzüne indirince, melekler ona 'Ey Tanrı! Oraya bozgunculuk yapacak, kan dökecek bir varlığı neden ko-

7 Gönül Tekin, "Seyfülmeluk ve Bediulcemal Hikâyesinde Eski Yakın Doğu Kültürlerinden Kalma Unsurlar Hakkında", *Journal of Turkish Studies*, Türklük Bilgisi Araştırmaları, Massashusette 1985, s.277 vd.

yuyorsun? Biz seni överek anıyor, kutsallaştırıp yüceltiyoruz, başka bir varlığa ne gerek var? Biz Âdemoğullarından daha çok boyun eğeriz sana' diyorlar. Allah da onlara 'Haydi öyle ise meleklerden ikisini seçin de yeryüzüne indirelim, bakalım nasıl davranacaklar?' diyor. Melekler Hârut-Mârut adlı iki meleği seçip yeryüzüne indirtiyorlar. Allah onları sınamak için karşılarına Zühre adlı çok güzel bir kadın çıkartıyor. Melekler hemen onunla yatmak istiyorlar. Kadın, başka Tanrıların varlığını kabul ederlerse onlarla yatabileceğini söylüyor. Melekler kabul etmiyor. Kadın tekrar bir çocukla geliyor ve çocuğu öldürürlerse yatarım sizinle diyor. Melekler 'yapamayız' diyorlar. Üçüncü kez şarapla gelen kadın onlara şarabı içirtip istediklerinin hepsini yaptırtıyor. Böylece Allah, meleklerin de yeryüzünde insanlar gibi olacağını onlara kanıtlamış. Bu olay üzerine meleklere dünyada mı, ahirette mi ceza görmek istediklerini sorar. Onlar dünyayı yeğlerler. O zaman Babil'de bir çukura baş aşağı asılırlar. O durumda insanlara sihri ve büyüyü öğretirler. Zühre adlı kadın da göğe çıkarak yıldız olur."[8]

Diğer bir hadise göre, gökteki melekler, Âdem Peygamber'in gönderilmesine rağmen insanların yola gelmediklerini alay konusu edinirler. Allah'a durum anlatılır. O da kendilerinin büyük söz söylememelerini, çünkü onların da insanların yerinde olsalar aynı şekilde davranacaklarını söyler. Tanrı'nın sözüne inanmayan melekler, Tanrı'dan izin alarak, denemek için seçtikleri Hârut-Mârut'u yeryüzüne gönderirler. Onlara giderken, zina etmemelerini, puta tapmamalarını, insan öldürmemelerini, içki içmemelerini, kumar oynamamalarını söylerler. Fakat onlar karşılarına çıkan çok güzel kadına vurulurlar. Kadın onlara kocası ile anlaşamadığını anlatırken Hârut-Mârut da onu elde etmek için türlü kurnazlıklara başvururlar.

Bir başka anlatılışa göre, Hârut ve Mârut'un bu şekilde davranışları üzerine kadın göğe kaçar. Arkasından bu melekler de göğe çıkmak isterlerse de kabul olunmazlar. Fakat mümin birisinin yardımı ile bu iki me-

8 Turan Dursun, *Kutsal Kitapların Kaynakları*, Kaynak Yayınları, c.3, s.58.

lek cezalarını çekmek üzere Babil'e gönderilir. Kıyamet gününe kadar orada kalacaklar. Sihir ilmini öğrenmek isteyenler onlara gidip yüzlerini görmedikleri halde seslerini işiterek istediklerini öğrenirlermiş.

Diğer bir anlatışa göre de güzel kadın, Hârut-Mârut'un göğe çıkmak inmek için kullandıkları sihirli sözü öğrenir ve göğe çıkar. Fakat Tanrı ona bu sözcüğü unutturup onu bir yıldız yapar. Hârut-Mârut da Babil'de kalarak halka sihir ilmini öğretirler. *Meydan Larousse*'ta bu hikâye biraz daha değişik. Melekler aynı nedenle Hârut-Mârut'u seçtiklerinde Tanrı onları Babil'e gönderir. Onlar gündüzleri yeryüzünde bulunur, geceleri de Tanrı'ya dua okuyarak göğe çıkarlarmış. Bir gün Zühre adında çok güzel bir kadın, kocasından boşanmak için bu iki meleğe başvurmuş. Onlar kadına âşık olmuşlar. Onunla yatmak istemişler. Kadın şarap içip puta taparlarsa kabul edeceğini söylemiş. Hârut-Mârut kadının istediğini yapmış. Yine de kadın onlarla yatmamış. Bu kez onlara, gökyüzüne çıkmak için söyledikleri duayı öğretirlerse yatacağını söylemiş kadın. O duayı öğrenince göğe çıkmış ve Allah da onu yıldız yapmış. İki melek İdris Peygamber'i, işledikleri günahı Tanrı'nın affetmesi için aracı yapmışlar. Dünyada cezalarını çekmek istediklerinden Allah da onların Babil'de bir kuyuya baş aşağı asılmalarını emretmiş. Turan Dursun'un yazdığına göre, bu hikâyeler *Kur'an* yorumlarının hepsinde varmış. İslam ile ilgili bütün yazarlar da bunları hiç eleştirmeden kitaplarına almışlar.

Sayın Prof. İlhan Arsel'in verdiği kaynaklara göre, Hârut-Mârut'un kadına verdiği gizli parola Musevilerin Midraş'ında yazılı imiş. Acemcede Hârut sihirbaz veya büyücü, Mârut da kuyu anlamına geliyormuş. Divan edebiyatında bu ikisi "sevgilinin büyüleyici bakışı" gibi deyimlerde kullanılıyor.

Bunların bir de Mısır'ın efsane tarihindeki Kral Aryak zamanında yaşadığı söyleniyormuş. Prof. İlhan Arsel, bunların Yahudi, Acem ve Mısır kaynaklı masallar olduğunu yazıyor.[9]

Bu hikâyelerdeki üç eleman, Hârut-Mârut ve Zühre adlı güzel kadın. Zühre, Venüs yıldızının Arapça adı. Sumer Aşk Tanrıçası İnanna da Venüz yıldızını simgeliyor. Aynı zamanda erkekleri baştan çıkaracak kadar güzel. Zühre de öyle. İnanna'ya Çoban Tanrısı Dumuzi ve Çiftçi

9 İlhan Arsel, *Şeriat'tan Kıssa'lar*, Kaynak Yayınları, s.79.

Tanrısı Enkimdu âşık oluyor. Zühre'ye de Hârut-Mârut. İnanna'nın karşılığı Zühre olmuş. Dumuzi ve Enkimdu'nun karşılığı da Hârut-Mârut. Bunlar Sumer Tanrılarının çoğunun tektanrılı dinlere melek olarak girdiğine de bir kanıt. Zühre'nin yıldıza dönüşmesi de İnanna'nın Venüs'ü simgelemesine paralel.

Görüldüğü gibi, Ortadoğu'da çıkmış olan tektanrılı, hatta çoktanrılı dinlerin ana kaynağı Sumerlilere kadar ulaşıyor.

Efsaneler uzun çağlar içinde yerden yere, ağızdan ağza dolaşırken, insanlar onları kendi algılarına, düşüncelerine göre çeşitli şekilde anlatmışlar, yorumlamışlar ve yazmışlar.

Bakara Suresi'nin bu 102. ayetinde büyü ile ilgili kısmın açıklamasında, İslamda sihir ve büyünün fena amaçla kullanılmaması gerektiğini göstermek için yazıldığı söyleniyor. Sumerlilerden başlayarak Mezopotamya halkı arasında sihir ve büyü var. Orada da fena amaçla kullanılması kanunlarla yasaklanmış.

İlk Sumer kanunu olarak bulunan Üçüncü Ur sülalesinin kurucusu Urnammu'nun (oğlu Şulgi'nin de olabileceği bir varsayım-İÖ 2050) kanununda "Eğer bir adam büyücülükle birini suçlarsa nehre atılacak.[10] Nehirde boğulmazsa 3 şegel gümüş verecek (Madde 10). Burada suçlayan bile suya atılıyor. Hammurabi kanununda büyü ile ilgili Madde 2'de, Asur kanununun 47. maddesinde "İster erkek, ister kadın büyücülükle yakalanırsa öldürülecektir" deniyor.[11]

Kur'an yorumcuları, İslam şeriatının büyüye karşı olduğunu, fakat Tanrı'ya inanmak ve kötülükte kullanmamak koşuluyla sihir ilmini öğrenmekte sakınca olmadığını söylüyor. Bunu kanıtlamak için de Bakara Suresi'nin 102. ayetini gösteriyorlar.[12] Ayetin anlaşılamayan Süleyman ile ilgili kısmı için de İslam yazarları şöyle bir öykü ortaya atmışlar: Şeytanlar, Süleyman Peygamber'i kötü göstermek için, onun gücünün sihir ve büyüden geldiğini anlatmak üzere, bunlarla ilgili kitaplar yazıp tahtının altına koyarlarmış. Halk da bu yüzden Süleyman Peygamber'in kötü karakterli olduğuna inanmış. Bu ayetle Allah Muhammed'e kendisinden en aşağı bin yıl önce yaşayan Süleyman'ı büyü yapmış gibi

10 O zamanlar yüzme bilinmediği için ölüm cezası nehre atılmakla verilmiş.
11 Prof. Dr. Mebrure Tosun-Doç. Dr. Kadriye Yalvaç, *Sumer, Babil, Asur Kanunları ve Ammi-Saduqa Fermanı*, Ankara, 1975, s.40, 185 ve 254.
12 Turan Dursun, *aynı eser*, c.3, s.58.

gösterenlerin şeytanlar olduğunu anlatmış ve kâfir olmadığını bildirmiş.[13] Halbuki, *Tevrat*'a göre Süleyman tektanrıya inanmamış. Çeşitli dinlerden 700 kadın alarak, onların dinlerini sürdürmüş.

Tevrat'ta I Krallar Bap 11'de onun hakkında şöyle yazılıyor:

> "Ve Kral Süleyman, Firavununun kızı ile birlikte Moabîler, Ammonîler, Edomîler, Saydalılar ve Hittilerden çok yabancı kadınlar sevdi. Rabbin İsrailoğullarına 'Onların arasına girmeyeceksiniz, çünkü onlar yüreğinizi kendi ilahları ardınca saptıracaklardır' diye söylediği milletlerden idiler. Süleyman onlara sevgi ile yapıştı ve onun 700 karısı kral kızı olup 300 de cariyesi vardı. Karıları onun yüreğini başka ilahların ardınca saptırdılar. Onun yüreği Rab ile bütün değildi ve Süleyman, Saydalıların ilahesi Astarte'nin (Sumer'in İnanna'sı) ardınca ve Ammonîlerin mekruh şeyi Milkom'un ardınca gitti ve Süleyman, Rabbin gözünde kötü olanı yaptı. Yeruşalim'in önündeki dağda Moab'ın mekruh şeyi Kemmoş için ve Ammonoğullarının mekruh şeyi Molek için bir yüksek yer yaptı ve kendi ilahlarına buhur yakan ve kurbanlar kesen bütün yabancı karıları için böyle yaptı."

Görüldüğü gibi Süleyman ne İsrail'in Rab'bine ne de İslamın Allah'ına inanmış.

İslam kaynaklarına göre, Süleyman zamanında Babil'de halka büyücülük öğretilirdi. En büyük büyü öğretmeni Hârut ve Mârut idi. Büyüye ilişkin bilgiler bu iki meleğe indirilmişti. Onlar önce büyünün zararı konusunda uyarılırlar, sonra öğretirlerdi. Bunların öğrettikleri arasında karıkocayı ayıracak türden olanlar da vardı. Bununla birlikte söz konusu büyü, ancak Allah'ın izniyle zarar verebilirdi. Büyüyü öğrenenler kendilerine zarar verecek şeyleri de öğrenmiş oluyorlardı. Ayete göre, büyüyü satın alanların ahirette hiç payları yoktu.[14]

Bütün bunlar gösteriyor ki, dinler, başta Mezopotamya olmak üzere, çeşitli kültürlerden gelen etkilerle bulundukları toplumun görüş, düşünüş, anlayış ve hayal gücüne göre şekillenmişlerdir.

13 İlhan Arsel, *aynı eser*, s.79.

14 Turan Dursun, *aynı eser*, Kaynak Yayınları, c.3, s.57.

SUMER TABLETLERİNDE, TEVRAT'TA, İSLAM HADİSLERİNDE VE KUMRAN METİNLERİNDE AYNI SÖYLENCE*

İbrahim Peygamber, Karısı Sara'yı Neden Firavun'a Sundu?

Kur'an İncil ve Tevrat'ın Sumer'deki Kökeni adlı kitabımı hazırlarken *Tevrat*'ın Tekvin bölümünün büyük kısmını kapsayan, Musevilerin, Hıristiyanların ve Müslümanların ata saydıkları İbrahim Peygamber ile ailesinin öyküsü beni bir hayli ilgilendirmişti.

Yaptığım araştırmalarda, arkeolojik buluntularda, çiviyazılı belgelerde, Mısır yazıtlarında, Ugarit metinlerinde, Kumran kitabelerinde öyküde anlaşılamayan bazı yerlerin açıklandığını gördüm. Bunları bir kitap halinde toplayıp meraklılara, araştırıcılara sunmaya karar verdim. Kitap tamamlandı ve *İbrahim Peygamber, Sumer Belgelerine ve Arkeolojik Buluntulara Göre* adı altında yayımlandı. Çalışmalarım arasında şimdiye kadar anlaşılamayan bazı konuların açıklamalarını bulmam beni mutlu etti. Bunlardan biri Mısır'da İbrahim Peygamber'in karısını Firavun'a sunması konusu oldu. Bu olay *Tevrat* araştırıcılarını yüzyıllar boyu düşündürmüş durmuş.

Neden bir peygamber karısı için iki kez kız kardeşim diye yalan söylüyor? (Tekvin, bap: 12, 20.) Neden, Mısır'da onu Firavun'a sunuyor? Neden Tanrı tarafından, İbrahim cezalandırılacağı yerde, Firavun cezalandı-

* Kitabın 6. basımına eklenen bu yazı *Bilim ve Ütopya* dergisinin Mart 1997 tarihli 33. sayısında ve ayrıca İngilizce olarak *Studi Sul Vicino Oriente Anticodedieati alla memoria di Luigi Cagni* dergisinde yayımlanmıştır. (Kaynak Yayınları'nın notu.)

rılıyor? Neden Firavun, İbrahim'e cariye, hayvan, altın, gümüşle birlikte karısını geri veriyor? Bu gibi soruların yanıtları bir türlü bulunamamış.

Yaptığım araştırmada bu hikâyenin de Sumer'e dayandığını görünce büyük bir hayrete düştüm doğrusu. Bunu açıklamama yarayan, Kumran kitabelerinden[1] bazılarının yayımlandığı (Yigael Yadin, *The Message of The Scrolle*, New York, 1962, s.145 vd.) eserde verilen bu konu ile ilgili metin oldu. Onu okuyunca, bu öyküde de, Sumer'in bereket kültünü oluşturan kutsal evlenme efsanesinden çeşitli motifler buldum.

İsrailli yazarlar, Babil tutsaklığından dönüşlerinde orada duydukları, okudukları Sumer efsanelerinden hatırlarında kalanları toplayarak yeni efsaneler üretmişler. Bunlardan birinin de İbrahim Peygamber için uydurulan bu garip serüven olduğu anlaşılıyor. İslam yazarları da bundan kendilerine göre bir veya birkaç hadis geliştirmişler.

Bu öykünün Tekvin'deki, İslam hadislerindeki ve Kumran kitabelerindeki metni ile bunlara kaynak olan Sumer kutsal evlenme efsanesinin özetini veriyorum. Okuyucu bu metinleri önce kendisi karşılaştırsın, sonra benim haklı olup olmadığıma karar versin.

Tekvin, Bap: 12

"... Ve memlekette kıtlık oldu; ve Abram[2] orada misafir olmak üzere Mısır'a gitti; çünkü memlekette kıtlık ağırdı. Ve vaki oldu ki, Mısır'a girmesi yaklaştığı zaman, karısı Sara'ya dedi: İşte, biliyorum ki sen gö-

1 Bunlar İsrail'de ölü deniz yakınındaki mağaralarda 1946'da bulundu. İbrani ve Arami dilinde olan metinler deriler üzerine yazılarak rulo yapılmış ve küpler içine konmuştur. İki bin yıla yakın bir süre bekleyen bu ruloların büyük bir kısmı çürümüş olduğundan açılırken parçalanıyorlar. Bilim adamları bunları okumakta büyük zorluk çekiyor. Şans olarak bu metin oldukça iyi durumda imiş.

2 Araplarda İbrahim olan bu ad Tekvin'in ilk başlarında Abram şeklinde bulunuyor. Abram Mısır'dan döndükten sonra Tanrısı ona Abraham adını veriyor. Yüce baba, halkın babası anlamına geliyor. Bu da İbrahim'in Filistin'de artık güçlenmeye başladığını gösteriyor. Karısının adı da başta "Saray" iken yüce ana, prenses, halkın anası anlamına gelen "Sara" oluyor. Hz. Muhammed bunu "müminlerin annesi" şeklinde kendi karılarına geçirmiştir.

rünüşü güzel bir kadınsın; Ve olur ki, Mısırlılar seni görünce: Bu onun karısıdır derler; ve beni öldürürler, fakat seni sağ bırakırlar. Senin yüzünden bana karşı iyi davranılsın ve senin sebebinle canım yaşasın diye: Onun kızkardeşiyim de. Ve vaki oldu ki, Abram Mısır'a girdiği zaman, Mısırlılar kadının çok güzel olduğunu gördüler. Ve Firavun'un emîrleri onu gördüler, ve onu Firavun'a methettiler; ve kadın Firavun'un sarayına alındı. Ve onun yüzünden Abram'a karşı iyi davrandı; ve onun koyunları, sığırları ve eşekleri ve köleleri ve cariyeleri ve dişi eşekleri ve develeri oldu. Ve Rab Abram'ın karısı Saray'dan dolayı, Firavun'u ve onun sarayını büyük vuruşlarla vurdu. Ve Firavun Abram'ı çağırıp dedi: Bana bu yaptığın nedir? Bu senin karın olduğunu niçin bana bildirmedin? Niçin: bu benim kızkardeşimdir, dedin, ben de onu karı olarak aldım? Ve şimdi, işte karın, al ve git. Ve onların hakkında Firavun adamlara emretti; Ve onu ve karısını ve kendisine ait olan her şeyi gönderdiler."

İslam Hadislerinde İbrahim-Firavun Olayı

Ebu Hureyre'nin Muhammed'den aktararak anlattığı Sara'nın Firavun'a veriliş hikâyesi:[3]

İbrahim Sara ile sefer etmiş, onunla bir şehre gelmişti. Orada bir melik hükümran idi. Bu zalime; "İbrahim en güzel kadınlardan bir kadınla şehre dahil oldu" diye bildirildi. Melik kendisine, "Ya İbrahim! Yanındaki kadın neydi?" diye haber gönderdi. İbrahim "Hemşiremdir" diye cevap verdi. Sonra İbrahim dönüp Sara'nın yanına geldi ve "Sözümü tekzip etme! Ben bunlara senin (için) kızkardeşimdir, dedim. Allah'a yemin ederim ki, yeryüzünde benden, senden başka iman eden hiçbir kişi yoktur" buyurdu. Ve Hz. Halil Sara'yı Melik'e gönderdi. Melik Sara'yı kıyam etti. Sara da hemen abdest alıp namaza durdu. Ve "Ya Rab! Ben sana ve senin peygamberlerine iman ettimse, ben kadınlığımı zevcimden başkasına karşı ebedi muhafaza eyledimse, benim üzerime şu kâfiri musallat

3 İlhan Arsel, *Şeriat'tan Kıssalar*, Kaynak Yayınları, 2. basım, Ağustos 1996, s.29.

etme" diye dua etti. (Melik'in) derhal nefesi boğuldu, horlamaya hatta ayağı ile yere vurup tepinmeye başladı (ve bu olay birkaç kere tekrarlanınca) Melik saraydaki kurenasına, "Siz bana muhakkak bir şeytan göndermişsiniz. Bu kadını İbrahim'e geri verin. Hacer'i de Sara'ya veriniz" dedi. Muteakiben Sara İbrahim'e dönüp geldi. Ve ona, "Anladın mı zevcim! Allah kâfiri tezlil etti. Bir cariyeyi de bize hizmetçi verdi" dedi.[4]

Sara, Bu Kez Kral Horkanos'la

Aşağıda İÖ 50 veya İS 50 yıllarına ait Ölüdeniz yakınında Kumran mağaralarında bulunan yazma eserden Sara'nın hikâyesi:

Onun yüzüne bakınca o ne kadar güzel, başındaki saçlar ne ince, gözleri ne kadar güzel, burnu ne hoş. Bütün ışıltılar onun yüzünde, göğsü nasıl güzel! Beyazlığı ne sevimli. Kollarının görünüşü ne biçimli. Elleri ne kadar uygun. Avuçları ne hoş, parmakları uzun ve ince. Bacakları ne güzel! Kalçaları kusursuz. Bütün kızların ve gelinlerin hiçbiri onun kadar güzel değil. Hepsinin üstünde çok akıllı bir kadın.

Ve Kral, Horkanos'un ve onun iki arkadaşı, bu sözlerini duydu. Üçü de tek adam gibi konuşuyorlardı. Kral onu çok görmek istedi. Onu getirmeleri için adam gönderdi. Onun güzelliğine hayran kaldı. Ve onu karılığa aldı. Ve beni öldürmek istedi. Sara Kral'a "o benim erkek kardeşimdir" dedi. "Ben Abram'ı kurtardım. Onu öldürtmedim. Abram, bu benim için iyi idi (böyle söylemesi bana uygun geldi). Ve ben Abram, Sara'nın benden zorla alındığı gece büyük bir acı ve üzüntü ile ağlarken, kardeşinin oğlu Lût da benimle ağladı. Önce büyük bir üzüntü ile gözlerimden yaşlar akarak dua ettim."

"Bütün dünyanın efendisi sen en yüce tanrı bütün kralların, bütün beylerin efendisi ve onları yargılayan sen kutsal, dinle şimdi;

4 Bu konu *Kur'an*'da yok. Doç. Dr. Abdullah Aydemir'in *İslami Kaynaklara Göre Peygamberler* (Ankara 1990) adlı kitabındaki İbrahim Peygamber'le ilgili uzun yazıda da bu konuya değinilmemiş.

"Mısır Firavunu Zoan, benim karımı elimden aldığı için önünde ağlıyorum. Onu benim için yargıla, senin güçlü elini onun ve evindekilerinin üzerine indir. Ve bu gece karımla beraber olmasın. İnsanlar, senin yeryüzü krallarının efendisi olduğumu bilsinler." Ve ben ağlıyorum. Acı içindeyim. O gece yüce Tanrı ona ve evine bulaşıcı bir hastalık getiren bir rüzgâr gönderdi ve rüzgâr çok fena idi. Kralı ve bütün evini yakaladı. Ve iki yıl kadının yanına yaklaşamadı. İki yıl sonraya kadar bu hastalık daha güçlendi. Ve daha acıklı hal aldı. O Mısır'ın bütün bilginlerini, sihirbazlarını, doktorlarını çağırdı. Fakat hiçbiri iyileştiremedi. Rüzgâr onları da vurdu ve kaçırdı. Sonra Horkanos bana geldi ve kral için dua etmem, elini onun üzerine koyarak yaşatmam için bana yalvardı. Lût ona dedi ki: "Abram benim amcamdır. Karısı Sara Kralla olduğundan Kral için dua edemez. Git Krala karısını kocasına göndermesini söyle, o zaman o dua edecek Kral da yaşayacak."

Horkanos, Lût'un söylediklerini duyunca Kral'a giderek: "Kralım beyimin başına gelen bütün bu felaket Abram'ın karısı Sara'nın yüzünden. Sara'yı kocası Abram'a geri ver, bütün bu bela başından gidecek ve sen yaşayacaksın!"

Kral bana "Sara'nın uğruna bana neler yaptın? Sen bana onun için kızkardeşim dedin. Onun için ben onu karı olarak aldım. Karını al, Mısır ülkesinden çıkıp git. Ve şimdi benim için dua et. Evimden ve benden bu felaket uzaklaşsın." Ben dua ettim, elimi başıma koydum ve onun üzerinden bela ayrıldı, fena rüzgâr gitti. Ve o yaşadı. Ve Kral bana, bunun bozulmayacağına yemin ettirdi.

Kral bana ince keten elbiselikleri ve Hacer'i verdi. Ve beni götürecek insanları da belirledi. Ve ben bol sığırlar, gümüş ve altınla zengin oldum. Ve Mısır'dan ayrıldım. Kardeşimin oğlu Lût da benimle idi. Lût'un da büyük malları vardı ve oradan bir de karı aldı.

Abram bu metinde Sara'yı neden kardeşi olarak söylediğini şöyle açıklıyor:

Biz ülkemizden geçtik. Ham'ın oğlunun ülkesi Mısır'a girdik. Ben Abram Mısır'a girdiğimiz gece bir rüya gördüm. Bir sedir ağacı ile hur-

ma ağacı vardı. Adamlar geldi. Sedir ağacını kesip kökünü çıkardılar. Fakat hurma ağacını bıraktılar. Hurma ağacı ağlayarak dedi ki: "Sediri kesmeyin." Hurma ağacının hatırına sedir ağacı kurtarıldı. O gece uykudan uyanınca Sara'ya "Karım ben bir rüya gördüm ve bu rüyadan çok korktum." Ve o bana: "Rüyanı söyle bana, bileyim" dedi. Ona bu rüyayı söylemeye başladım. Bu rüyaya göre "beni öldürmek için arayacaklar seni bırakacaklar."

Metinde bozuk olan bir yerden sonra Sara "o benim kardeşim" diyeyim. Ben senin için yaşayacağım. Ruhum seni kurtaracak. Ve Sara önce benim sözlerim için ağladı.

Sumer'de Kutsal Evlenme

Sumer'de son derece güzel bir kadın olan Aşk ve Bereket Tanrıçası İnanna, Çoban Tanrısı Dumuzi ile evlenir. Bir müddet sonra Tanrıça, yeraltı Tanrıçası olan kız kardeşini ziyarete gider. Fakat o, yeraltından ancak kendi yerine birini koyduğu takdirde çıkabilecektir. Böyle birini bulmak için yeraltı yaratıklarıyla beraber yeryüzüne çıkarlar. Bütün Tanrı ve Tanrıçaların kendisinin yokluğundan dolayı büyük üzüntü içinde olduğunu gören Tanrıça kimseyi kendi yerine göndermeye kıyamaz. Kocası Dumuzi'nin bulunduğu yere geldiğinde onu, karısının yokluğuna aldırmadan tahtında en güzel kıyafeti içinde görünce son derece kızar. Tanrıça ve yeraltı yaratıklarına, "Alın bunu götürün" der. Onlar Tanrı'yı sürükleyerek götürürler. Dumuzi, Tanrıça'nın kardeşi Güneş Tanrısı'na kendisini kurtarması için yakarır. Güneş Tanrısı da onun ellerini ayaklarını yılan gibi yaparak kaçmasını sağlar. Tanrı Dumuzi kırlarda yatarken rüyasında yan yana duran iki kamıştan birinin çıkarıldığını görür. Bunu kız kardeşi rüya yorumlayıcı Tanrıça'ya anlatır. O da kardeşine büyük bir üzüntü ile "seni götürecekler, ben kalacağım" diye yorumlar. Hakikaten Dumuzi tekrar yeraltına götürülür. Bu kez kız kardeşinin onun yeraltında kalmasına gönlü razı olmaz ve Tan-

rılar meclisine giderek kardeşi yerine yarım yıl yeraltında kendisini bırakmaları için yakarır. Dumuzi'nin karısı da yaptığına pişman olur, fakat kocasının cezasız kalmasını istemediğinden bu isteği destekler ve Tanrılar da bunu kabul ederler. Böylece yeraltında yarım yıl Dumuzi yarım yıl da kardeşi için kendisini feda eden kız kardeşi kalır.

Dumuzi yeryüzüne çıktığında yine karısı ile birleşiyor. Bununla yeni bir yıl başlıyor ve ülkeye bereket geliyor, hayvanlar yavruluyor, bitkiler fışkırıyor, tahıllar büyüyor. Bu birleşmeyi Tanrı yerine ülkenin Kralı, Tanrıça yerine bir rahibe geçerek büyük bir evlenme töreniyle simgeliyorlar. Günlerce şenlikler yapılıyor. Burada Kral, Tanrısal damat oluyor.

Tevrat, Tekvin, bap 12'de bulunan hikâyeyi özetleyecek olursak, İbrahim karısı ile Mısır'a gidiyor. Kadın çok güzel. İbrahim, karısı güzel olduğu için kendisini öldürüp karısını alacaklar diye korkuyor ve bu nedenle onu kız kardeşi olarak tanıtıyor. Kadının güzelliğini duyan Mısır Kralı onu karılığa alıyor. Fakat kralın sarayına hastalıklar giriyor. Bunun sebebinin İbrahim'in karısı olduğunu söylüyorlar krala. O da kadını geri veriyor, onunla birlikte İbrahim'e bir cariye, hayvanlar, altın ve gümüşler vererek onları ülkelerine geri gönderiyor.

İlginç olan, İbrahim ülkesine döndüğünde, bulunduğu yerin kralı (Tekvin, bap 20'de) Abûmelek'e de karısını kız kardeşi olarak tanıtması ve ona da karısını vermesi: "Bu defa krala Tanrı rüyasında görünerek kadının İbrahim'in karısı olduğunu açıklıyor. Bunun üzerine kral kadını sürüler ve gümüşlerle birlikte geri veriyor. Kralın sarayında da ölümler bitiyor ve kadınlar doğurmaya başlıyor. Hem Mısır'a, hem kendi yerine her iki tarafa da bereket geliyor.

Kur'an'daki Sara

Bu hikâye *Kur'an*'a alınmamış; herhalde iyi ahlaka uymadığı için olmalı. Yalnız bu değil. İbrahim ve ailesine ait *Tevrat*'ta bulunan zina, yalan, aldatma gibi ahlakdışı olaylara *Kur'an*'da yer verilmemiş. Buna kar-

şın İslam yazarları peygamberin ağzından hadis olarak yazmışlar bunu. Verdiğimiz örnekte görüldüğü gibi onda ne kralın ne de ülkenin adı var. İbrahim karısının kardeşi olduğunu söylüyor, ama neden krala verdiği bildirilmiyor. Kadının hemen abdest alıp namaz kılması ve Allah'a, kralın yanına gelmemesi için dua etmesi onun ne kadar Müslüman olduğunu göstermek için kadının duasını kabul eden Allah kralı yanına yanaştırmış. Acaba neden kadın krala gitmeden önce bu duayı yapmamış diye düşünüyor insan. Muhammed Peygamber'in kadınları şeytan olarak nitelemesi burada da görülüyor. Ayrıca kadının kral ile yatmamasını, onun ne kadar namuslu olduğunu vurgulayarak, diğer kadınlara ders veriliyor. İbrahim'in yalan söylemesi ve karısını bir erkeğe bırakması onu da namussuz etmez mi? Bunun sonunda kral kadını bırakırken bir de hizmetçi vermiş, ama diğer verdikleri yok. Burada yalancılık, bencillikle suçladığımız İbrahim Peygamber'in hiç de öyle günahkâr olmadığını Kumran yazıtı bize açıkladı. Bu metin iki bölümden oluşuyor. İlk kısmında Sara'nın güzelliği ve güzelliği duyan kralın kadını zorla saraya götürdüğü anlatılıyor. İbrahim Tanrı'ya karısını kurtarması için dualarla yakarıyor. Tanrı da saraya hastalık salgını veriyor. Kral bunun nedenini öğrenince İbrahim'e hem karısını bir cariye ile birlikte geri veriyor, hem de keten elbiseler, sığırlar, altın ve gümüşlerle onu zengin ediyor.

İkinci bölümde İbrahim, Sara'nın neden kendisini kocasının kardeşi olarak tanımladığını açıklıyor.

İbrahim rüyasında yan yana duran sedir ve hurma ağacından sediri kesmeye kalktıklarını, hurma ağacının ağlaması ile sediri bıraktıklarını görüyor. Bunu karısına anlatıyor, Sara da ona "seni öldürecekler, beni bırakacaklar" diye yorumluyor. İşte bu rüya dolayısıyla, Sara'nın, kocasını kurtarmak için "kardeşim" dediği anlaşılıyor.

Bu metinde İbrahim yalanla, karısını feda ederek canını kurtarmamış; kralın kendisini bırakması için kadın dua etmemiş. İbrahim gözyaşları ve dualarla onu geri almış.

Üç ayrı şekilde verilen bu hikâyenin Sumer bereket kültü olan "kutsal evlenme" ile ilişkisine gelince, şöyle bir karşılaştırma yapalım:

Sara'nın avuçlarının içine kadar güzelliği anlatılıyor. Öyle bir güzellik ki, ne kızlar ne de gelinler o güzelliğe ulaşamıyor. Sumer'de bereketin, çoğalmanın ve aşkın Tanrıçası İnanna da erkekleri çıldırtacak kadar güzel bir kadın.

İbrahim rüyasında iki ağaç görüyor. Birini çıkarıyorlar, fakat diğer ağaç ağlayarak onu kurtarıyor. Tanrıça'nın kocası Dumuzi de rüyasında iki kamıştan birinin çıkarıldığını görüyor.

İbrahim'in rüyasını karısı yorumlayarak onun öldürüleceğini, kendisinin sağ kalacağını söylüyor. Tanrı Dumuzi'nin rüyasını kız kardeşi yorumluyor ve Dumuzi'yi tekrar yeraltına götüreceklerini, kendisinin sağ kalacağını büyük bir üzüntü ile anlatıyor.

Sara kocasına "kardeşim" diyor ve onu ölümden kurtarmak için kendisini belirli bir süre için feda ediyor. Rüya Tanrıçası da erkek kardeşi Dumuzi'yi yarım yıllık bir süre için kurtarmak üzere yeraltına seve seve gidiyor. Kutsal evlenme töreninde Tanrı yerine kral, Tanrıça yerine bir baş rahibenin evlenmesi, saygın bir kadın olan Sara'nın Kral ile evlendirilmesi ile paralel kutsal evlenme sonunda Sumer ülkesine bereket geliyor, hayvanlar çoğalıyor, tahıl büyüyor, halk zenginleşiyor. Sara ile kralın evlenmeleri son bulunca, İbrahim hatta yeğeni Lût da bol hayvan, giysi, altın ve gümüşe sahip oluyorlar.

Görüldüğü gibi din kitaplarına Tanrı sözü olarak giren bu konu ile Sumer efsanesi arasında küçümsenemeyecek benzerlikler var. Sumer efsanesi İÖ 2000 yıllarında yazılmış. Halbuki Tekvin kitabı İÖ 500-400 yılları arasında kaleme alınmış. Arada aşağı yukarı 1 500 yıllık bir zaman var. Bu arada ağızdan ağıza gezerken Mezopotamya'ya gelen yeni kültürlerin etkisinde de kalan efsaneden çeşitli motifler alınarak ondan yeni efsaneler üretilmiştir. İsrailliler de İbrahim hikâyesini onunla dokumuşlardır.

Batı'da uygarlıkla ilgili her konunun başlangıcı Yunan'da denir. Halbuki şimdi yapılan araştırmalar bunun yanlış olduğunu, hepsinin kaynağının Sumerlilere dayandığını gösteriyor.

Bana Sumer yolunu açarak bunları açığa çıkarma olanağını sağlayan ölümsüz Atam'ı şükranla anıyorum.

LUT PEYGAMBER KIZLARIYLA NEDEN YATTI

Musevi, Hıristiyan ve Müslümanların atası saydıkları İbrahim Peygamber ile ilgili kitabı yazarken *Tevrat*'ta nedenleri çözülemeyen bazı konulara açıklık getirme olanağı bulundu. Bunlardan biri de *Tevrat*'ta Lut Peygamber'in neden kızlarıyla yattığı ve onlardan çocuk edindiği konusu idi. Bir din kitabında nasıl bir baba kızlarıyla yatabilir ve onlardan çocuk edinebilirdi? Akıl alabilecek gibi değildi. Hayrullah Örs, *Musa ve Yahudilik* adlı kitabında (s.58), bunun eski inançlardan kalıntı olduğu, *Tevrat*'ın ilk bölümlerinin çok eski efsanelerin yazıya geçmiş şekilleri olabileceği şeklinde açıklamış. Hakikaten Suriye'nin kuzeyinde bugün de adı Rasşanra olan Ugarit'te çıkan ve MÖ 1500'lere tarihlenen çiviyazılı belgelerin okunması ile bunun Ken efsanelerine dayandığı anlaşıldı.

Lut, İbrahim Peygamber'in Haraun adlı kardeşinin oğlu. İbrahim Harran'dan Filistin'e göçerken onu da birlikte götürüyor. Onlar Filistin'de bir süre kaldıktan sonra, orada kıtlık başlıyor. Bu yüzden Mısır'a gidiyorlar.

İbrahim'in karısı Saray yaşlı olmasına rağmen sözde çok güzelmiş. İbrahim karısını alıp kendisini öldürürler korkusuyla onu kız kardeşi olarak tanıtıyor. Hakikaten Firavun onu karılığa alıyor. Fakat iki yıl sarayına gelen felaketler yüzünden onun İbrahim'in karısı olduğunu anlayan Firavun, Hacer adlı bir cariye ve pek çok hayvan, altın, gümüş ile birlikte kocasına geri veriyor.[1]

1 Bu konuda geniş bilgi için bkz. *Bilim ve Ütopya* dergisi, Mart 1997.

Bu arada Lut da çok zengin oluyor. Birlikte tekrar ülkelerine geri dönüyorlar. Hayvanların çok olması, çobanların geçimsizliği yüzünden ayrılıyorlar. Lut, Erden Vadisi'ne, Sodom, Gomorra şehirlerinin olduğu yere gidiyor. Buraları sulak, bağlık, bahçelik imiş. Rab'ın bahçesine, Mısır diyarına benziyormuş. Yapılan arkeolojik araştırmalara göre MÖ 2000'lerden önce bölgede yerleşik bir uygarlığın bulunduğu, fakat MÖ 1900 yıllarında birdenbire kasabaların altüst olduğu, halkın yeniden göçerliğe başladığı sonucu çıkarıldı. Belki bir deprem veya bir volkan patlaması olmuş ve bu şehirler Lut Gölü içinde gömülmüş olabilir deniliyor.

Eşcinselleri Yola Getirmek İçin

Tekvin Bab 18'e göre İbrahim'e Rab, halkı eşcinsellik eden Sodom ve Gomorra şehirlerini yok edeceğini söylüyor. İbrahim de aralarında iyi insanların da olduğunu, neden hepsini öldürmeye kalktığını soruyor. Tanrı da ona 50 iyi kişi bulursa yapmayacağını söylüyor. Tanrı ile İbrahim pazarlığa başlıyorlar. Nihayet "10 iyi kişi bulursan yapmam" diyor Tanrı. Bu arada üç melek Lut'a (Sodom, Gomorra'ya) geliyorlar, bunlar erkek güzeli melekleri. Erkekler bunları duyunca hemen görmeye koşuyorlar ve Lut'tan onları istiyorlar. Lut çok korkuyor. Onların yerine hiç erkek görmemiş kızlarını vermek istiyorsa da laf anlatamıyor. Onun üzerine melekler "evindekileri ve aileni al, hemen bu gece şehirden çık, fakat çıkarken kimse arkasına bakmasın" diyorlar. Kaçarken Lut'un karısı unutarak arkasına bakıyor ve bir tuz direği oluveriyor.[2]

Onlar ayrılır ayrılmaz Sodom, Gomorra üzerine ateş ve kükürt yağıyor ve böylece bu şehirler yerle bir oluyor.

2 Lut Gölü civarı tuzlu toprak. Havaların etkisi ile oralarda tuz sütunları oluşmuş. Bu yüzden onlardan birini Lut'un karısı yapmışlar.

Aynı konu *Kur'an*'da bir sıra izlemeden 6 sure içinde 46 ayette anlatılmış. Yalnız Sodom, Gomorra şehirlerinden söz edilmiyor. Konuyu şöyle toparlayabiliriz: Eşcinsellik yapan bir halkı doğru yola getirmek için Allah Lut'u peygamber olarak gönderiyor. Lut, bunları yola getiremiyor, onlar İbrahim'e oğul müjdesi getiren erkek güzeli melekleri istiyorlar. Lut onların yerine kızlarını sunmak istiyor, onu da kabul etmiyorlar. Lut onlara Allah'ın gücünü anlatmaya çalışıyorsa da "göstersin gücünü bakalım" diyorlar. Melekler, Lut'a karısının dışında, ailesini alıp şehirden çıkmasını, arkalarına bakmamalarını söylüyor. Onlar şehirden çıkar çıkmaz Allah sert taş ve yağmur yağdırarak ülkelerini altüst ediyor. İlginç olanı Lut'a karısı *Tevrat*'a göre arkasına baktığı için tuz direği oluyor. Tanrı, *Kur'an*'da bir ayette arkalarına bakmamalarını yazarken, diğerinde Lut'a karısını beraberinde almamasını söylüyor. Bu, *Tevrat*'taki hikâyenin *Kur'an*'a yarım yamalak alındığını gösteriyor.

Araf Suresi 80-81. ayetlerde daha önce hiçbir yerde eşcinsellik yapılmadığı bildiriliyor. Halbuki onlardan çok önce Sumer mabetlerinde eşcinsellik doğal. Orada kadınlar erkek, erkekler kadın kıyafetinde dolaşıyorlar. Bunu da bir Tanrı görevi olarak yapıyorlar.

İslam yazarları Lut'un bulunduğu şehrin Allah tarafından cezalandırılmasını şöyle anlatmış: Cebrail kanatlarından birini ülkenin altına koyup yükseltmeye başlamış, öyle ki, yeryüzündeki eşeklerin anırmasını, horozların ötmesini gök halkı istiyormuş. Sonra onları birdenbire yere bırakıvermiş ve böylece ülke paramparça olarak altı üstüne gelmiş.[3] Bu öyküde kartalın kanatları üzerinde göğe çıkan Sumer Kralı Etana hikâyesinden izler var.[4]

3 Turan Dursun, *Kur'an Ansiklopedisi*, Lut maddesi. Kaynak Yayınları.
4 Muazzez İlmiye Çığ, *Sumerli Ludingirra*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1996, s.49.

Kızları Lut'tan Hamile

Tevrat'ta bu felaket olduktan sonra Lut kızlarıyla giderken yolda bir mağara görüp geceyi orada geçirmek istiyor. Mağarada, kızlar babalarına şarap içirip, babalarının soyunu sürdürmek için onunla yatıyorlar. İki kız da babalarından hamile kalarak, iki oğlan doğuruyorlar. Bunlardan birinin adını Moab koyuyorlar. O Moabların atası oluyor. Diğerinin adı Benamun. O da Amon oğullarının atası sayılıyor.[5]

Bu konu *Kur'an*'da yok. Bu öykü bir din kitabına nasıl girmiş. Tevrat Bab 9 Nuh kendisini çıplak gören oğlunu lanetlerken, baba kızlarıyla nasıl yatar? Daha önce sözünü ettiğimiz gibi bunu bize bir Kenan efsanesi açıklıyor. Ona göre, Kenan Tanrısı El, iki kadın yaratıyor. Bunlar aynı zamanda onun kızları da. Görünüşe göre El'in cinsel gücü yok. Onu güçlendirmek için bir kuş vurup kızartıyor.[6] Bundan sonra El bu iki kadınla yatıyor ve anlaşılan cinsel gücünü uyandırmaya çalışıyor. Bunu anlatan satırlar şöyle:

"El onların dudaklarını öptü
Dudakları tatlı nar gibi idi
Öpmekten usandı
Onları kucakladı
Kucaklamaktan çiftleşti
Ve kadınlar gün doğumu ve
Batısını doğurdu."

El tekrar bir kızla yatıyor, bu kez doğanların bir dudağı gökte, bir dudağı yerde imiş.[7] Öyle ki, ağızlarına göğün kuşları, denizin

5 Tarihsel verilere göre bu kabileler çok geç zamanlarda ortaya çıkmış. İbrahim zamanı ile hiç ilgileri yok.

6 Mezopotamya'da keklik kuşunun cinsel güç verdiğine inanılıyordu. Muazzez İlmiye Çığ, "Mezopotamya'da Cinsel Yaşam", *Bilim ve Ütopya* dergisi, Nisan 1995.

7 Masallarımızda bulunan bu devlerin Kenen efsanesinden geldiği anlaşılıyor.

balıkları girecek gibi. Bu bölüm, *Tevrat*'ın ilk kısmında söz edilen dev adamları anımsatıyor.[8]

Görüldüğü gibi din kitaplarına çeşitli kültürlerden alınan efsaneler değişik şekiller alarak girmiş.

Biraz değişik olmakla beraber, Sumer belgelerinde de kızlarıyla yatan bir Tanrı efsanesi bulunuyor. Bunda önce Sumer cenneti Dilmun'dan söz ediliyor. Dilmun öyle bir yer ki, orada ne kurt kuzuyu kapıyor, ne gözü ağrıyan gözüm ağrıyor, ne başı ağrıyan başım ağrıyor diyor. Şarkıcılar ağıt yapmıyor, yas tutulmak nedir bilinmiyor. Yaşlı kadın ve erkekler "biz yaşlıyız" demiyor. Burası Tanrıların yaşadığı huzurlu ve kutsal bir yer.

Tanrıların bu cennetinde bir gün, Yer Tanrıçası, Ana Tanrıça Nintu, diğer adı Ninhursag, Bilgelik Tanrısı Enki ile yatıyor ve gebe kalıyor. Onun her ayı bir gün olarak 9 günde Ninmu adlı Tanrıçayı doğuruyor. Bu kız büyüyünce babası olan Enki onunla yatıyor. O da annesi gibi gebe kalarak 9 ay yerine 9 günde Ninkarra adlı Tanrıçayı doğuruyor. Baba Enki bu doğan kızı da gebe bırakmakta gecikmiyor. O da 9 günde Uttu adlı Tanrıçayı doğuruyor, kız büyüyor. Bu kez Ana Tanrıça kıza, Enki onunla yatmak isterse kendisinden elma, salatalık, üzüm istemesini söylüyor. Kız istenileni yapıyor. Enki de bahçıvanla çalışarak hepsini bulup getiriyor. Kız getirilenleri aldıktan sonra Enki ile yatıyor. Ana Tanrıça hemen kızın döl yatağına konan tohumları alıyor ve onları bahçesine ekiyor. Bu tohumlardan bahçede 8 türlü bitki yetişiyor.

(Öykünün gerisini bu kitabın 41. sayfasında bulacaksınız.)

8 Samuel Noah Kramer, *Mythologies of the Ancient Word*, America, 1961, s.189.

EK:

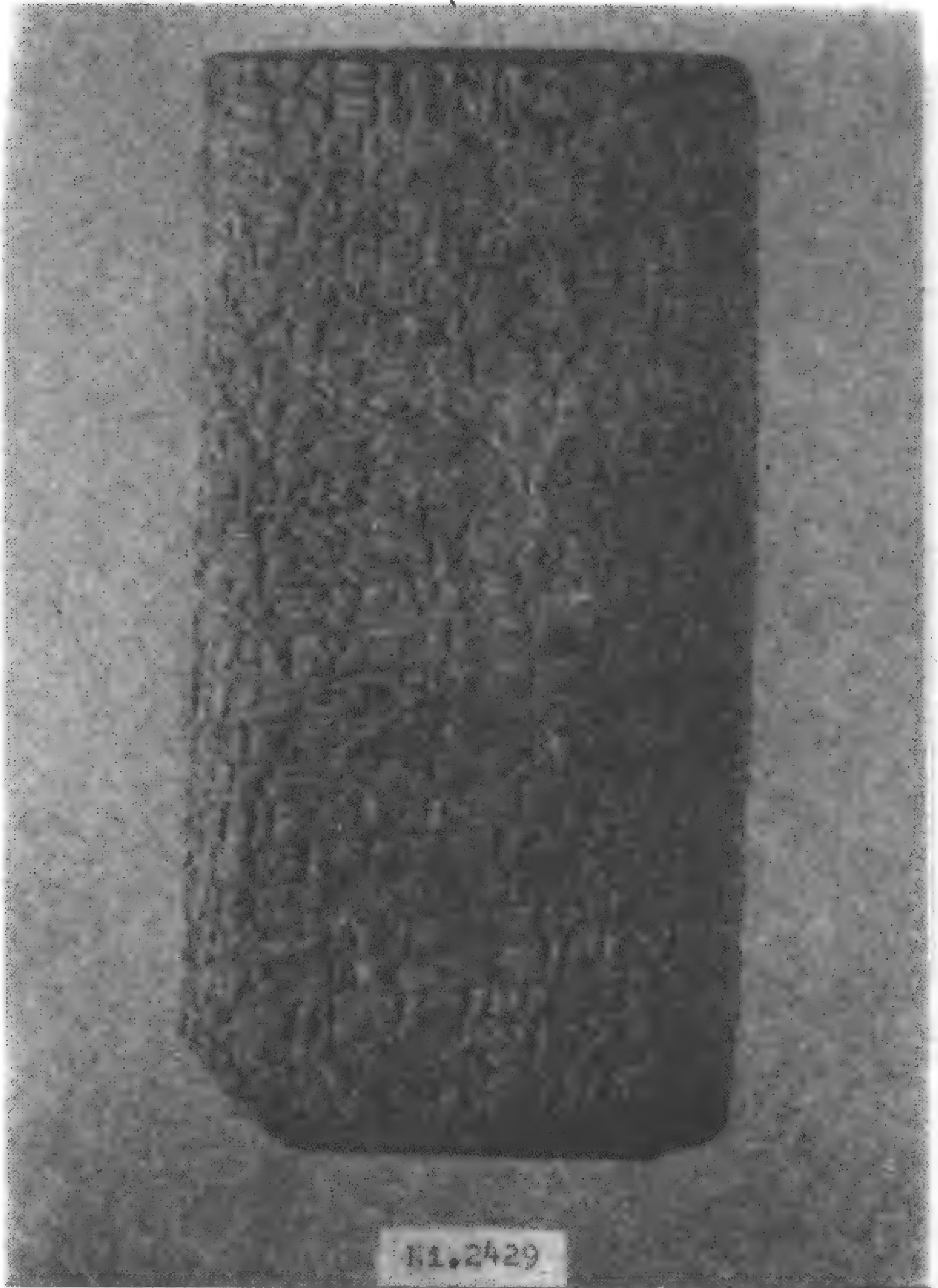
SUMER EFSANELERİ YAZILI TABLETLERDEN ÖRNEKLER

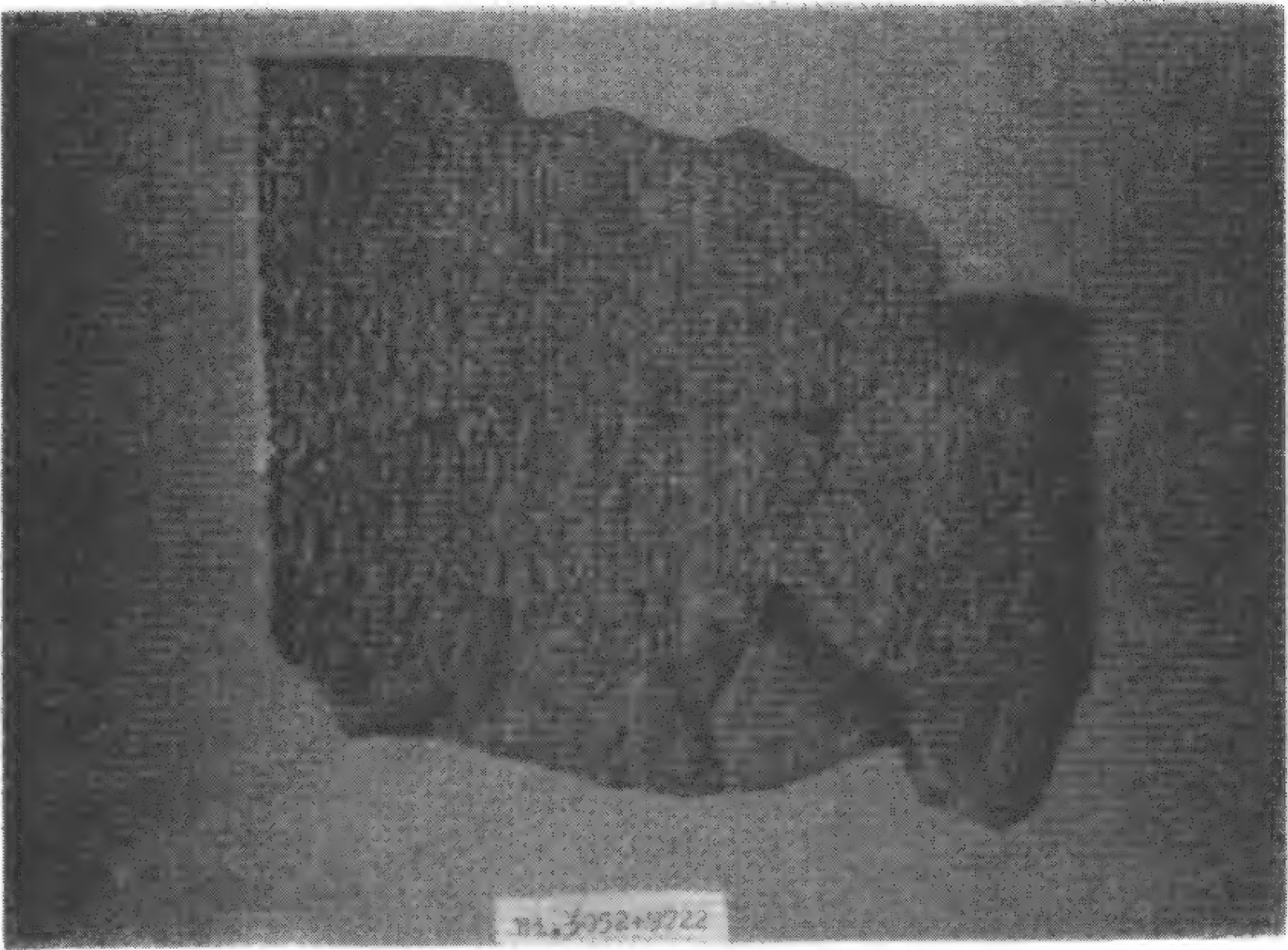
İkinci kez Sumer kanununu yaptıran Kral Lipit-İştar'ın, adaletin, bilgeliğin ve eğitimin koruyucusu olarak övüldüğü bir ilahi. Tevrat'taki Mezmurlar'a örneklik etmiş Sumer ilahileri. (İstanbul Arkeoloji Müzesi, Ni. 1601.)

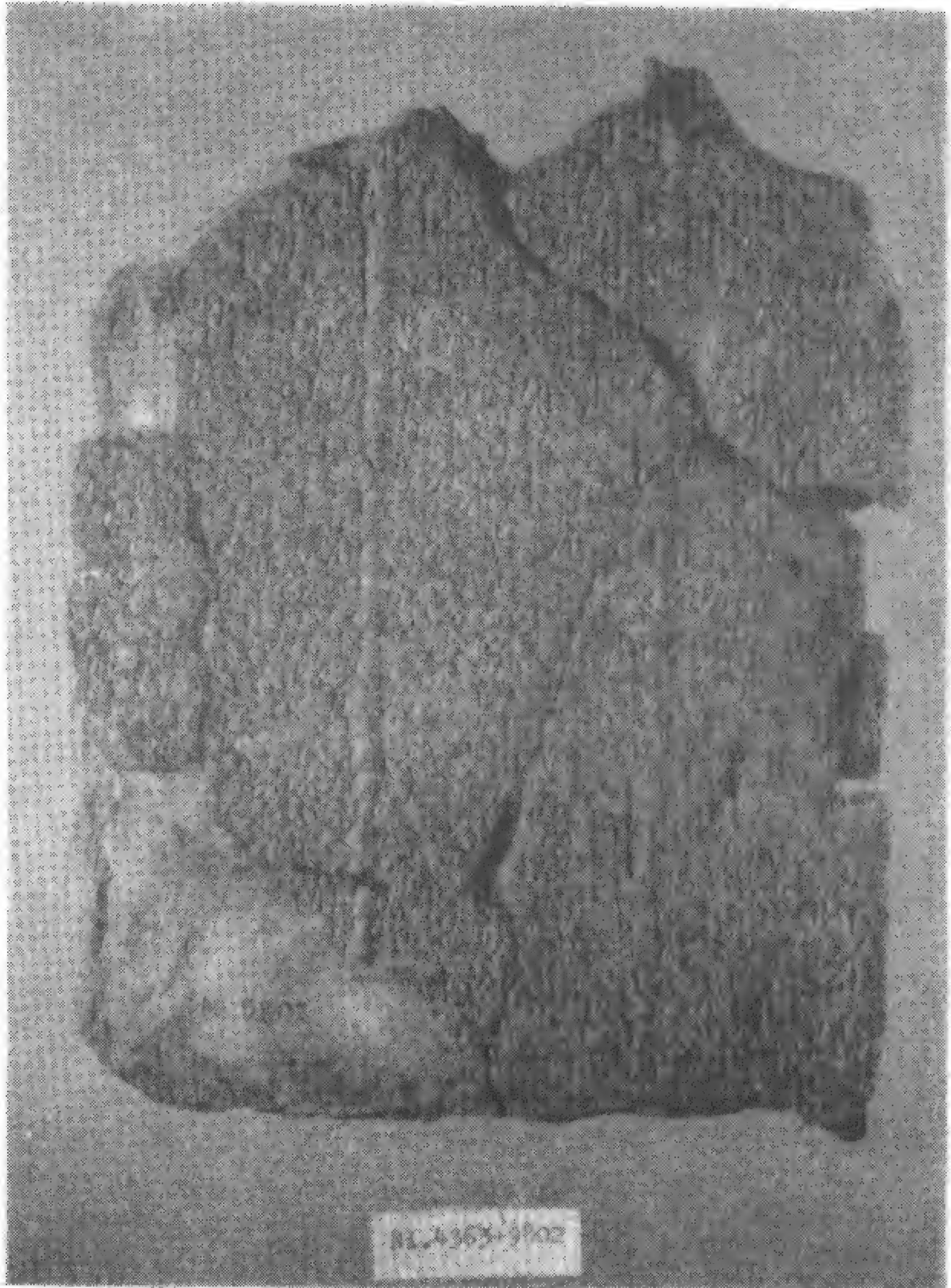
Baş kısmında yaratılışı anlatan *Gılgamış, Enkidu ve Yeraltı Dünyası* olarak adlandırılan efsaneden bir bölüm. (İstanbul Arkeoloji Müzesi, Ni. 2270.)

Ölüp dirilen Çoban Tanrısı Dumuzi ile Aşk Tanrıçası İnanna'nın öyküsü. (İstanbul Arkeoloji Müzesi, Ni. 2429.)

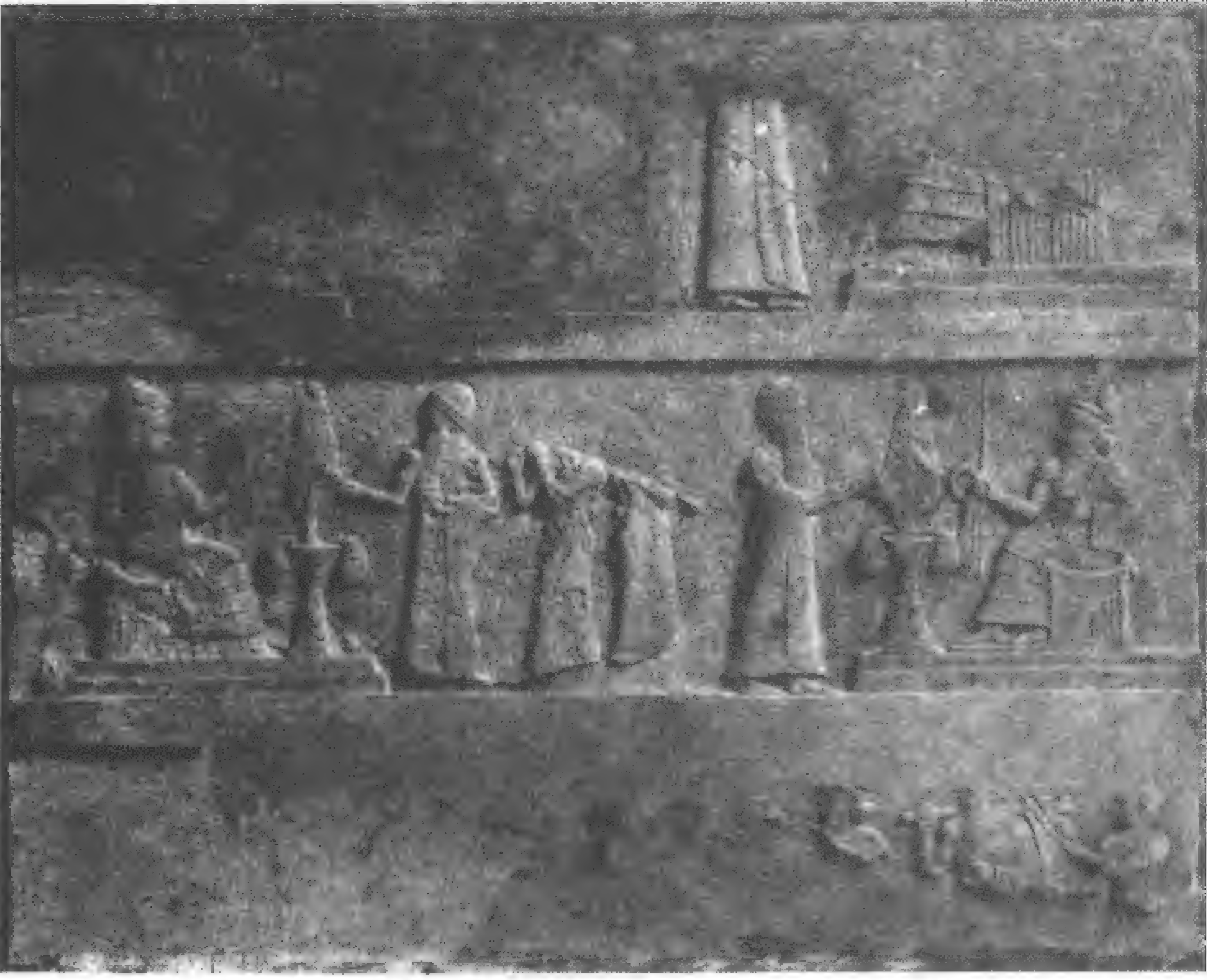
Aşk Tanrıçası İnanna'nın, kendisine tecavüz eden bahçıvana kızarak suları kana döndürmesini anlatan bir metin. (İstanbul Arkeoloji Müzesi, Ni. 3052-9722.)

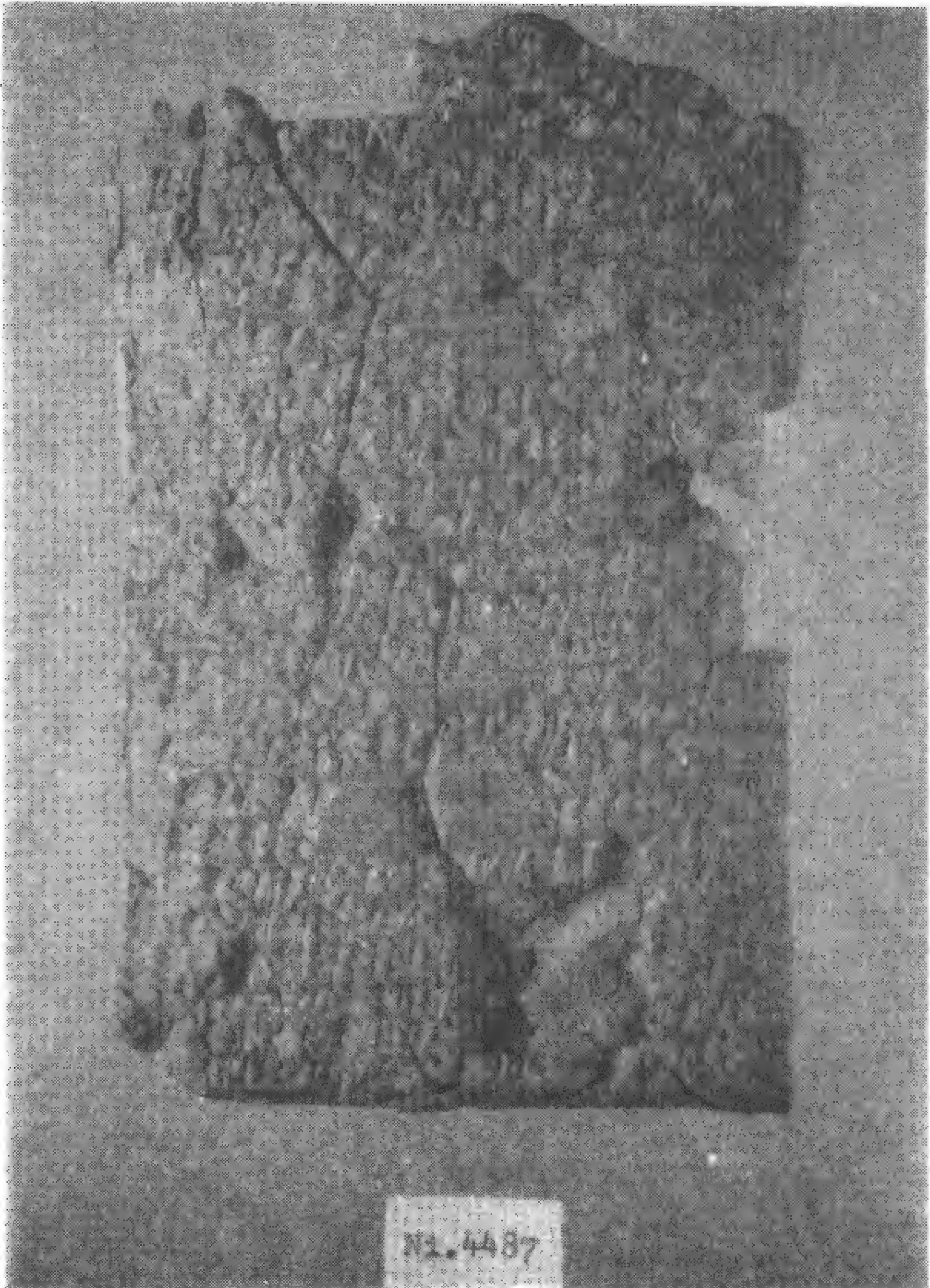
Yeni yılda yapılan kutsal evlenme töreni. Tanrı yerine Kral İdin-Dagan geçmiş. (İstanbul Arkeoloji Müzesi, Ni. 4363-9802.)

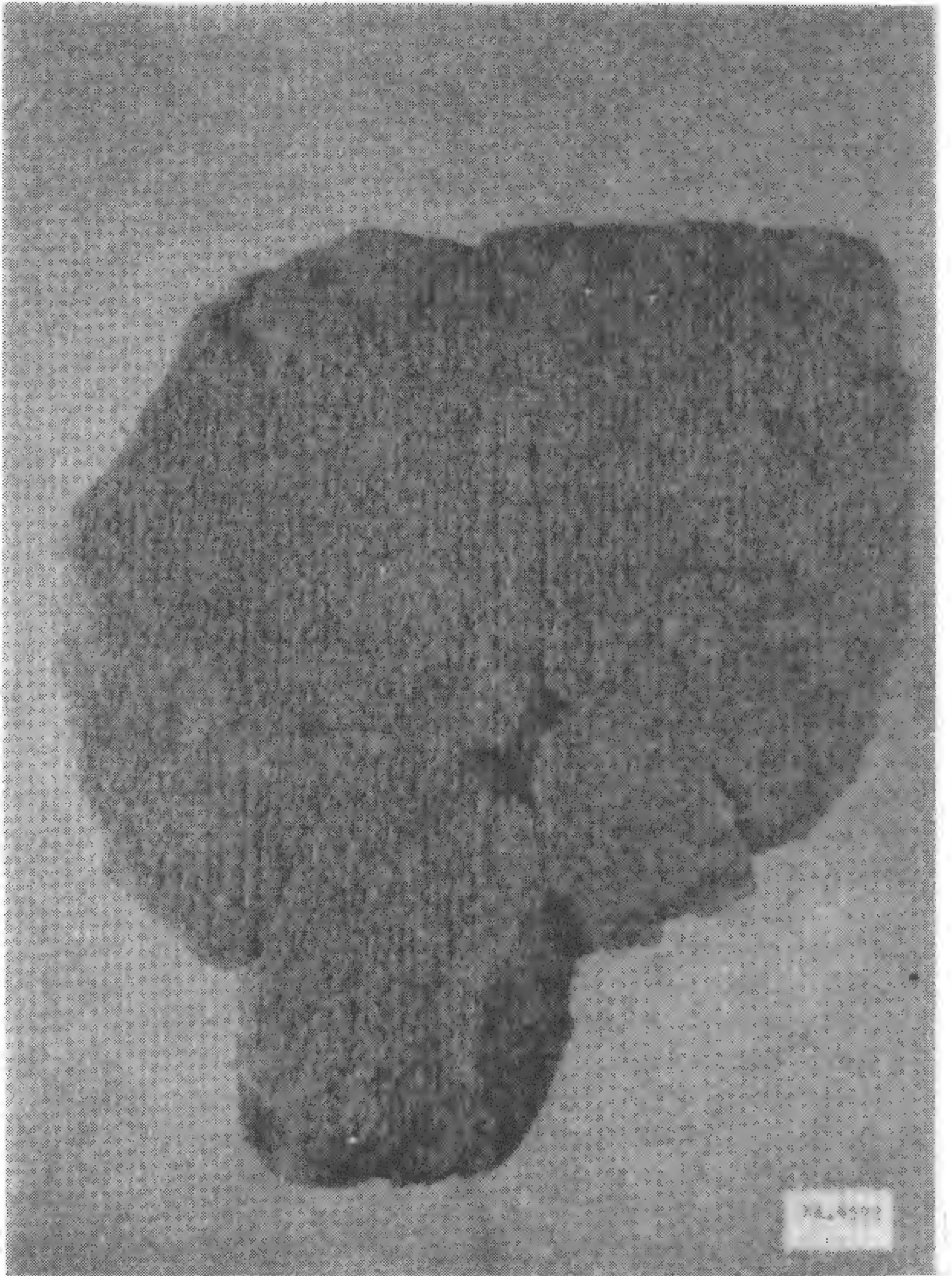
İÖ 3000 yıllarına ait bir silindir mühür. Üzerinde boynuzu ile bir Tanrı, karşısında bir kadın, orta yerde hayat ağacı, ağaçta iki taraflı yılan, Tanrı'nın arkasında da yukarıya doğru uzanmış başka bir yılan bulunuyor. Bu kompozisyon *Tevrat* Tekvin 3:8-14'teki yasak ağaç ve yılanın kadını kandırmasını yansıtıyor, gibi yorumlanmak istenmiştir.

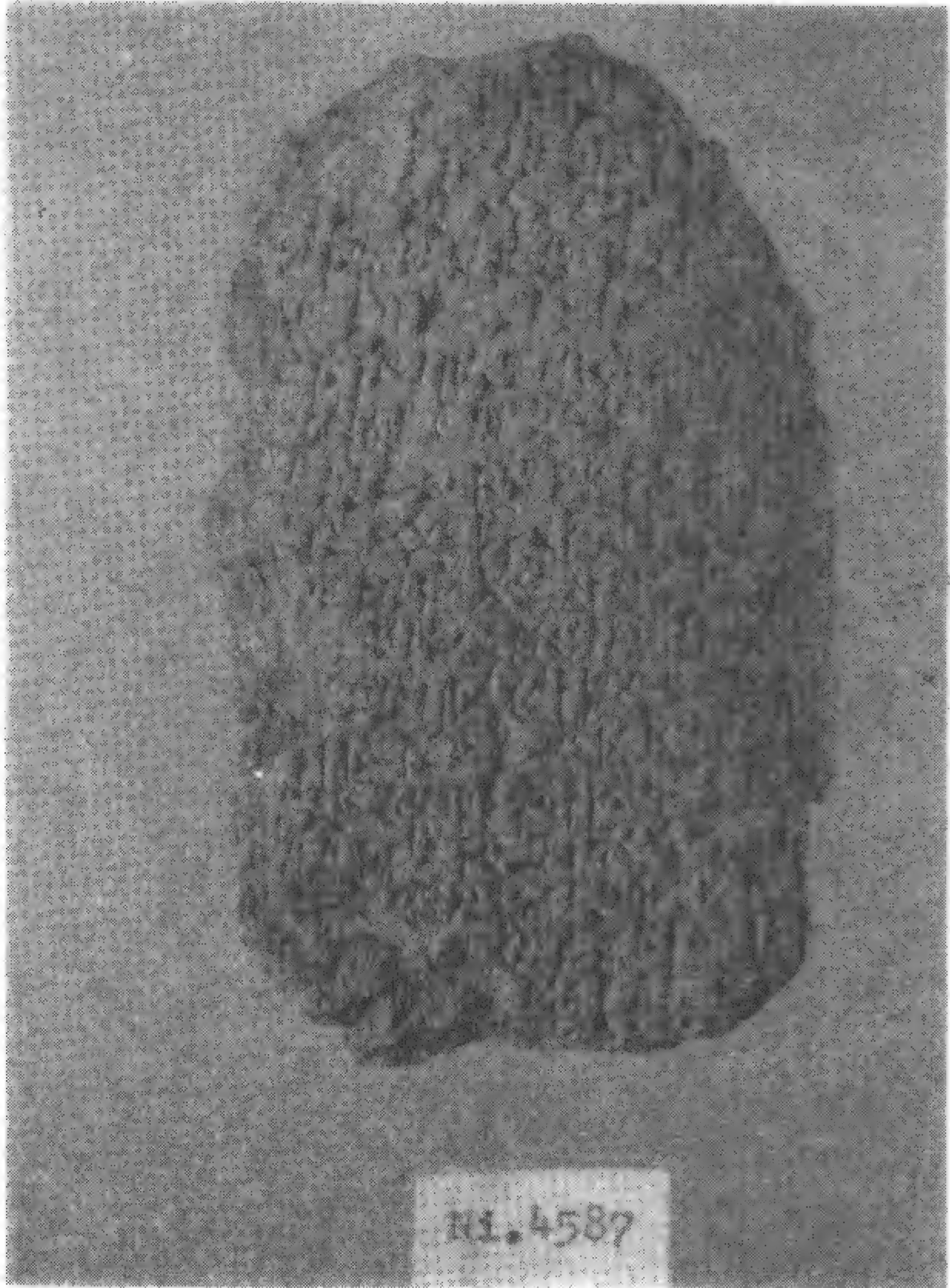
İlk kanun yapıcısı Kral Urnammu ve Tanrı ve Tanrıça'ya (belki Ay Tanrısı Nanna ve karısı Ningal) bir şey sunuyor. (Philadelphia Üniversitesi Müzesi'nde).

Yeraltı Dünyasından haber veren Kral Urnammu'nun ölümü ile ilgili bir metin. (İstanbul Arkeoloji Müzesi, Ni. 4487.)

Habil ve Kain tartışmasının kaynağı olan *Yaz ve Kış* tartışması. (İstanbul Arkeoloji Müzesi, Ni. 4572.)

İnsan ve onun tanrısı olarak adlandırılan Eyüp hikâyesine paralel metinden küçük bir parça. (İstanbul Arkeoloji Müzesi, Ni. 4587.)

Tevrat'ta Süleyman'ın şarkılarına örnek olan bir kutsal evlenme şarkısı (İstanbul Arkeoloji Müzesi, Ni. 2461.)

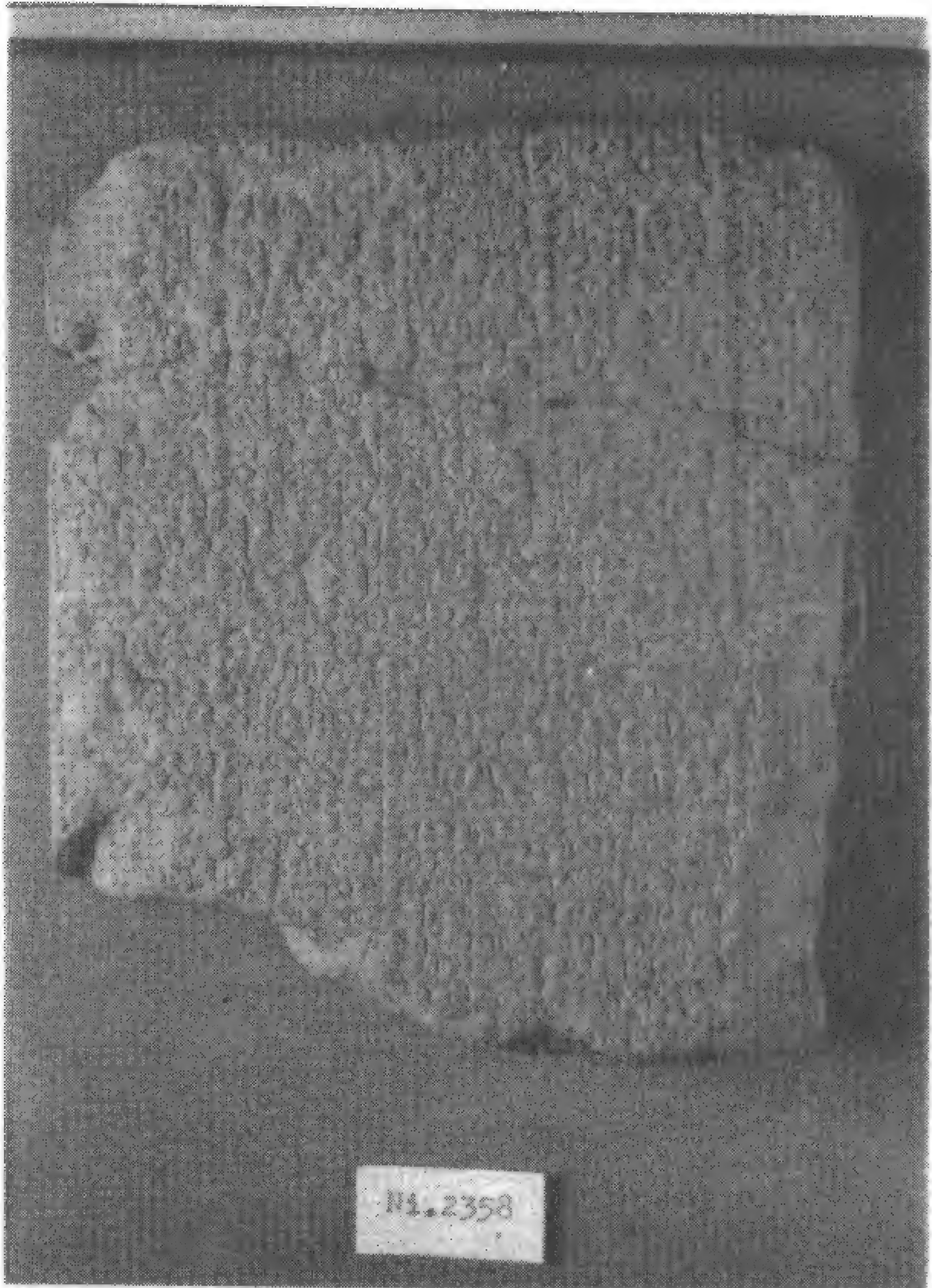
Kral Urnammu tarafından yaptırılan ilk Sumer kanunu. (İstanbul Arkeoloji Müzesi, Ni. 3191.)

Tevrat atasözlerine örnek olan Sumer atasözlerine ait bir tablet. (İstanbul Arkeoloji Müzesi, Ni. 4085+4432+9804.)

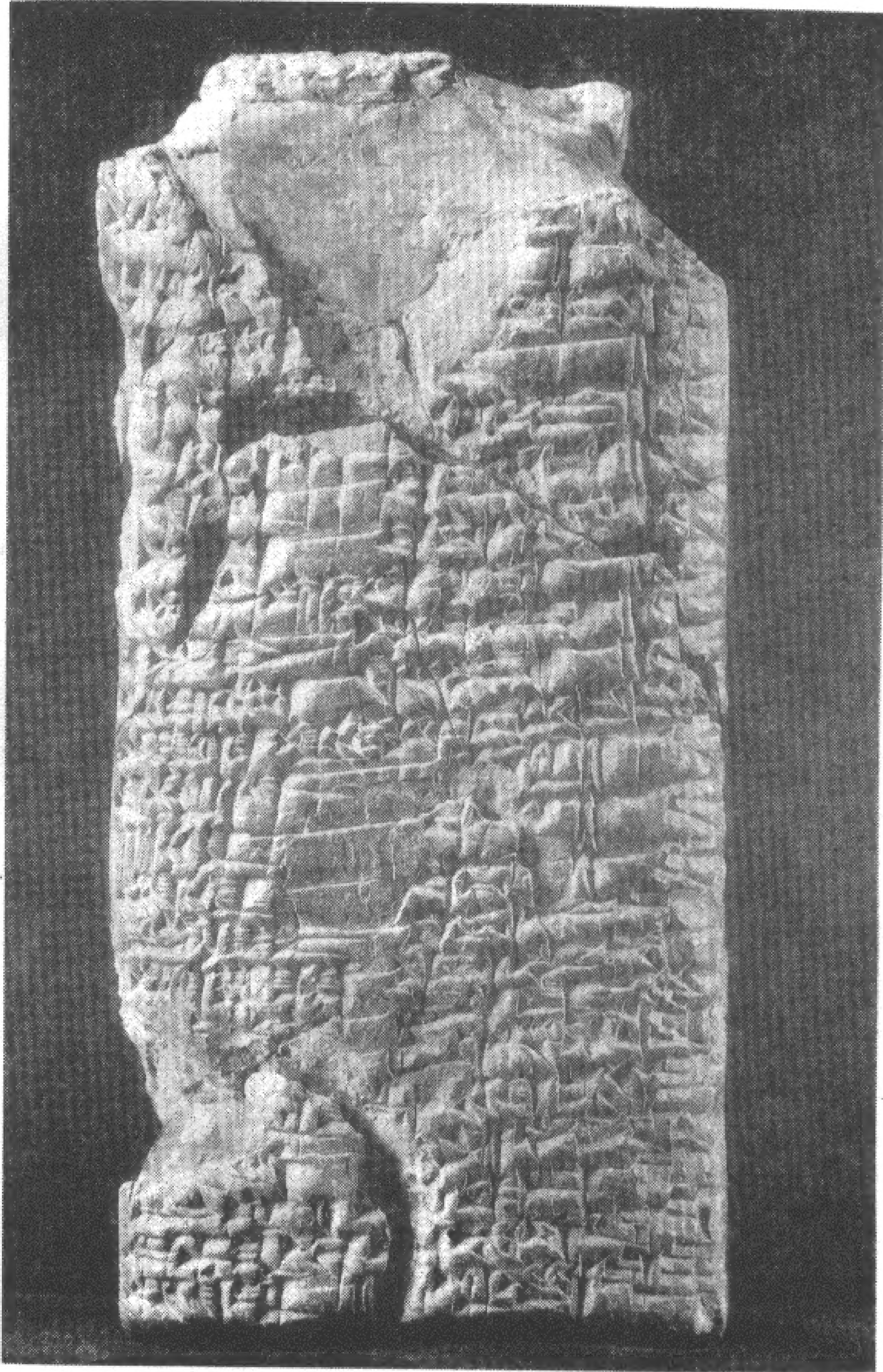
Kral Hammurabi Tanrı'dan kanunu alıyor. Musa'nın Yahve'den alışı gibi.

Hammurabi Kanunu, Babil'deki abidesinden tabletlere kopya edilerek gerekli yerlere gönderilmiş. Kırık olan bu tablet, aile hukukunu içeriyor. İbrahim Peygamber'in cariyesiyle çocuğunu atmasıyla ilgili 146 madde ve büyük oğula verilecek özel miras hakkındaki 166 madde bulunuyor. (İstanbul Arkeoloji Müzesi, Ni. 2358.)

Philadelphia Üniversitesi Müzesi'nde bulunan, insanın yaratılışı yazılı bir tablet.

Aynı yerde, yaratılış ile ilgili bir tablet.

Çiviyazılarının konularına göre yazıldığı kilden belgeler.

Muazzez İlmiye Çığ

KUR'AN, İNCİL VE TEVRAT'IN SUMER'DEKİ KÖKENİ

Muazzez İlmiye Çığ, 1914 yılında Bursa'da doğdu. 1931'de ilkokul öğretmeni oldu ve Eskişehir'de 4,5 yıl öğretmen olarak çalıştı.
1936'da yeni açılan Ankara Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'ne girdi. Fakülte'nin Sumeroloji, Hititoloji ve Arkeoloji bölümlerindeki eğitimini 1940 yılında tamamlayan Çığ, İstanbul Arkeoloji Müzelerine Çiviyazıları Uzmanı olarak atandı. Müzede bulunan Sumer, Akad ve Hitit dillerinde yazılmış 74 bin çiviyazılı belge üzerinde 33 yıl çalıştıktan sonra emekli oldu.
Yurtiçi ve yurtdışında çok sayıda bilimsel kitabı, makalesi yayımlandı. Muazzez İlmiye Çığ, Sumer kültürü üzerindeki çalışmalarını bugün de sürdürüyor.
Yazar, bu kitapta, Sumer dini ve edebiyatından Yahudilik, Hıristiyanlık ve Müslümanlığa; bu dinlerin kutsal kitaplarına ulaşan etkileri ve konuları, belgeleriyle ve karşılaştırmalı olarak sunmaktadır.
Sumerliler, bu dinlerin çıkışından yüzlerce, hatta binlerce yıl önce siyasal yaşamlarını yitirmişlerdi. Ancak, Sumerliler, icat ettikleri ve istenileni yazacak biçimde geliştirdikleri yazılarıyla, Ortadoğu kavimlerini etkileri altına almışlar ve bu etki Batı dünyasına kadar uzanmıştır.

ISBN 975-343-110-4

KAYNAK YAYINLARI